

CYNGOR BWRDEISTREF SIROL MERTHYR TUDFUL

Cyngor Bwrdeistref Sirol
MERTHYR TUDFUL
MERTHYR TYDFIL
County Borough Council

DATGANIAD O GYFRIFON AM Y FLWYDDYN YN DIWEDDU 31 MAWRTH 2020

STATEMENT OF ACCOUNTS FOR YEAR ENDED 31 MARCH 2020

**DS Jones CPFA
Chief Finance Officer
Prif Swyddog Cyllid**

Cyngor Bwrdeistref Sirol Merthyr Tudful

**Datganiad Cyfrifon am y flwyddyn yn diweddu 31 Mawrth
2020**

Cynnwys

Tudalen

Adroddiad Naratif

1 - 21

Datganiad Llywodraethu Blynyddol

22 - 56

ADRODDIAD NARATIF

Rhagarweiniad

Lleolwyd Bwrdeistref Sirol Merthyr Tudful ym Mlaenau'r Cymoedd, o fewn Prifddinas-Ranbarth Caerdydd. Dyma'r awdurdod lleol lleiaf yng Nghymru, gyda phoblogaeth o tua 59,000 ac arwynebedd oddeutu 11,000 hectar gyda 2,300 ohonynt o fewn Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog.

Yr Awdurdodau Lleol cyfagos yw Cyngor Bwrdeistref Sirol Rhondda Cynon Taf (i'r gorllewin a'r de-orllewin), Cyngor Bwrdeistref Sirol Caerffili (i'r dwyrain a'r de-ddwyrain) a Chyngor Sir Powys (i'r gogledd). Mae'r A470 (gogledd-de) a'r A465 (dwyrain-gorllewin) yn cwrdd i'r gogledd-orllewin o Ferthyr Tudful a hwy yw prif ffyrdd y Fwrdeistref Sirol.

Mae'r Fwrdeistref Sirol yn meddu ar ddaeareg gyfoethog a chymysgedd o gynefinoedd ansawdd uchel sydd wedi'u dylanwadu gan ddiwydiannau'r gorffennol. Ar ôl bod y ganolfan fwyaf cynhyrchiol yn y byd am greu haearn, mae arwyddocâd hanesyddol a diwylliannol y Fwrdeistref Sirol yn treiddio'n ddwfn.

Mae Merthyr Tudful, y brif dref, yn gorwedd tua 20 milltir i'r gogledd o Gaerdydd a hi yw'r brif ganolfan adwerthu a gwasanaethu ym Mlaenau'r Cymoedd a thrwy hynny, mae'n cyflawni rôl strategol allweddol.

Strwythur y Sefydliad

Mae'r Cyngor yn cynnwys 33 Aelod Etholedig sy'n cynrychioli 11 o adrannau etholiadol a'r cydbwysedd gwleidyddol ar 31 Mawrth, 2020, oedd 18 Aelod Annibynnol a 15 Aelod Llafur. Mae'r Cyngor Llawn yn gyfrifol am gymeradwyo a mabwysiadu Cyllideb a Fframwaith Polisi'r Awdurdod, hynny yw y cynlluniau a'r strategaethau.

Y Cabinet sy'n gyfrifol am gymryd y rhan fwyaf o'r penderfyniadau pwysig ond rhaid iddynt fod yn unol â pholisiau a chyllideb gyffredinol y Cyngor. Mae'r Cabinet yn cynnwys 5 Aelod dan gyfarwyddyd Arweinydd y Cyngor sy'n gweithredu fel Cadeirydd heb bortffolio. Dyma 5 portffolio'r Cabinet:

- Dysgu
- Gwasanaethau Cymdeithasol
- Gwasanaethau Cymdogaeth, Cynllunio a Chefn Gwlad
- Adfywio, a Gwarchod y Cyhoedd
- Y Drefn Lywodraethu a Gwasanaethau Corfforaethol

Mae'r gwasanaethau sy'n dod o dan gylch gorchwyl Aelodau'r Cabinet ar gyfer "Dysgu" a "Gwasanaethau Cymdeithasol" wedi'u cynnwys yn y disgrifiydd "Pobl a Pherfformiad" a nodwyd yn y Datganiad Cynhwysfawr o Incwm a Gwariant.

Mae'r Pwyllgorau Craffu a'r Pwyllgor Archwilio yn darparu graddau pellach o her a chraffu. Cefnogir yr Aelodau Etholedig gan Dîm Rheoli Corfforaethol y Cyngor dan arweiniad y Prif Weithredwr a'r Dirprwy Brif Weithredwr ac mae'n cynnwys y Prif Swyddogion canlynol:

- Y Prif Swyddog Dysgu – yn cefnogi'r Aelod Cabinet dros Ddysgu gyda chyfrifoldeb am ysgolion ac addysg
- Prif Swyddog y Gwasanaethau Cymdeithasol – yn cefnogi'r Aelod Cabinet dros Wasanaethau Cymdeithasol ac yn gyfrifol am wasanaethau plant, gwasanaethau oedolion, diogelu, a gwasanaethau ieuentid

- Prif Swyddog y Gwasanaethau Cymdogaeth – yn cefnogi'r Aelod Cabinet dros Wasanaethau Cymdogaeth, Cynllunio a Chefn Gwlad gyda chyfrifoldeb am sbwriel a gwastraff, priffyrdd a pheirianeg, eiddo corfforaethol, cynllunio a chefn gwlad, gwasanaethau profedigaeth, cynnal a chadw tiroedd, glanhau strydoedd a rheoli fflyd
- Y Prif Swyddog Adfywio Cymunedol – yn cefnogi'r Aelod Cabinet dros Adfywio ac Amddiffyn y Cyhoedd gyda chyfrifoldeb am adfywio cymunedol, cyflogadwyedd a diweithdra ac amddiffyn y cyhoedd

Yn ogystal â hynny, cefnogir yr Aelod Cabinet dros y Drefn Lywodraethu a'r Gwasanaethau Corfforaethol, gan nifer o uwch swyddogion sydd hefyd yn gwasanaethu'r Tîm Rheoli Corfforaethol, sef y Dirprwy Brif Weithredwr, y Prif Swyddog Cyllid, Pennaeth y Gwasanaethau Cyfreithiol a Democrataidd, Pennaeth y Gwasanaethau Corfforaethol, Pennaeth Adnoddau Dynol, Pennaeth Newid Busnes a Phennaeth Cyfathrebiadau Corfforaethol.

Amcanion Llesiant Corfforaethol

Cadarnhawyd bod Cynllun Ariannol Tymor Canolig y Cyngor 2020/21 to 2023/24 a gymeradwywyd gan y Cyngor ar 4 Mawrth, 2020, yn cydymffurfio â Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015. Mae'r Ddeddf yn cynnwys saith nod llesiant:

1. Cymru lewyrchus
2. Cymru gydnerth
3. Cymru iachach
4. Cymru sy'n fwy cyfartal
5. Cymru o gymunedau cydlynus
6. Cymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu
7. Cymru sy'n gyfrifol ar lefel fyd-eang

Wrth bennu ei Amcanion Llesiant, rhaid i'r Cyngor ddangos y ffordd y mae wedi cymhwyso'r egwyddorion datblygu cynaliadwy wrth gyd-fynd â'r 5 ffordd o weithio sef: hirdymor, atal, integreiddio, cynnwys a chydweithio.

Ar 26 Gorffennaf, 2017, cymeradwyodd y Cyngor yr Amcanion Llesiant fel y'u nodwyd yn y cynllun, "Ffocws ar y Dyfodol: Llesiant yn ein Cymuned". Ar 4 Ebrill, 2018, cymeradwyodd y Cyngor ymhellach yr ymgais i dalfyrnu Amcanion Llesiant y Cyngor o 9 i 4, er mwyn sicrhau mwy o ffocws ar gyflawni a gwella atebolrwydd. Dyma'r 4 Amcan Llesiant:

1. **Dechrau'n Dda** - mae plant a phobl ifanc yn cael y dechrau gorau ac yn meddu ar y sgiliau angenrheidiol i fod yn ddysgwyr llwyddiannus ac yn unigolion hyderus
2. **Bywyd Gwaith** - mae pobl yn teimlo eu bod yn cael eu cefnogi i ddatblygu'r sgiliau sydd eu hangen i ddiwallu anghenion busnesau, gyda seilwaith diogel a datblygol sy'n sefydlu Merthyr Tudful fel cyrchfan deniadol
3. **Llesiant Amgylcheddol** – mae cymunedau'n diogelu, yn gwella ac yn hyrwyddo ein hamgylchedd a'n cefn gwlad
4. **Byw'n Dda** – mae pobl yn cael y grym i fyw'n annibynnol yn eu cymunedau, lle maent yn ddiogel ac yn mwynhau iechyd corfforol a meddyliol da

Gwnaeth Cyngor 17 Ebrill 2019 gymeradwyo 'Datganiad Llesiant' a 'Chanolbwyntio ar y Dyfodol: Llesiant yn nogfennau ein Cymuned'.

Nodau Perfformiad yn erbyn Llesiant

Cafodd Adroddiad Perfformiad Blynyddol y Cyngor ar gyfer 2018/19 ei gymeradwyo gan y Cyngor Llawn ar 23 Hydref 2019. Cafwyd y dyfarniadau canlynol eu hadrodd ar gyfer nodau llesiant:

:

- Dechrau Gorau i fywyd – digonol
- Bywyd Gwaith – digonol
- Llesiant Amgylcheddol – da
- Byw'n Dda – digonol

Yn seiliedig ar y dyfarniadau a ddynodwyd yn y pedair thema llesiant roedd y dyfarniad cyffredinol yn ddigonol gyda safle cymharol y Cyngor yn is na chanolrif Cymru, gyda rhai cyfraddau o ran gwella a/neu dystiolaeth o beth effaith gadarnhaol i'r deilliannau.

Caiff adroddiad Perfformiad Blynyddol y Cyngor ar gyfer 2019/20 ei gyflwyno i'r Cyngor Llawn yn Hydref 2020. Yn ystod 2019/20 fodd bynnag, cafodd diweddariad ar berfformiad i bob un o'n pedwar thema llesiant eu hadrodd yn ôl i'r Pwyllgor Craffu Llesiant a Pherfformiad yn amlinellu'r sefyllfa bresennol ar gyfer pob thema yn seiliedig ar set o ddangosyddion perfformiad allweddol a thargedau ar gyfer gwelliant. Mae'r dolenni i'r adroddiadau fel a ganlyn.

- Byw'n Dda – Dyddiad y Pwyllgor 2 Gorffennaf 2019
- Bywyd Gwaith – Dyddiad y Pwyllgor 26 Tachwedd 2019
- Dechrau Gorau i Fwyd – Dyddiad y Pwyllgor 25 Chwefror 2020
- Llesiant Amgylcheddol – Trefnwyd Dyddiad y Pwyllgor ar gyfer 21 Ebrill 2020 (gohiriwyd yn dilyn cyngor y Llywodraeth ynghylch pandemig Covid-19.)

Datganiadau Ariannol Craidd

Mae'r ddogfen hon yn cynllwyno Datganiad o Gyfrifon ar gyfer Cyngor Bwrdeistref Sirol Merthyr Tudful ar gyfer y flwyddyn ariannol yn gorffen 31 Mawrth 2020. Cafodd ei pharatoi yn unol â Chod Ymarfer ar Gyfrifeg yr Awdurdod Lleol yn y Deyrnas Unedig 2019/20.

Mae'r datganiadau ariannol – ynghyd â'r Datganiad o Gyfrifoldebau, Adroddiad yr Archwiliwr Annibynnol, a nodiadau esboniadol – i'w gweld ar dudalennau 22 i 101, ac maen nhw'n cynnwys:

Dadansoddiad o'r Gwariant a'r Cyllid

Mae'r Dadansoddiad o'r Gwariant a'r Cyllid yn dangos sut mae gwariant blynyddol yn cael ei ddefnyddio a'i ariannu o adnoddau (grantiau'r llywodraeth, rhenti, y dreth gyngor a chyfraddau busnes) gan awdurdodau lleol o'i gymharu â'r adnoddau hynny y mae awdurdodau yn eu defnyddio neu'u hennill, yn unol ag arferion cyfrifyddu a dderbynnir yn gyffredinol. Mae'n dangos sut y caiff y gwariant hwn ei ddyrannu at ddibenion gwneud penderfyniadau rhwng cyfarwyddiaethau'r Cyngor. Cyflwynir yr incwm a'r gwariant y cyfrifir amdanynt o dan arferion cyfrifyddu a dderbynnir yn gyffredinol, yn llawnach yn y Datganiad Cynhwysfawr o Incwm a Gwariant.

Datganiad Cynhwysfawr o Incwm a Gwariant

Mae'r datganiad hwn yn hanfodol i ddeall gweithgareddau awdurdod lleol, gan ei fod yn nodi cost net am y flwyddyn o'r holl swyddogaethau y mae awdurdod yn gyfrifol amdanynt, ac yn dangos sut y mae'r gost honno wedi'i hariannu gan grantiau llywodraeth cyffredinol ac incwm trethdalwyr lleol. Mae'n dwyn ynghyd y gwariant a'r incwm sy'n gysylltiedig â holl swyddogaethau awdurdod lleol. Mae'n dangos y

gost gyfrifyddu o ddarparu gwasanaethau yn ystod y flwyddyn yn unol ag arferion cyfrifyddu a dderbynnir yn gyffredinol.

Datganiad Symudiad yn y Cronfeydd Wrth Gefn

Mae'r datganiad hwn yn dangos y symudiad yn ystod y flwyddyn ar wahanol gronfeydd wrth gefn yr Awdurdod. Dadansoddir y rhain fel "cronfeydd defnyddiadwy", sef y rhai a all gael eu defnyddio i ariannu gwariant neu i leihau trethi lleol, a "chronfeydd andefnyddiadwy" eraill. Mae'r Datganiad yn nodi'r symudiadau i gronfeydd wrth gefn yr Awdurdod yn ystod y flwyddyn yn ôl enillion a cholledion. Gwneir hynny'n unol ag arferion cyfrifyddu a dderbynnir yn gyffredinol a'r addasiadau statudol sy'n ofynnol i ddychwelyd at y symiau y mae'n ofynnol i'w codi at ddibenion gosod y dreth gyngor (neu renti) am y flwyddyn. Mae'r llinell Cynnydd/Gostyngiad Net yn dangos symudiadau'r Balans Cronfa Gyffredinol statudol yn ystod y flwyddyn yn dilyn yr addasiadau hynny.

Mantolen

Mae'r datganiad hwn yn hanfodol i ddeall sefyllfa ariannol yr Awdurdod ar Ddyddiad y Fantolen gan ei fod yn dangos gwerth yr asedau a'r rhwymedigaethau a gydnabyddir gan yr Awdurdod. Mae'r asedau net a gedwir gan yr Awdurdod (sef yr asedau, llai'r rhwymedigaethau) yn cyfateb i gronfeydd wrth gefn yr Awdurdod. Mae'r cronfeydd wrth gefn mewn dau gategori:

- Cronfeydd Wrth Gefn Defnyddiadwy – mae'r rhain yn gronfeydd y gall yr Awdurdod eu defnyddio i ddarparu gwasanaethau, yn amodol ar yr angen i gynnal lefel ddarbodus o gronfeydd wrth gefn ac unrhyw gyfyngiadau statudol ar eu defnydd, er enghraifft, gellir defnyddio'r Gronfa Derbyniadau Cyfalaf i ariannu gwariant cyfalaf neu ad-dalu dyledion yn unig.
- Cronfeydd Wrth Gefn Andefnyddiadwy - mae'r rhain yn gronfeydd na all yr Awdurdod mo'u defnyddio i ddarparu gwasanaethau. Mae hyn yn cynnwys cronfeydd wrth gefn sy'n dal enillion a cholledion heb eu gwireddu, er enghraifft y Gronfa Ailbrisió Wrth Gefn, lle byddai symiau'n dod ar gael i ddarparu gwasanaethau pe bai asedau'n cael eu gwerthu, a'r cronfeydd wrth gefn sy'n dal y gwahaniaethau amser a ddangosir yn y Datganiad Symudiad Cronfeydd Wrth Gefn.

Datganiad Llif Arian

Mae'r datganiad hwn yn crynhoi'r mewnlifau a'r all-lifau arian sy'n deillio o drafodion gyda thrydydd partiön at ddibenion refeniw a chyfalaf. Mae'n dangos y newidiadau mewn arian parod a chyfwerthoedd arian yr Awdurdod yn ystod y cyfnod adrodd. Mae'r datganiad yn dangos sut y mae'r Awdurdod yn cynhyrchu ac yn defnyddio arian parod a chyfwerthoedd arian trwy ddsbarthu llifoedd arian fel gweithgareddau gweithredu, buddsoddi a chyllido.

Perfformiad Ariannol 2019/20

Mae strwythur yr Awdurdod yn cynnwys tair Cyfarwyddiaeth:

- Pobl a Pherfformiad
- Lleoedd a Thrawsnewid
- Costau Corfforaethol

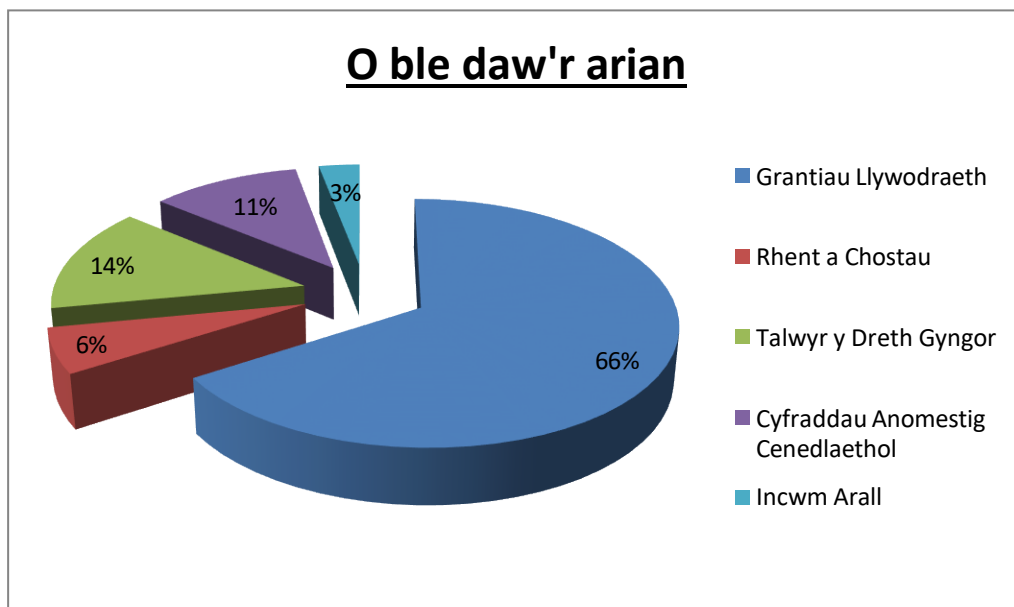
Gellir gweld meysydd gwasanaethau'r Cyfarwyddiaethau hyn yn Adran Alldro Refeniw'r Gyllideb yn yr Adroddiad Naratif hwn.

Mae'r enghreifftiau canlynol yn dangos, yn fras, weithgareddau refeniw'r Awdurdod am y flwyddyn ariannol a ddaeth i ben ar 31 Mawrth, 2020; hynny yw, ffynhonnell a gwariant yr arian.

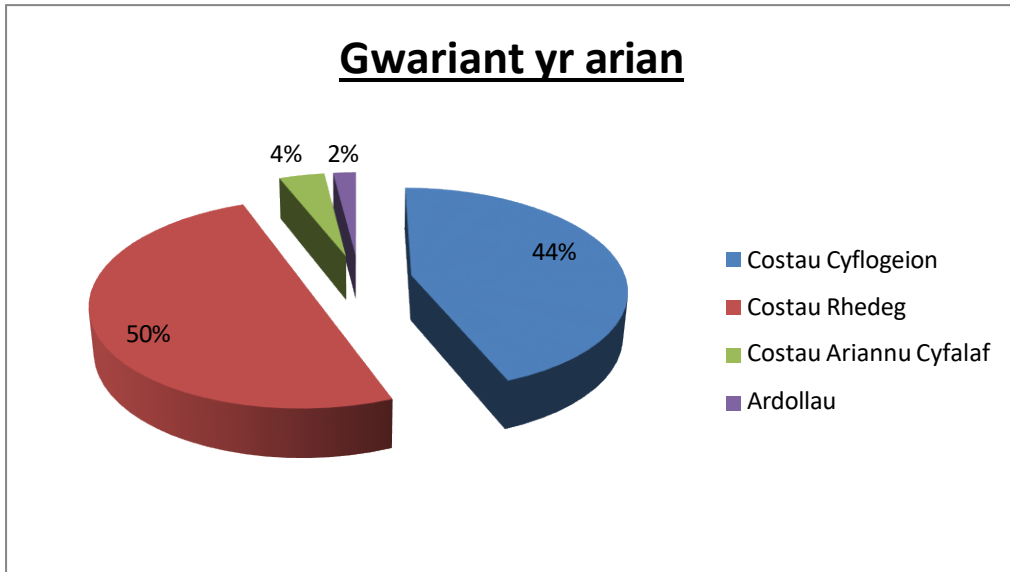
O Ble Daw'r Arian

Description	£'000	%
Grantiau Llywodraeth	112,663	66
Rhent a Chostau	11,056	6
Talwyr y Dreth Gyngor	23,770	14
Cyfraddau Anomestig Cenedlaethol	19,061	11
Incwm Arall	4,910	3
Total	171,460	100

Yr eitem unigol fwyaf yw Grantiau'r Llywodraeth sy'n darparu 66% o'r cyfanswm, tra bod 6% yn dod o'r gwasanaethau a ddarperir trwy renti, ffioedd a chodiannau. Dim ond 14% o gyfanswm yr incwm a ddaw o'r Dreth Gyngor.

Gwariant yr arian

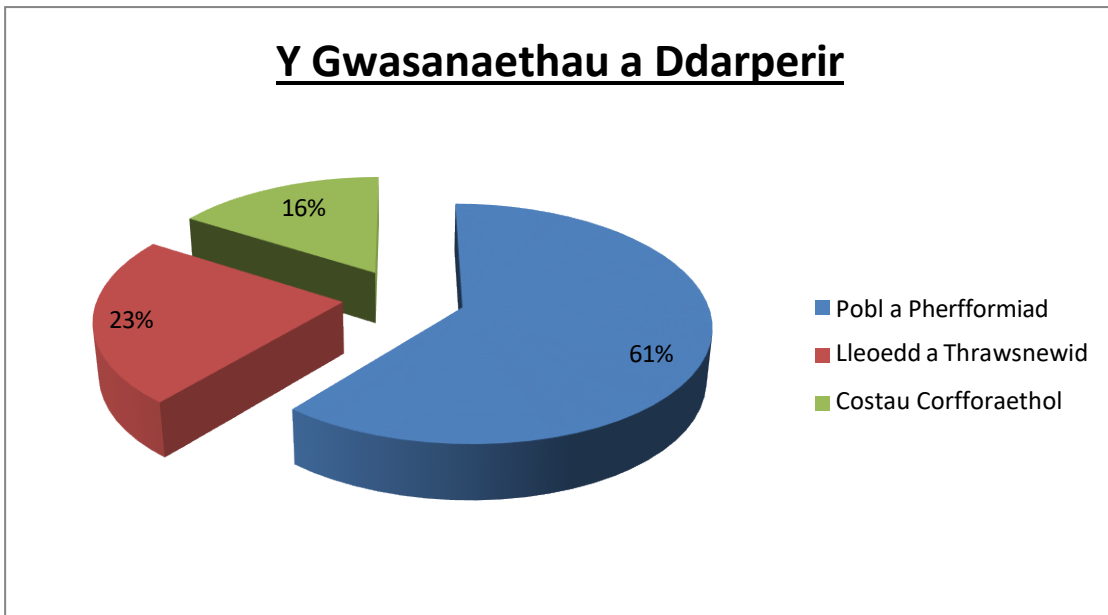
Description	£'000	%
Costau Cyflogeion	75,994	44
Costau Rhedeg	86,536	50
Costau Ariannu Cyfalaf	6,415	4
Ardollau	2,989	2

Mae costau rhedeg megis cynnal adeiladau, trin cerbydau a phrynu cyflenwadau a gwasanaethau yn cynnwys 50% o'r cyfanswm gwariant, tra bod gwariant y gellir ei briodoli i weithwyr yn cyfateb i 44%.

Y Gwasanaethau a Ddarperir

Description	£'000	%
Pobl a Pherfformiad	104,781	61
Lleoedd a Thrawsnewid	40,116	23
Costau Corfforaethol	27,037	16
Total	171,934	100

Canlyniadau a Adroddwyd yn y Datganiad Cyfrifon

Roedd y cyfansymiau ar gyfer incwm a gwariant yn yr adran flaenorol yn deillio o'r Datganiad Incwm a Gwariant Cynhwysfawr ar dudalen 25, ond nid ydynt yn cynnwys:

- y praesept a gasglwyd yn y Dreth Gyngor ar gyfer Heddlu De Cymru (£4.694m ar gyfer 2019/20, Nodyn 11),
- cyfran yr Awdurdod o gydbwyllgorau (mae'r manylion i'w gweld yn Nodyn 40 y cyfrifon),
- grantiau cyfalaf a thrafodion (rydym yn adolygu ein prosiectau cyfalaf ar dudalen 10), a
- cofnodion eraill nad ydynt yn arian parod sy'n ofynnol gan safonau cyfrifyddu (yn enwedig ar gyfer y rhwymedigaethau pensiwn yr ydym yn eu trafod ar dudalen 12).

Mae'r diffyg net refeniw o £0.474 m (h.y. y gwahaniaeth rhwng y ffigurau incwm a'r gwariant a ddangosir uchod) yn cyd-fynd â'r alldro o £0.868 m a ddangosir yn y Dadansoddiad Gwariant a Chyllid ar dudalen 24, oherwydd ein bod wedi cydnabod diffyg ychwanegol o £0.394m yn y cyfrifon sydd a wnelo â'n cyfran ni o gydbwyllgorau

Alldro Refeniw i'r Gyllideb

Mae Alldro Refeniw'r Gronfa Gyffredinol i'r Gyllideb ar gyfer 2019/20 fel a ganlyn:

Crynodeb	Cyllideb Ddiwygiedig 2019/20 £'000	Alldro £'000	Amrywiant	
			£'000	%
<u>Pobl a Pherfformiad</u>				
Gwasanaethau Cymdeithasol	32,859	32,483	-376	-1.14
Dysgu	47,413	47,337	-76	-0.16
Cyfanswm	80,272	79,820	-452	-0.56
<u>Lleoedd a Gweddnewid</u>				
Gwasanaethau'r Dirprwy Brif Weithredwr	2,156	2,109	-47	-2.18
Adfywio Cymuned	6,143	6,224	81	1.32
Gwasanaethau Cymdogol	10,620	10,768	148	1.39
Gwasanaethau Corfforaethol	1,540	1,449	-91	-5.91
Cyllid	1,249	1,185	-64	-5.12
Cyfreithiol	1,478	1,415	-63	-4.26
Adnoddau Dynol a Datblygu Sefydliadol	591	561	-30	-5.08
Cyfanswm	23,777	23,711	-66	-0.28
<u>Costau Corfforaethol</u>				
Rheoli Corfforaethol - Gweithrediaeth	1,394	1,345	-49	-3.52
Awdurdod Corfforaethol	18,201	17,218	-983	-5.40
Cyfanswm	19,595	18,563	-1,032	-5.27
<u>Cyfraniadau / Ail-godiadau</u>				
Dyraniad Cronfeydd Nad ydynt yn Gyffredinol	-16	0	16	-100.00
Rhyddhau Ardrethi Annomestig yn ôl Disgresiwyd	94	35	-59	-62.77
Gwarged y Gronfa Gasglu	-835	-992	-157	18.80
Ffactor Swyddi Gwag Corfforaethol	383	0	-383	-100.00
Cyfraniad oddi wrth Gyllideb Wrth Gefn	-1,295	-1,295	0	0.00
Cyfraniad oddi wrth Gyflog Byw Wrth Gefn	-296	-296	0	0.00
Cyfraniad oddi wrth Gronfa Buddsoddi Corffora	-188	-188	0	0.00
Costau Diswyddo Cyflogai	-483	-483	0	0.00
Cyfalafu Costau Diswyddo	-715	-753	-38	5.31
Rhyddhau Darpariaethau	0	-720	-720	-100.00
Cyfanswm	-3,351	-4,692	-1,341	40.02
Gwariant Net	120,293	117,402	-2,891	-2.40

Mae'r ffigurau a gynhwysir yn y tabl uchod yn ffigurau gwariant net. Mae'r ffigurau a gynhwysir yn adran perfformiad ariannol yr adroddiad naratif hwn yn ffigurau gros.

Ar gyfer 2019/20 mae gan y Cyngor wagred refeniw o £2.891 miliwn. O ganlyniad, nid yw'r cyfraniadau a gyllidwyd o'r Gronfa Gyffredinol Wrth Gefn sef £483,000 a'r Gyllideb Wrth Gefn o £1.295 miliwn yn ofynnol bellach ac maen nhw'n cael eu cadw oddi fewn i falensau cronfa wrth gefn. Yn ychwanegol, mae'r diffyg sy'n weddill sef £1.113 miliwn yn cael ei drosglwyddo i Gyllideb wrth gefn ac mae ar gael i gefnogi cyfleoedd buddsoddi sy'n werth am arian.

Dyma'r symudiadau mwyaf arwyddocaol o'r gyllideb i'r alldro:

Pobl a Pherfformiad

Plant sy'n Derbyn Gofal – diffyg cyllideb net o £669,000 miliwn yn sgil lleoliadau preswyl ychwanegol, lleoliadau maethu annibynnol ychwanegol, costau ychwanegol yn gysylltiedig â darpariaeth maethu mewn-tŷ a chynnydd mewn costau mewn perthynas â'r llys, a ffioedd cyfreithiol a phroffesiynol.

Darpariaeth Gofal Annibynnol Allanol – diffyg cyllideb net o £511,000 yn bennaf o ran galw is nag a ragwelwyd ar gyfer cyfanswm yr oriau gofal oddi fewn i Ofal yn y Cartref a pheynnau Taliadau Uniongyrchol ychwanegol, yn erbyn cynnydd yn y nifer o leoliadau preswyl oddi fewn i Sefydliadau Preswyl Annibynnol.

Gwasanaethau Integredig Cymorth i Deuluoedd – diffyg cyllideb net o £267,000 yn bennaf yn sgil trosglwyddo'r gwasanaeth yn ôl i CBS Merthyr Tudful.

Strategaethau Gwasanaeth Gofal Cymdeithasol i Gleientiaid – diffyg cyllideb net o £309,000 o ganlyniad i grant a dderbyniwyd oddi wrth Lywodraeth Cymru drwy lechyd ar gyfer pwysau caled i'r gaeaf oddi fewn i Wasanaethau Cymdeithasol.

Gwasanaethau Cymorth a Llety - diffyg cyllideb net o £122,000 o ganlyniad i ragor o gyflenwi staff a cholli incwm oherwydd tan breswyllo yng Nghartrefi'r Henoed dan berchnogaeth y Cyngor wedi ei osod yn erbyn gostyngiad mewn oriau staff yn y Cartref Grŵp (Llysfaen Fach) oherwydd anghenion a niferoedd y preswylwyr sy'n byw yn y Cartref.

Plant ag Anableddau - diffyg cyllideb o £105,000 yn dilyn gostyngiad mewn costau gofal plant, incwm grant ychwanegol ac adferiad uwch na'r disgwyl o'r balansau

Trawsnewid a Lle

Gwasanaethau Cymdogol – diffyg cyllideb net o £148,000 o ganlyniad i lai o ffioedd a chostau Gwasanaethau Profedigaeth nag a ragwelwyd a chostau diogelwch ychwanegol yn Stryd Taf a Stryd Cilgant, Ynys Owen, wedi ei osod yn erbyn yr arbedion mewn costau adeiladau gan nad yw'r Depo'n gweithredu'n llwyr eto a bod llai o atgyweirio a chynnal a chadw nag a gynlluniwyd mewn adeiladau dinesig.

Gwasanaethau Corfforaethol – diffyg cyllideb net o £91,000 yn bennaf mewn perthynas ag incwm grant ychwanegol oddi wrth yr Adran Waith a Phensiynau i ymgymryd â darnau penodol o waith oddi fewn i Fudd-daliadau.

Costau Corfforaethol

Costau Ariannu Cyfalaf – diffyg cyllideb o £1.105 miliwn o ganlyniad i adolygiad Polisi'r Ddarpariaeth Isafswm Refeniw a gymeradwywyd gan y Cyngor ar 18 Rhagfyr 2019, llithriad o ran gwariant cyfalaf a benthyca tymor byr i gefnogi gwariant cyfalaf ar gyfraddau llog is yn hytrach na benthyca hir dymor ar gyfraddau llog uwch.

Taliadau Budd-dal y Dreth Gyngor– diffyg cyllideb o £194,000 o ganlyniad i hawliadau ychwanegol am gymorth ariannol gyda gofynion y Dreth Gyngor.

Ffioedd Cyfreithiol Allanol – net diffyg cyllideb o £128,000 o ganlyniad i incwm ychwanegol oddi wrth achosion llys llwyddiannus.

Darpariaeth ar gyfer Dyledion Gwael – diffyg cyllideb o £127,000 sy'n adlewyrchu ailasesiad o'r ddarpariaeth ofynnol ar 31 Mawrth 2020 yn seiliedig ar ddyled cyfredol a data ynghylch tueddiadau.

Storm Dennis – diffyg cyllideb o £248,000 yn adlewyrchu costau ychwanegol heb eu cyllidebu mewn perthynas â'r difrod gan lifogydd a'r storm a achoswyd gan Storm Dennis yn ystod Chwefror 2020.

Cyfraniadau ac Ailgodi Taliadau

Diffyg Cronfa Gasglu – diffyg cyllideb o £157,000 o ganlyniad i gynydd mewn incwm y dreth gyngor yn cynnwys yr hyn a gasglwyd sy'n berthnasol i flynyddoedd blaenorol.

Ffactor Swyddi Gwag Corfforaethol – diffyg cyllideb o £383,000 yn adlewyrchu arbedion staff mwy o faint nag a ragwelwyd yn sgil yr amser a aeth heibio rhwng swyddi'n dyfod yn wag ac yna'n cael eu hail-lenwi.

Cyfraniad oddi wrth gronfeydd wrth gefn Amlogfa– cafodd un cyfraniad unigol o £720,000 o gronfeydd wrth gefn ei gymeradwyo gan Gyd-bwyllgor Amlogfa ar 10 Rhagfyr 2019.

Alldro Cyfalaf i'r Gyllideb

Dyma'r Alldro Cyfalaf i'r Gyllideb ar gyfer 2019/20:

Crynodeb	Cyllideb Ddiwygiedig £'000	Alldro 2019/20 £'000	Amrywiant	
			£'000	%
Gwariant:				
Rhaglen Ysgolion yr 21 ^{ain} Ganrif	1,277	1,296	19	1.49
Addysg - Arall	2,968	2,900	-68	-2.29
Rhaglen Adfywio Ffisegol	6,889	6,038	-851	-12.35
Glan yr Afon	380	186	-194	-51.05
Seilwaith Peirianeg a Thrafnidiaeth	1,885	1,848	-37	-1.96
Tai a Chorfforaethol	3,966	3,290	-676	-17.04
Hamdden	50	51	1	2.00
Cyfansymiau	17,415	15,609	-1,806	-10.37
Financed by:				
Benthyciadau	3,910	3,371	-539	-13.79
Grantiau Cyfalaf a Chyfraniadau	12,905	11,614	-1,291	-10.00
Adnoddau'r Cyngor ei Hun	600	624	24	4.00
Totals	17,415	15,609	-1,806	-10.37

Yn 2019/20, gwariodd yr Awdurdod £15.6 miliwn ar brosiectau cyfalaf o'i gymharu â'r Rhaglen Gyfalaf Cynlluniedig o £17.4 miliwn. Er nad oedd yr holl arian cyfalaf a gynlluniwyd yn cael ei ddefnyddio, ni chollwyd unrhyw arian wrth iddo gael ei gario drosodd i'r flwyddyn ariannol 2020/21 lle bo'n briodol.

Dyma'r symudiadau mwyaf arwyddocaol o'r gyllideb i'r alldro:

Rhaglen Adfywio Ffisegol

Adfywio Canol y Dref – tanwariant o £162,000 o ganlyniad i oedi wrth brynu tir ar gyfer estyniad maes parcio Canolfan Orbit ac effaith Covid-19 ar nifer o ddatblygiadau menter.

Ail-ddatblygu'r Orsaf Fysiau – tanwariant o £243,000 o ganlyniad i dderbyn arian grant pellach yn hwyr yn y flwyddyn ariannol.

Awdurdod Trafnidiaeth Rhanbarthol Metro Plus – tanwariant o £150,000 o ganlyniad i arian grant pellach a dderbyniwyd yn hwyr yn y flwyddyn ariannol.

Grant Gwella Eiddo Canol Trefol / Grant Byw – tanwariant o £142,000 o ganlyniad i oedi cychwynnol wrth weinyddu'r grant gan yr Awdurdod arweiniol.

Canolfan Treftadaeth Treflun Pontmorlais – tanwariant o £87,000 o ganlyniad i gyfyngiadau adeiladu sy'n codi o Covid-19.

Glan yr Afon

Cam 3 Glan yr Afon – tanwariant o £194,000 o ganlyniad i oedi na ellir ei osgoi yn sgil presenoldeb ystlumod, Clymog Japan ac asbestos.

Tai a Chorfforaethol

Grantiau Cyfleusterau i'r Anabl – tanwariant o £221,000 o ganlyniad i oedi gydag asesiad y broses atgyfeirio.

Costau Cefnogi Prosiectau Cyfalaf – tanwariant o £185,000 yn cynrychioli diffyg ar yr ad-daliad uniongyrchol o gostau cyflogai mewnol a gymhwyswyd i'r cynlluniau cyfalaf.

Swtishis TG a manau mynediad at WiFi – tanwariant o £90,000 o ganlyniad i oedi wrth brynu drwy'r fframwaith a gymeradwywyd.

Sgipiau Gwastraff / Cywasgydd - tanwariant o £190,000 o ganlyniad i dderbyn arian grant yn hwyr yn y flwyddyn ariannol.

Iechyd Ariannol

Ar 31 Mawrth, 2020, mae balansau a chronfeydd wrth gefn cyffredinol yr Awdurdod nad ydynt wedi'u clustnodi ar gyfer unrhyw ddiben, yn dod i £4.7 miliwn (31 Mawrth, 2019 - £4.7 miliwn), sy'n cyfateb â 3.7% o'r Gwariant Refeniw Net a Gyllidwyd gan y Cyngor ar gyfer 2020/21. Yn unol â Chylch Gorchwyl Bwrdd Cyllideb y Cyngor, y nod cyffredinol yw:

“Cynnal balans digonol, iach ar gyfer y Cronfeydd Wrth Gefn, sef rhwng 3.5% a 4% o'r Gwariant Refeniw Net a gyllidebir yn flynyddol gan y Cyngor, er mwyn sicrhau bod y Cyngor yn parhau i fod yn ariannol hyfyw.”

Mabwysiadwyd y gofyniad hwn yn ffurfiol gan y Cyngor ar 22 Mawrth, 2017, wrth iddo gymeradwyo'i Bolisi ar Gronfeydd wrth Gefn Corfforaethol, gan ganiatáu'r hyblygrwydd i:

- Ymateb yn ddigonol i'r risg o orwariant posibl ar gyllidebau mewn meysydd gwasanaeth anwadal
- Mynd i'r afael â goblygiadau ariannol yn sgil pwysau demograffig cynyddol
- Ymateb i'r gofyniad critigol am wariant "unwaith ac am byth" wrth gwrdd â blaenoriaethau corfforaethol
- Ymateb i ofynion llywodraethol a rheoleiddiol

At hynny, mae gan y Cyngor gronfeydd wrth gefn defnyddiadwy pellach ar 31 Mawrth, 2020, mewn perthynas â'r Gronfa Yswiriant (£1.921 miliwn), Balansau Ysgolion (£1.549 miliwn) a Chronfeydd wrth Gefn a Glustnodwyd (£6.896 miliwn). Y balansau cyfatebol ar 31 Mawrth, 2019 oedd £2.169 miliwn, £1.762 miliwn a £6.896 miliwn (ailddatganwyd) yn y drefn honno.

Ar gyfer y flwyddyn ariannol 2020/21, bu'r Awdurdod yn cyllidebu am gynnydd o 5.12% ar ei wariant refeniw net yng nghyllideb 2019/20 (wedi'i addasu ar gyfer trosglwyddiadau net Llywodraeth Cymru i mewn i'r Setliad Llywodraeth Leol) yn sgil cynnydd o 4.85% yng Nghyllid Llywodraeth Cymru a chynnydd o 4.99% i'r Dreth Gyngor. Yn ychwanegol, mae'r Cyngor wedi cyllidebu trosglwyddo £300,000 pellach i'r Cronfeydd Cyffredinol ar gyfer 2020/21. Mae hyn yn cynyddu balans y Cronfeydd wrth gefn i £5 miliwn ar 1 Ebrill 2020, sef 3.9% o'r gyllideb refeniw net.

Mae Cynllun Ariannol Tymor Canolig yr Awdurdod 2020/21 i 2023/24 yn amlinellu'n glir yr heriau ariannol sy'n wynebu'r Awdurdod dros y tymor canolig.

Cyfleusterau Benthycia

Bydd yr Awdurdod, pan fo'n briodol, yn benthycia gan y Bwrdd Benthyciadau Gwaith Cyhoeddus (y PWLB), neu o'r Farchnad os ystyrir bod cyfraddau llog yn ffafriol, er mwyn rhannol ariannu prosiectau cyfalaf. Fel arfer, gwneir benthyciadau fel hyn ar sail hirdymor ac yn unol â'r Cod Darbodus ar gyfer Cyllid Cyfalaf mewn Awdurdodau Lleol a luniwyd gan y Sefydliad Siartredig Cyllid Cyhoeddus a Chyfrifyddiaeth (CIPFA). Yn sgil hynny, caiff cyfyngiadau awdurdodedig ar gyfer benthycia gan Awdurdodau Lleol eu pennu a'u cymeradwyo gan gyfarfod llawn o'r Cyngor. Ar gyfer Datganiad Cyfrifon 2019/20, roedd benthyciadau i gefnogi gwariant cyfalaf yn dod o fewn y terfynau benthycia awdurdodedig a gymeradwywyd gan gyfarfod llawn o aelodau etholedig y Cyngor ar 4 Mawrth, 2019.

Yn ogystal â hynny, efallai y bydd rhaid i'r Awdurdod, wrth reoli trafodion arian parod o ddydd i ddydd, gael benthyciad ar sail fyrdymor pan fydd ganddo ddiffyg ar ei falans arian ar unrhyw ddiwrnod penodol. Yn groes i hynny, gall yr Awdurdod hefyd roi benthyciad ar sail fyrdymor pan fydd ganddo warged ar ei falans arian. Mae sefydliadau a gymeradwyir ar gyfer trafodion byrdymor yn cynnwys y prif fanciau a chymdeithasau adeiladu ym Mhrydain ac awdurdodau lleol eraill.

Rhwymedigaethau Pensiwn

Mae'r Datganiad Cyfrifon ar gyfer 2019/20 yn cael ei lunio'n unol â'r Safonau Adrodd Ariannol Rhyngwladol (yr IFRS) gyda'r cyfrifyddu ar gyfer "Buddion Ymddeol" yn seiliedig ar ddarpariaethau Safon Gyfrifyddu Ryngwladol 19 (IAS 19) sef "Buddion Cyflogaeth". Yn ôl darpariaethau IAS 19 sy'n ymwneud â Buddion Ôl-Gyflogaeth, mae'n ofynnol i'r Awdurdod gydnabod ased/rhwymedigaeth net a chronfa bensiwn wrth gefn yn y fantolen ac yng nghofnodion y Datganiad Incwm a Gwariant Cynhwysfawr sy'n ymwneud â symud asedau/rhwymedigaethau ar gyfer cynlluniau buddion diffiniedig

(gyda'r cofnodion cysoni yn mynd yn ôl at gyfraniadau oedd yn daladwy at ddibenion y Dreth Gyngor trwy Ddatganiad Symudiad y Cronfeydd Wrth Gefn).

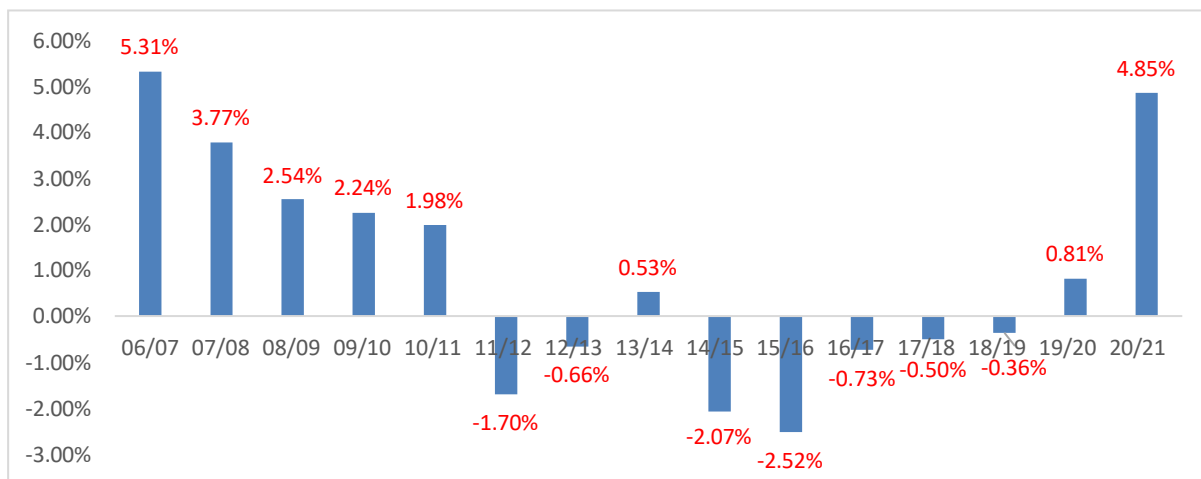
O dan IAS 19, mae'n ofynnol i'r Awdurdod ddatgelu ei rwymedigaeth pensiwn o ran sefyllfa'r diffyg ar y gronfa pensiwn. Y rhwymedigaeth ar ddiwedd y flwyddyn oedd £193.27 miliwn (£190.23 miliwn (£189.32 miliwn ar 31 Mawrth 2019)). Mae'r Awdurdod yn talu cyfraniadau cyflogwr fesul cam er mwyn gwneud iawn am ddiffyg y gronfa pensiwn.

Ceir rhagor o fanylion yn Nodiadau 24, 36 a 37 o'r Datganiad Cyfrifon.

Yr Hinsawdd Ariannol

Mae cynigion y Llywodraeth Ganolog i fynd i'r afael â'r diffyg a grëwyd gan fenthyciadau'r sector cyhoeddus cenedlaethol yn sgil yr argyfwng ariannol byd-eang, wedi arwain at lai o gyllid ar gyfer y sector cyhoeddus yn y tymor canolig a hir.

Amlinellir setliadau refeniw'r Cyngor am y cyfnod o 15 mlynedd rhwng 2006/07 a 2020/21 isod:

Mae'n amlwg bod y Cyngor wedi wynebu heriau ariannol sylweddol dros y cyfnod hwn gyda gostyngiad setliad blynyddol hyd yn oed cyn dechrau cyni. Mae arferion gweithio mwy effeithlon wedi dod i'r brig wrth i ni ddarparu gwasanaethau sy'n ariannol fforddiadwy. Mae hyn wedi cynnwys parhau â'n polisïau ar gyfer ymddeoliadau cynnar a diswyddiadau gwirfoddol corfforaethol wrth inni symleiddio'r sefydliad i fodloni gofynion y dyfodol.

Roedd y cynnydd o 4.85% ar gyfer 2020/21 yn annisgwyl a gallai fod o ganlyniad i'r gwahanol bolisïau gwario gan y Prif Weinidog Torïaidd newydd, Boris Johnson o'i gymharu â'i ragflaenyddion Theresa May a David Cameron. Ar hyn o bryd mae'n amhosibl rhagweld a fydd setliadau o'r maint hwn yn y dyfodol yn gallu cael eu cynnal neu am gael eu cynnal yn sgil y canlynol:

- Parhad o'r mesurau caledi a ragwelwyd y bydd Llywodraeth Leol yn eu hwynebu yn y tymor canolig – fel y rhybuddiwyd gan Ddadansoddiad Cyllidol Cymru
- Effaith arian posibl Llywodraeth Leol yn y dyfodol o bwysau ariannol parhaus a brofwyd gan y Gwasanaeth Iechyd Cenedlaethol
- Yr ansicrwydd sy'n amgylchynu goblygiadau posibl Brexit
- Mymrwylon fformiwla ariannu Llywodraeth Leol mewn perthynas â newidiadau o flwyddyn i flwyddyn mewn setiau data allweddol

- Yr ansicrwydd sy'n amgylchynu polisi ariannol y Llywodraeth Dorïaidd o dan y Prif Weinidog Boris Johnson
- Goblygiadau sylweddol Covid-19 ar economi'r DU

Mewn amgylchedd o ansicrwydd ariannol, mae'n hanfodol fod yr Awdurdod yn cael ei drawsnewid o ran sicrhau ei fod yn ffit i bwrpas i fodloni heriau ariannol ar gyfer y dyfodol. Mae hyn yn cynnwys alinio adnoddau prin at flaenoriaethau corfforaethol a nodau llesiant gan sicrhau bod y gwasanaeth yn cael ei gyflenwi'n effeithiol ac yn effeithlon a'i gynnal a'i ddatblygu a'i wella ymhellach.

Ar hyn o bryd mae Cynllun Ariannol Tymor Canolig y Cyngor (y Cynllun Ariannol) 2020/21 i 2023/24 yn datgan fod y Cyngor yn wynebu dynodi a chyflenwi gostyngiadau cyllideb o 3.582 miliwn ar gyfer 2021/22 a £9.913 miliwn ar gyfer y cyfnod 2021/22 i 2023/24.

Mae'r Cyngor wedi cyllidebu ar gyfer cynnydd ariannol o 2% y flwyddyn a chynnydd i'r Dreth Gyngor o 4.99% dros gyfnod y Cynllun ac y mae yn y broses o ddynodi cynigion i fynd i'r afael â'r diffyg cyllideb a ragwelwyd. Y mae'n glir fod y Cyngor yn wynebu sefyllfa ariannol heriol. Nid yw'r setliad referniw +2% (Mawrth 2020) yn cael ei ragamcanu gydag unrhyw faint o sicrwydd yn sgil hinsawdd ariannol cyfnewidiol y mae Llywodraeth Leol yn gweithredu oddi fewn iddo ar hyn o bryd a chaiff ei gymhlethu ymhellach gan ansicrwydd yn sgil Brexit a Covid-19. Mae pob amrywiad o 1% o'r setliad +2% a ragamcanwyd yn hafal a thua £1 miliwn.

Nid oes disgwyl i Setliad Dros Dro Llywodraeth Leol ar gyfer 2021/22 gael ei gyhoeddi nes Rhagfyr 2020 a rhagwelwyd y bydd yn effeithio'n sylweddol ar gyfeiriad gofynion gostwng cyllideb a ragamcanir ar hyn o bryd dros y tymor canolig.

Mae'r Rhaglen Cyfalaf ar gyfer 2020/21 i 2023/24 yn dynodi Rhaglen Gyfalaf ag arian craidd o £18.774 miliwn ar gyfer 2020/21 and £46.331 miliwn ar gyfer y cyfnod o 4 blynedd, gyda gwariant cyfalaf 2020/21 a ariannwyd gan Grantiau Cyfalaf (£1.582 miliwn), Benthycia (£16.384 miliwn) ac o adnoddau'r Cyngor ei hun (£808,000).

Yn ystod Chwefror 2020, achoswyd difrod sylweddol o ran llifogydd a difrod storm gan Storm Dennis mewn ardaloedd penodol yn y Fwrdeistref Sirol. Oherwydd hynny roedd yn angenrheidiol i'r Cyngor gyflwyno amserlen i Lywodraeth Cymru ar gyfer gwaith atgyweirio cyfalaf i gyfanswm o £8.453 miliwn am y cyfnod o 3 blynedd 2020/21 i 2022/23. Derbyniodd y Cyngor hysbysiad o gefnogaeth o £1.9 miliwn ar gyfer 2020/21 ond mae'n parhau i aros am gadarnhad Llywodraeth Cymru o'r gefnogaeth ariannol ar gyfer blynyddoedd olynol.

Ymgwymerir ag adolygiad strategol o'r Rhaglen Gyfalaf i sefydlu a yw prosiectau cyfredol yn parhau'n flaenoriaeth yn dilyn Covid-19 a Storm Dennis. Ble y caiff ei ragweld y bydd Covid-19 fwy na thebyg yn arwain at oedi prosiect a chynyddu costau contract, heb gefnogaeth ariannol Storm Dennis Llywodraeth Cymru, mae'r Cyngor yn wynebu gwariant cyfalaf ychwanegol sylweddol ble y bydd ariannu mewnol yn ofynnol.

Risgiau Corfforaethol

Mae gan yr Awdurdod Gofrestr Risg Gorfforaethol er mwyn rheoli Risgiau Corfforaethol y Cyngor a allai gael effaith ar ddarparu Nodau Llesiant y Cyngor a Blaenoriaethau ehangach y Cyngor, ac i sicrhau fod amlygiad y risg i'r Cyngor yn cael ei leihau dros amser. Mae pob Risg Corfforaethol ar y Gofrestr Risg wedi ei ddynodi gyda Disgrifiad o Risg, Swyddog Arweiniol Tîm Corfforaethol a Chynghorydd Arweiniol/Aelod Cabinet. Mae'r tabl isod wedi ei gymryd o'r Gofrestr Risg Gorfforaethol ar gyfer 2019/20 ac mae'n darparu crynodeb o'r Gofrestr Risg Gorfforaethol ar gyfer y naw Risg Gorfforaethol, o ran nifer y risg, math, disgrifiad, sgôr risg a thuedd yn erbyn y llynedd. Cafodd y Gofrestr Risg Gorfforaethol ei gymeradwyo gan y Cabinet 29 Ionawr 2020.

Rhif Risg	Math o Risg	Disgrifiad o'r risg	Effaith	Tebygolrwydd	Sgôr y risg	Cymhariaeth yn erbyn y llynedd
1 (i)	<u>Cyllid</u>	Nid yw'r Cyngor yn mantoli'r gyllideb yn ystod y flwyddyn.	5	2	10	↓
1 (ii)		Nid yw'r Cyngor yn ariannol gynaliadwy wrth symud ymlaen.	5	4	20	→
2	<u>Enw da</u>	Y risg bod y Cyngor yn methu â diogelu ei enw da.	5	4	20	→
3	<u>Ymosodiad Seibr</u>	Y risg fod y Cyngor wedi amlygu ei hun ar gyfer ymosodiad seibr a allai beri methiant catastroffig.	5	4	20	→
4	<u>Cyrhaeddiad Ysgol</u>	Y risg nad yw'r holl ddysgwyr yn perfformio yn ôl y lefelau disgwyliedig.	5	5	25	↑
5	<u>Capasiti</u>	Y risg fod y Cyngor yn colli staff gyda'r sgiliau a'r capasiti i gyflenwi deilliannau a thargedau allweddol.	4	4	16	→
6	<u>Llywodraethu</u>	Y risg nad yw'r Cyngor yn bodloni gofynion, cyfreithiau a rheoliadau statudol.	4	4	16	→
7	<u>Brexit</u>	Y risg y bydd Brexit yn cael effaith economaidd groes ar lefel cenedlaethol a lleol a fydd yn ei dro yn cael effaith ariannol negyddol, strategol a deddfwriaethol ar gyflenwi gwasanaethau cyhoeddus.	4	4	16	→
8	<u>Diogelu</u>	Y risg nad yw'r Cyngor yn cyflawni ei oblygiadau statudol a bod trefniadau diogelu'r Cyngor yn methu ag amddiffyn plant, oedolion a staff y Cyngor.	5	3	15	→
9	<u>Perfformiad</u>	Y risg fod rheoleiddwyr statudol y Cyngor yn cyflwyno argymhelliad ffurfiol i'r Cyngor ar gyfer gwelliant.	5	4	20	↑

GRWPIAU RISG
CATEGOREIDDIWYD GAN SGÔR RISG

Cod lliw	Risg	Sgôr Risg
Du	Catastroffig	20 - 25
Coch	Argyfyngus	12 - 16
Ambr	Uchel	8 - 10
Melyn	Canolig	4 - 6
Gwyrdd	Isel	1 - 3

Brexit

Y mae lefel uchel o ansicrwydd yn parhau ynghylch effaith y penderfyniad gan Brydain i adael yr Undeb Ewropeaidd. Mae'r Awdurdod yn parhau i fonitro ac asesu'r risgiau potensial a'r effaith ar wasanaethau y mae'r Awdurdod yn eu darparu drwy Weithgor Brexit.

Y Fargen Ddinesig

Mae'r Cytundeb Cydweithio mewn perthynas â chyflwyno Bargen Ddinesig Prifddinas-Ranbarth Caerdydd sy'n cwmpasu 10 Awdurdod Lleol yn Ne-ddwyrain Cymru, wedi cael ei lofnodi. At hynny, sefydlwyd y Cabinet Rhanbarthol ar 1 Mawrth, 2017.

Mae'r Fargen Ddinesig yn darparu cyllid i gefnogi cynlluniau a fydd yn ysgogi twf economaidd y rhanbarth. Mae'r cytundeb gyda Llywodraeth y DU a Llywodraeth Cymru yn darparu £1.2 biliwn gyda £734 miliwn ohono'n cael ei ddyrannu i'r Metro, gyda'r £495 miliwn sy'n weddill ar gael i'r Gronfa Buddsoddi Ehangach.

Mae'r Gronfa Buddsoddi Ehangach yn cynnwys:

- grant o £375 miliwn gan Lywodraeth y DU i'w dalu dros 20 mlynedd gyda blwyddyn 1 i 5 yn grant referniw o £50 miliwn, gyda grant cyfalaf o £325 miliwn ar gyfer blwyddyn 6 i 20
- cyfraniad cyfalaf o £120 miliwn gan Bartneriaeth yr Awdurdodau Lleol i'w "dynnu i lawr" yn ôl yr angen

Mae'r Cabinet Rhanbarthol wedi datgan mai nodau "lefel uchel" y Gronfa Buddsoddi Ehangach yw creu 25,000 o swyddi newydd a £4 biliwn o fuddsoddiad yn y sector preifat. Gwnaed y buddsoddiad cyntaf yn y prosiect lled-ddargludydd cyfansawdd, a ddarparodd benthyciad o £38.5 miliwn i'w ad-dalu. Mae ganddo'r potensial i gynhyrchu 2,000 o swyddi a thros £380 miliwn o fuddsoddi sector preifat.

Cymeradwywyd Cynllun Busnes y Cytundeb Cydweithio gan bob un o'r 10 Cyngor ym mis Mawrth 2018, gyda Merthyr Tudful yn cymeradwyo'r Cynllun mewn cyfarfod o'r Cyngor ar 7 Mawrth, 2018. £0.954 miliwn oedd cyfraniad Merthyr Tudful i'r buddsoddiad cyntaf yn 2017/18 gyda £0.485 miliwn pellach yn cael ei dalu yn 2018/19. Ni chafwyd cyfraniad ar gyfer 2019/20.

Datganiad Llywodraethu Blynyddol

Mae'n ofynnol i'r Cyngor gynhyrchu Datganiad Llywodraethu Blynyddol sef datganiad ffurfiol sy'n cwmpasu'r holl systemau, prosesau a rheolaethau corfforaethol o bwys. Caiff ei graffu gan y Pwyllgor Archwilio cyn ei gymeradwyo gan y Cyngor.

Covid-19

Darparu Gwasanaethau

Mae'n debygol fod addysg ein plant wedi cael ei heffeithio'n wael yn sgil cau ysgolion am 3 mis yn ystod y cyfnod clo. Bydd yn cymryd amser i ddeall yr effaith gyflawn a bydd angen strategaethau i adennill tir a gollwyd o ran addysg ein plant. Rydym eisoes wedi dechrau o bwynt ble mae deilliannau model yn is na'r disgwyl ar gyfer sawl dangosydd. Fodd bynnag mae'r Cyngor eisoes wedi dechrau gweithio ar strategaethau ar gyfer gwelliant. Rhaid i'r rhain yn awr ymgorffori strategaethau i ail-ymgysylltu a bywiogi ymglymiad mewn addysg ar draws ein holl leoliadau.

Tra bo darpariaeth gofal cymdeithasol wedi bod o dan straen drwy gydol y pandemig, mae'n debygol y bydd pwysau ychwanegol o'r llwythi achos newydd yr adroddir amdanynt yn dilyn rhyddhau o'r cyfnod clo ac rydym yn dechrau o safle heriol o ran ein gwytnwch.

Dim ond nawr y mae'r canlyniad economaidd i'w weld. Bydd pwysau o fusnesau'n methu a chynnydd mewn diweithdra yn dod â gofynion pellach yn eu sgil ar wasanaethau sy'n wynebu'r gymuned, fel tai a darpariaeth budd-daliadau, a bydd hynny'n gwneud yr angen am adfywio economaidd hyd yn oed yn fwy pwysig. Yn yr adroddiad diweddar oddi wrth *Centre for Towns*, 'The effect of the COVID-19 pandemic on our towns and cities', Ebrill 2020, cafodd cyn drefi diwydiannol ag amddifadedd absoliwt uchel a llesiant cymdeithasol isel (dynodwyd Merthyr Tudful yn eu plith) eu dynodi i fod yn arbennig o agored i niwed yn eu hadferiad yn dilyn pandemig coronafeirws.

Rhagamcanir y bydd Cynllun Gostwng y Dreth Gyngor yn fwy na'r Gyllideb gan £525,000 mewn perthynas â'r galw ar 1 Gorffennaf 2020. Rhagwelir y gallai gwariant a ragamcanir gynyddu ymhellach yn ystod 2020/21. Mae cyfradd fawr o'r hawliadau newydd yn sgil unigolion yn colli eu swyddi ac yn hawlio Credyd Cynhwysol, neu ostyngiad yn eu horiau sydd wedi arwain at geisiadau uniongyrchol i'r Cyngor am Gymorth y Dreth Gyngor. Gallai hefyd fod ail gynnydd o hawliadau am Gymorth y Dreth Gyngor, er enghraifft trefniadau Ffyrlo yn dod i ben gan arwain at gynnydd yn y diffyg cyllideb .

Yr Economi Leol

Mae cyfradd diweithdra Merthyr Tudful yn parhau i godi yn ystod y cyfnod clo a bellach saif ar 7.4%, yr ail uchaf yng Nghymru. Oddi fewn i'r ffigurau diweithdra hyn sy'n tyfu, mae pobl 18 i 24 mlwydd oed wedi cael eu heffeithio'n anghymesur. Ym mis Mawrth 2020, safai cyfradd diweithdra ar gyfer y garfan hon ar 6.6%. Yn Ebrill roedd wedi cynyddu i 11% gyda chyfanswm o 530 o bobl ifanc yn hawlio budd-daliadau. Mae'r duedd hon yn peri pryder mawr o ran y gallai gyflymu yn ystod y flwyddyn.

Ceir ansicrwydd pellach ar gyfer cyflogaeth yn y Dref wrth i'r cyfnod clo lacio. Ceir 26,900 o bobl yn byw oddi fewn i'r Fwrdeistref Sirol sydd yn cael eu cyflogi. Mae 24,200 ohonynt mewn cyflogaeth a delir a 2500 yn hunangyflogedig. Mae'r ffigurau diweddaraf yn dynodi fod y 26,900, sef 22.30% ar ffyrlo ar hyn o bryd. Does dim sicrwydd faint o'r unigolion hyn fydd yn parhau mewn cyflogaeth pan ddaw'r cynllun ffyrlo i ben y ddiweddarach eleni.

Mae'r Cyngor yn gweinyddu cymorth uniongyrchol i fusnesau sy'n dod i gyfanswm o £19 miliwyn ers y cyfnod clo. Mae hyn yn ychwanegol at y pecynnau busnes uniongyrchol eraill ar gael oddi wrth y Llywodraeth Ganolog a gweinyddiaeth datganoledig Cymru megis y Gronfa Caledi Economaidd.

Mae'r cymorth hwn yn cynnal llawer o fusnesau ar hyn o bryd. Fodd bynnag does dim gwarant faint o'r busnesau hyn fydd yn parhau i fasnachu pan ddaw'r gefnogaeth i ben. Nid yw'n bosibl meintioli ar yr adeg hon yr effaith bellach gaiff hyn ar ddiweithdra.

Mae ymateb i'r cynnydd mewn diweithdra yn nodwedd allweddol i adferiad a chynlluniau gwella'r Cyngor. Bydd datblygu mentrau fel cynlluniau prentisiaethau yn hanfodol.

Gweithlu'r Cyngor

Ble bynnag y bo'n bosibl mae cyflogeion y Cyngor wedi cael eu cefnogi wrth weithio o adref drwy brynu gliniadur sy'n hanfodol ar gyfer gweithio'n gynhyrchiol o adref. Cafodd cyfarfodydd eu cynnal ar-lein gyda rheolwyr llinell yn llwyddo i gyfathrebu'n effeithiol gydag aelodau tîm drwy ddefnyddio Microsoft TEAMS. Mae hyn yn hanfodol ar gyfer morâl y staff a'u llesiant, ac i atal cyflogeion sy'n gweithio o adref i deimlo wedi eu hynysu. Gwnaeth cyfathrebu rheolaidd o'r Prif Weithredwr Dros Dro a Chyfathrebiadau Corfforaethol hefyd sicrhau fod cyflogeion yn cael gwybod am unrhyw ddatblygiadau. Mae'r Adran Adnoddau Dynol hefyd wedi cyflawni sawl arolwg staff, gan gasglu data ynghylch cynhyrchedd, effeithiolrwydd gweithio o adref a llesiant cyflogeion yn gyffredinol.

Cafodd nifer o gyflogeion eu hadleoli i rolau hanfodol fel gweinyddu cynllun Cysgodi Pobl Fregus a chynllun Profi, Olrhain, Diogelu. Yn ychwanegol, cafodd tua 170 o gyflogeion eu rhoi ar ffyrlo o dan Gynllun Cadw Swyddi Llywodraeth DU yn cynnwys cyflogeion arlwy ysgolion a chyflogeion gwasanaethau gorfodi.

Cadwyni Cyflenwi

Nid yw'r Cyngor wedi profi unrhyw oblygiadau croes sylweddol i'r cadwyni cyflenwi o safbwynt gwariant refeniw. Cafodd PPE ei bwrcasu fel oedd yn ofynnol. Roedd cael gafael ar liniaduron i alluogi gweithio o adref yn broblematic yn sgil y ffaith fod y galw am liniaduron yn fwy na'r cyflenwad.

Nid oedd modd oedi prosiectau cyfalaf yn sgil oedi oddi fewn i'r gadwyn gyflenwi a chontractwyr yn rhoi cyflogeion ar ffyrlo.

Safle Ariannol

Mae pandemig coronafeirws a datganiad y cyfnod clo Llywodraeth DU ar 23 Mawrth 2020, wedi arwain yn anochel at effaith sylweddol ar economi'r DU. O ganlyniad mae'r Cyngor yn wynebu heriau ariannol sylweddol o ganlyniad i gostau ychwanegol, colli incwm a chefnogi'r economi leol, ac fel pob Awdurdod Lleol arall yng Nghymru mae'n ddibynol ar gymorth LIC yn y tymor canolig i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol.

Ar gyfer y flwyddyn gyfredol 2020/21 mae CBSMT wedi rhagamcanu ar gyfer y Chwarter cyntaf yn unig, fod yna gostau refeniw ychwanegol o ganlyniad i bandemig coronafeirws a fydd yn dod i gyfanswm o £1.5 miliwn gyda cholli incwm refeniw ar gyfer yr un cyfnod yn cael ei ragweld i fod yn gyfanswm o £1.1 miliwn. Mae LIC yn darparu peth cymorth ariannol ar gyfer y Chwarter cyntaf ond ar ôl hynny mae'r sefyllfa'n fwy ansicr. Mae'n anochel fodd bynnag er gwaethaf cyfyngiadau'r cyfnod clo yn llacio, y bydd Awdurdodau Lleol dros weddill y flwyddyn ariannol yn wynebu heriau ariannol sylweddol cynyddol o gostau ychwanegol a diffyg incwm ill dau. Heb barhad i gefnogaeth ariannol LIC bydd Awdurdodau Lleol yn wynebu diffyg cyllideb sylweddol a fyddai'n gofyn bod y Llywodraeth Ganolog yn llacio rheolau cyfeirio cyfalafu i alluogi Awdurdodau Lleol i gyfalafu costau refeniw gan felly diogelu gwasanaethau lleol a chronfeydd wrth gefn y Cyngor.

Cafodd adferiad y Dreth Gyngor ei atal ar gyfer Chwarter 1af 2020/21 yn unol ag Awdurdodau eraill Cymru. Dechreuodd y broses adfer yng nghanol mis Gorffennaf 2020, gyda'r cyfnod clo yn cael ei

lacio ymhellach a phobl yn dychwelyd i'r gwaith. Mae effaith ariannol ar gyfer Chwarter 1af Merthyr Tudful yn gwmp o 1.8% yng Nghyfradd Casglu'r Dreth gyngor o'i gymharu â'r un cyfnod ar gyfer 2019/20. Mewn termau ariannol mae hyn gyfartal â £546,720.

Yn dilyn effaith ofnadwy Covid-19 ar economi'r DU a chymorth ariannol sylweddol Llywodraeth Cymru i'r Awdurdodau Lleol a'r gymuned fusnes, mae'n anodd mesur sefyllfaoedd posibl ar gyfer setliadau refeniw yn y dyfodol, digon yw dweud y gallai arwain at setliadau ariannol Llywodraeth Cymru sy'n fwy heriol nag a ragwelwyd. Am bob 1% yn llai o arian nag a ragwelwyd, mae gan Ferthyr Tudful arbedion cyllideb o tua £1 miliwn y flwyddyn i'w ddynodi dros gyfnod y Cynllun. Mae hyn yn gosod pwysau pellach ar yr adnoddau hynny sydd eisoes yn dioddef o ran cynnal y ddarpariaeth o wasanaethau o ansawdd i'n cymunedau.

Ar hyn o bryd mae'r Cyngor yn y broses o ddynodi gostyngiadau cyllideb ar gyfer 2021/22 sydd dros ben y diffyg cyllideb a ragamcanwyd o £3.582 miliwn a osodwyd allan yn y Cynllun Ariannol Tymor Canolig, a'r Cynllun Gwelliant 2020-25 (y Cynllun) ac yn dadlau dros newid ar draws y cyngor gyda thrawsffurfio trawstorol sy'n cefnogi cynaliadwyedd. Ymhlith y rhaglenni gwaith trawsffurfiol a ddynodwyd oddi fewn i'r Cynllun mae cynaliadwyedd Digidol a'r Rhaglen Fasnach. Er bod arbedion cyllideb posibl, gan gynnwys cyfleoedd cynhyrchu incwm, eto i'w meintioli, rhagwelir y bydd y ddwy raglen waith hyn yn helpu i fynd i'r afael â'r diffyg cyllideb a ragwelir dros gyfnod y Cynllun Ariannol. Bydd y Rhaglen Fasnachol yn archwilio'r Cynllun Rheoli ac arbedion gwagle swyddfa drwy Resymoli Ystadau. Gall Trawsffurfio Digidol adeiladu ar arferion gweithio hyblyg a ddatblygwyd wrth ymateb i Covid-19, wrth gefnogi nod Rhesymoli Ystadau.

Wrth gydweddu agenda digiteiddio a masnacheiddio, bydd blaenoriaethu ymarfer gwasanaethau a weithredwyd ar gyfer Cyllideb 2020/21 yn cael ei barhau i sicrhau mynd i'r afael â'r diffyg cyllideb a ragamcanwyd a bod adnoddau'n cael eu dynodi i wasanaethau o flaenoriaeth. Gall y blaenoriaethau a ddiffinnir oddi fewn i'r Cynllun a deilliannau'r 'Ymarfer Capasiti' hefyd lywio a chryfhau'r ymarfer blaenoriaethu gwasanaeth.

Rheoli Llif Arian

Mae Swyddogion Trysorlys yr Adran Gyfrifeg yn rheoli'r llif arian i gydymffurfio gyda Strategaeth Rheoli Trysorlys y Cyngor a gymeradwywyd. Wrth liniaru unrhyw broblemau llif arian wrth i'r cyfnod clo ddechrau ddiwedd mis Mawrth 2020, gwnaeth Llywodraeth Cymru ddarparu'r cymorth ariannol canlynol i Awdurdodau Lleol:

- Pedwar Grant Cefnogi Refeniw i gyfanswm o £24 miliwn yn ystod Ebrill 2020 yn lle'r 2 daliad a gynlluniwyd o £12 miliwn gyda'r taliadau a oedd yn weddill yn cael eu hailbroffilio dros weddill y flwyddyn ariannol 2020/21
- Bron £10 miliwn o Grantiau Busnes ar gyfer Ebrill a Mai 2020 i gefnogi Awdurdodau Lleol gyda thaliadau grant yn cael eu gwneud yn gymwys i fusnesau lleol oddi fewn i'r sectorau manwerthu, hamdden a lletygarwch
- Tua £3.4 miliwn o daliadau rhyddhad ardrethi ar gyfer misoedd Ebrill a Mai 2020

Ni chafwyd unrhyw broblemau llif arian o ganlyniad i Covid-19 wrth i'r Awdurdod fenthycu tymor byr oddi wrth Awdurdodau Lleol eraill a buddsoddi byr dymor gyda Swyddfa Rheoli Dyled y Trysorlys.

Prif Risgiau i'r Awdurdod

Mae'r anwybodaeth a'r ansicrwydd yn sylweddol wrth i'r adferiad o Covid-19 gyflymu. Yn eu plith mae'r canlynol, ond nid yw wedi ei gyfyngu i'r canlynol:

- Llinell amser Llywodraeth Cymru ar gyfer llacio'r cyfnod clo a chodi cyfyngiadau

- Y risg o gynnydd pellach i'r gyfradd heintio yn arwain at gyfyngiadau pellach
- Archwaeth y cwsmer yn ystod adferiad
- Posibilrwydd o gynnydd mewn diweithdra a chanlyniadau hynny ar yr economi leol, cynhyrchu incwm, CTRS a chasglu'r Dreth Gyngor
- Goblygiadau cymdeithasol sy'n codi yn sgil cyfnod clo hir fel cam-drin domestig a phlant yn mynd i ofal a'r effaith ariannol cysylltiedig
- Potensial i gynnydd mewn costau contractwr yn sgil newidiadau gofynnol i'r ymarferion gweithredu

Cynlluniau Adfer

Mae Strategaeth Adfer yn cael ei datblygu gyda'r nod o sefydlu ymagwedd ar draws y cyngor ar gyfer adfer y sefydliad. Cafodd y Strategaeth Adfer ei datblygu yn unol â gweithdrefnau Cynllunio ar gyfer Argyfwng y Cyngor i reoli'r cyfnod adfer. Ymhlith yr egwyddorion allweddol a ddilynwyd wrth ddatblygu'r strategaeth mae:

- Cydnabod nad 'adfer' yw hwn i gyflwr blaenorol ar gyfer yr holl wasanaethau;
- Cydnabod y bydd y broses adfer yn cymryd amser sylweddol ac yn cael ei ddylanwadu gan nifer o faterion arwyddocaol, ac ni fydd o anghenraid yn llinellol (gellir cyflwyno 'cyfnod clo' neu reoliadau eraill sy'n effeithio ar wasanaethau gwahanol mewn gwahanol ffurf ac ar adegau gwahanol ac amseroedd gwahanol ar fyr rybudd);
- Dynodi hyn fel cyfle nad yw'n debyg i unrhyw un arall i feddwl am y ffordd mae'r Cyngor yn gweithredu yn ei hanfod.

Mae'r sefydliad wedi symud ar gyflymder a graddfa i gyflenwi newid na welwyd erioed o'r blaen. Mae'r hyn a ddysgwyd o hyn yn cael ei gofnodi a'i ddefnyddio i ailstrwythuro'r Cyngor.

Nid yw'n hysbys eto beth yw canlyniadau tymor byr, canolig a hir pandemig coronafeirws, fodd bynnag, mae uwch reolwyr eisoes wedi dynodi risgiau gwasanaeth a fydd yn cael eu cynnwys wrth gynllunio busnes a'n cofrestr risg gorfforaethol.

Mae Grŵp Adfer yn mynd i'r afael â themâu trawsbynciol a fydd yn ceisio gweithredu polisi a newid gweithdrefnol a fydd yn ein helpu ni i sicrhau ein bod ni'n Awdurdod cadarn ag ymarferion gwaith modern a defnydd mwy effeithiol o'n hystâd corfforaethol. Ymhlith y themâu allweddol mae:

1. Cynllunio gweithlu a gweithle.
2. Ailagor ardal gyhoeddus.
3. Ymarferion TGCh a gwaith hyblyg.
4. Llesiant a chymorth i gyflogeion.

Cafodd grwpiau adfer Economaidd ac Ysgolion eu sefydlu i fwydo i'r Tîm Rheoli Corfforaethol, y Grŵp Adfer a'r Cynllun Gwella Corfforaethol.

Gwybodaeth Bellach

Mae gwybodaeth bellach am y cyfrifon ar gael oddi wrth yr Adran Gyllid, Canolfan Ddinesig, Stryd y Castell, Merthyr Tudful. Rhan o bolisi'r Awdurdod o ddarparu gwybodaeth lawn am faterion yr Awdurdod yw hyn. Yn ychwanegol, mae hawl statudol gan aelodau o'r cyhoedd i archwilio'r cyfrifon cyn bod yr archwiliad yn cael ei gwblhau. Mae argaeledd y cyfrifon i'w harchwilio yn cael ei hysbysebu ar Wefan yr Awdurdod ac yng Nghanolfan Ddinesig yr Awdurdod.

MERTHYR TYDFIL
County Borough Council

Cyngor Bwrdeistref Sirol
MERTHYR TUDFUL

DATGANIAD LLYWODRAETHU BLYNYDDOL 2019/20

Hydref 2020

CYNGOR BWRDEISTREF SIROL MERTHYR TUDFUL**DATGANIAD LLYWODRAETHU BLYNYDDOL TERFYNOL 2019/20****1. CWMPAS CYFRIFOLDEB**

Mae Cyngor Bwrdeistref Sirol Merthyr Tudful (y Cyngor) yn gyfrifol am sicrhau bod ei weithgareddau yn cael eu cynnal yn unol â'r gyfraith a'r safonau priodol, a bod arian cyhoeddus yn cael ei ddiogelu a'i gyfrifo amdano'n briodol, a'i ddefnyddio mewn ffordd economaidd, effeithlon ac effeithiol.

Mae Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 (y Ddeddf) yn ei gwneud yn ofynnol i'r Cyngor osod a chyhoeddi amcanion llesiant a nodi sut y bydd yn gweithio tuag at fodloni'r amcanion hynny gan ddefnyddio'r egwyddor datblygu cynaliadwy. Rhaid i gyrff cyhoeddus yng Nghymru weithio mewn ffordd gynaliadwy i gyflawni'r weledigaeth gyffredin i wella llesiant economaidd, cymdeithasol, diwylliannol ac amgylcheddol Cymru. Felly, mae angen inni wneud yn siŵr, pan fyddwn yn gwneud penderfyniadau, ein bod yn ystyried yr effaith y gallent ei chael ar y bobl sy'n byw eu bywydau ym Merthyr Tudful yn awr ac yn y dyfodol.

Mae'n ofynnol i gyrff cyhoeddus sy'n dod o dan y Ddeddf, gan gynnwys llywodraeth leol, ystyried y tymor hirach wrth lunio'u penderfyniadau a chydweithio â chyrrff cyhoeddus eraill i wella llesiant yng Nghymru. Yn ôl y Ddeddf, mae'n ddyletswydd ar y cyrrff dan sylw i osod amcanion llesiant sy'n cyfrannu, hyd y gallant, at nodau llesiant. Cafodd amcanion llesiant cyntaf y cyrrff cyhoeddus eu gosod a'u cyhoeddi erbyn 31 Mawrth, 2017. Mae'n ofynnol i gyrff cyhoeddus adrodd yn flynyddol ar eu cynnydd tuag at fodloni'u hamcanion llesiant.

Mae'r Ddeddf hefyd yn sefydlu byrddau gwasanaethau cyhoeddus (y PSB) ar gyfer pob ardal awdurdod lleol. Mae Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Cwm Taf yn gasgliad o gyrff cyhoeddus sy'n cydweithio i wella llesiant economaidd, cymdeithasol, amgylcheddol a diwylliannol y bobl sy'n byw, yn gweithio ac yn ymweld ag ardaloedd Rhondda Cynon Taf a Merthyr Tudful yng Nghwm Taf. Mae gofyn i bob PSB wella llesiant economaidd, cymdeithasol, amgylcheddol a diwylliannol eu hardaloedd trwy weithio i gyflawni'r nodau llesiant. Wrth gyfrannu at gyflawni'r nodau, mae'n rhaid i'r PSB baratoi a chyhoeddi Aseiad o Lesiant Lleol erbyn Mai 2017, paratoi a chyhoeddi Cynllun Llesiant Lleol erbyn Mai 2018, a pharatoi Adroddiad Cynnydd Blynyddol yn nodi'r camau a gymerodd i fodloni amcanion y cynllun ers cyhoeddi ei gynllun llesiant lleol blaenorol.

Mae'r Ddeddf yn ganolog i bolisi hirdymor Llywodraeth Cymru ar gyfer gwasanaethau cyhoeddus ac mae ei themâu yn cyd-fynd â'r Fframwaith Rhyngwladol: Llywodraethu Da yn y Sector Cyhoeddus (CIPFA/IFAC, 2014), a dyna sydd wrth wraidd y ddogfen Fframwaith Cyflawni Llywodraethu Da mewn Llywodraeth Leol (CIPFA/SOLACE - Sefydliad Siartredig Cyllid Cyhoeddus a Chyfrifyddiaeth/Cymdeithas Prif Weithredwyr ac Uwch Reolwyr Awdurdodau Lleol, 2016).

Wrth gyflawni'r cyfrifoldebau eang hyn, mae'r Cyngor hefyd yn gyfrifol am roi dulliau priodol yn eu lle ar gyfer llywodraethu ei swyddogaethau, yn ogystal â hyrwyddo effeithiolrwydd ei weithgareddau sy'n cynnwys trefniadau ar gyfer rheoli risg.

Cyhoeddwyd canllawiau newydd o'r enw Fframwaith Cyflawni Llywodraethu Da mewn Llywodraeth Leol (CIPFA/SOLACE, 2016) ac mae'n gymwys ar gyfer y datganiadau llywodraethu blynyddol a baratoir o'r flwyddyn ariannol 2016/17 ymlaen.

Mae gan y Cyngor Cod Lleol ar gyfer Llywodraethu Corfforaethol.

Mae'r Datganiad Llywodraethu Blynyddol hwn yn egluro'r modd y mae'r Cyngor wedi cydymffurfio â'r ddogfen Fframwaith Cyflawni Llywodraethu Da mewn Llywodraeth Leol (CIPFA/SOLACE, 2016) a'r modd y mae'n bodloni gofynion Rhan 2 o Reoliadau Cyfrifon ac Archwilio 2015.

2. PWRPAS Y FFRAMWAITH LLYWODRAETHU

Mae llywodraethu yn ymwneud â'r modd y mae cyrff llywodraeth leol yn sicrhau eu bod yn gwneud y pethau cywir, yn y ffordd gywir, i'r bobl iawn, mewn modd amserol, cynhwysol, agored, gonest ac atebol.

Mae Fframwaith Llywodraethu yn cynnwys y systemau, y prosesau, y diwylliant a'r gwerthoedd sy'n cyfarwyddo ac yn rheoli gweithgareddau'r Cyngor. Mae hefyd yn ymgorffori'r modd y mae'n arwain y gymuned, yn rhoi cyfrif iddi ac yn ymgysylltu â hi. Mae'n galluogi'r Cyngor i fonitro cyflawniad ei Amcanion Llesiant a'i Flaenoriaethau ac ystyried a yw hyn wedi arwain at well canlyniadau i'r dinesydd. Mae'r system reolaeth fewnol yn rhan arwyddocaol o'r fframwaith hwnnw ac fe'i lluniwyd fel bod risg yn cael ei rheoli i lefel resymol. Nid yw'n gallu dileu'r risg o fethiant i gyflawni polisiau neu amcanion yn gyfan gwbl; am hynny, gall ond â chynnig sicrwydd rhesymol yn hytrach na sicrwydd diamod mewn perthynas ag effeithiolrwydd.

Mae'r system reolaeth fewnol wedi'i seilio ar broses barhaus a gynlluniwyd i nodi a blaenoriaethu'r risgiau wrth gyflawni Polisiau, Amcanion Llesiant a Blaenoriaethau Corfforaethol y Cyngor. Hefyd, mae'n gwerthuso'r risgiau o ran eu tebygolrwydd a'u heffaith, ac yn nodi'r modd y gellid eu rheoli.

Mae'r Cyngor yn gyfrifol am gynnal, o leiaf unwaith bob blwyddyn, adolygiad o effeithiolrwydd ei Fframwaith Llywodraethu, gan gynnwys y System Rheolaeth Fewnol. Mae'r adolygiad o effeithiolrwydd yn cael ei lywio gan waith a gynhelir gan asiantaethau allanol a threfniadau mewnol, gan gynnwys y trefniadau ar gyfer rheoli perfformiad.

Mae'r Fframwaith Llywodraethu a ddisgrifir uchod wedi bod yn ei le yn y Cyngor am y flwyddyn sy'n diweddu 31 Mawrth, 2020, a hyd at ddyddiad cymeradwyo'r Datganiad Llywodraethu Blynyddol a'r Datganiad Cyfrifon.

3. EFFAITH PANDEMIG COVID 19

Dechreuodd cyfnod clo yn y DU ar 23 Mawrth 2020 mewn cam digynsail i geisio cyfyngu lledaeniad coronafeirws. Roedd hyn yn dilyn gweithredu tebyg mewn gwledydd eraill ledled y byd. Gwnaeth Llywodraeth y DU osod mewn lle nifer cyfyngedig o resymau dros ganiatáu i bobl adael eu cartrefi. O ganlyniad roedd yn rhaid i lawer o siopau a busnesau nad oeddent yn hanfodol gau, caewyd ysgolion ac roedd yn ofynnol i'r holl weithwyr nad oeddent yn allweddol weithio o adref ble'r oedd yn bosibl. I ddechrau, roedd y cyfnod clo am gyfnod o 3 wythnos ond yna cafodd hyn ei estyn nifer o weithio gyda pheth llacio ar gyfyngiadau ar wahanol gamau gyda rheolau gwahanol mewn gwahanol rannau o'r DU. Mae pandemig byd-eang COVID-10 wedi, a bydd yn parhau i gael effaith digynsail ar gymdeithas yn ei chyfanrwydd. Gwnaeth hyn arwain at newidiadau sylweddol o ran rheolaeth y Cyngor o ddydd i ddydd a natur a chyflenwi ei weithredoedd.

Cafodd ymateb y Cyngor i bandemig coronafeirws ei reoli yn unol â threfniadau cynllunio'r Cyngor mewn argyfwng. Gwnaeth y Cyngor newidiadau sylweddol mewn ymateb i'r pandemig a rheoliadau a chyngor y llywodraeth, gan gynnwys:

- Cau ysgolion a chreu canolfannau ar gyfer plant gweithwyr allweddol
- Cyflwyno talebau prydu ysgol am ddim i'r rhai cymwys
- Talu miloedd o grantiau i fusnesau
- Cau nifer sylweddol o wasanaethau gan gynnwys parciau a chanolfannau ailgylchu
- Newidiadau i weithredu cartrefi gofal, gofal yn y cartref a gwaith cymdeithasol
- Symudiad cyfran fawr o staff y Cyngor i weithio o adref
- Cyflwyno trefniadau profi ar gyfer dilyn ac olrhain
- Sefydlu tîm dosbarthu Cyfarpar Diogelu Personol
- Sefydlu Tîm Cysgodi Oedolion Bregus a pherthynas gyda sefydliadau cefnogi'r trydydd sector

Wrth i'r wlad fynd o dan glo, gohiriwyd holl gyfarfodydd ffurfiol y Cyngor gan gynnwys Pwyllgorau Craffu ac Archwilio. O ran Cyfarfodydd Ar-lein, mae'n ofynnol yn ôl Canllawiau Statudol Cyfarfodydd y Cyngor, Adran 4 Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2011 hyd yn oed os caniateir Cyfarfodydd Ar-lein fel rhan o gyfansoddiad y Cyngor, na fydd cworwm gan unrhyw gyfarfod ble fo llai na 30% o'r rheini sy'n gymwys i fod yn bresennol yn y prif gyfarfod. Yn hynny o beth, gwnaeth y Mesur atal unrhyw gyfarfod o'r Cyngor neu ei is-bwyllgorau i fod yn gworwm ar yr adeg yr oedd y Llywodraeth yn gweithredu ei mesurau dros y cyfnod clo.

O ganlyniad i'r angen i atal cyfarfodydd y Cyngor, roedd yn angenrheidiol fod gan y Cyngor drefniadau llywodraethu cadarn mewn lle i sicrhau parhad busnes wrth i ddeddfwriaeth argyfwng oddi wrth y Llywodraeth Ganolog a Rheoliadau oddi wrth Lywodraeth Cymru gael eu cyflwyno.

Yn ôl Cyfansoddiad y Cyngor, darperir fod y Prif Weithredwr neu yn ei absenoldeb y Dirprwy enwebedig yn cael y pŵer dirprwyedig i weithredu, ar ôl ymgynghori â'r Aelod Cabinet priodol mewn perthynas ag unrhyw fater sydd, yn ei farn ef neu hi:

- yn gofyn am weithredu di-oed, ac
- nad yw'n cyfiawnhau cynnal cyfarfod arbennig o'r corff a fyddai fel arfer yn ystyried y mater neu sydd o'r fath frys neu argyfwng fel na chaniateir cyfarfod o'r fath, ddefnyddio'r pwerau dirprwyedig hyn i adrodd yn ôl i'r Cabinet neu'r Cyngor, ar ôl hynny fel sy'n briodol.

Yn achos materion sy'n cynnwys ymrwymadau ariannol, rhaid hefyd ymgynghori hefyd â'r Arweinydd, Swyddog Adran 151 a'r Prif Swyddog priodol.

Cynhaliodd Tîm Rheoli Corfforaethol y Cyngor gyfarfodydd rhithiol dyddiol gan ddefnyddio dulliau adrodd cynllun argyfwng sydd wedi eu hen sefydlu. Caniataodd hyn ystyriaeth o faterion argyfwng, canolbwyntio ar weithredu strategol, yn ogystal â'r rheini, roedd yn ofynnol cael penderfyniadau mewn byr amser. Gwnaeth y cyfarfodydd hefyd ganolbwyntio ar feysydd risg allweddol i'r sefydliad yn ogystal â chymunedau Merthyr Tudful. Cafodd y cyfarfodydd eu cadeirio gan y Prif Weithredwr Dros Dro. Cafodd unrhyw benderfyniadau a fyddai fel arfer yn gofyn am gymeradwyaeth y Cabinet neu'r Cyngor eu gwneud drwy Bwerau Argyfwng y Prif Weithredwr a chafodd y rhain eu dogfennu a'u hadrodd. Roedd cyfarfodydd rhithiol diweddar wythnosol hefyd eu cynnal rhwng y Cabinet a'r Tîm Rheoli Corfforaethol.

Cyflwynodd Llywodraeth Cymru Reoliadau Llywodraeth Leol (Coronafeirws)(Cyfarfodydd)(Cymru) a ddaeth i rym ar 22 Ebrill 2020 a oedd yn cynnwys:

- darpariaeth ar gyfer cysylltu-o-bell i gyfarfodydd yr awdurdod lleol, gan gymryd i ffwrdd yr angen am nifer penodol o aelodau i fod mewn unrhyw leoliad unigol gyhyd ag y bo, fel lleiafrif, aelodau'n gallu clywed ei gilydd. Nid yw hyn yn atal cynadleddau fideo, ffrydio byw a moddau eraill o gyfathrebu ble y bo hyn ar gael.
- newidiadau i drefniadau gweinyddu sy'n cefnogi cyfarfodydd yr awdurdod lleol, yn cynnwys gwneud darpariaeth ar gyfer nifer o weithgareddau i'w cyflawni'n electronig yn ystod y pandemig. Mae hyn yn cynnwys cyhoeddi hysbysiadau am amser a lle'r cyfarfodydd, papurau cyfarfod, adroddiadau a chofnodion
- arsylwi hawl y cyhoedd i gysylltu drwy foddau electronig yn ystod y pandemig.

Gwnaeth Llywodraeth Cymru ddarparu nifer o grantiau penodol i fodloni costau ychwanegol Awdurdodau Lleol, ar gyfer costau yn gyffredinol ac wedi'u targedu at feysydd penodol fel gofal cymdeithasol oedolion a chwrsela ysgolion. Cafodd costau eu coladu ar draws y Cyngor i alluogi'r grantiau hyn i gael eu derbyn. Ceir hefyd effaith incwm coll oddi wrth ffioedd a chostau, sy'n creu pwysau ychwanegol. Yn y cam hwn y mae'n aneglur a fydd yr arian ychwanegol hwn yn cynnwys holl gostau ychwanegol y Cyngor o ganlyniad i'r pandemig, ond mae hyn yn cael ei fonitro'n ofalus ac mae'r holl gostau'n amodol ar graffu.

Adferiad

Cafodd Strategaeth Adferiad ei datblygu gyda'r nod o sefydlu ymagwedd ledled y cyngor o ran adferiad y sefydliad. Cafodd y Strategaeth Adferiad ei datblygu'n unol â gweithdrefnau Cynllunio Argyfwng y Cyngor wrth reoli'r cam adfer. Ymhlith yr egwyddorion allweddol a ddilynwyd wrth ddatblygu'r strategaeth mae:

- Cydnabod nad yw hyn yn 'adferiad' yn ôl at gyflwr blaenorol ar gyfer yr holl wasanaethau;
- Cydnabod y bydd y broses adfer yn cymryd amser sylweddol ac y caiff ei dylanwadu gan nifer o faterion arwyddocaol, ac na fydd yn llinellol o anghenraid (mae'n bosibl y caiff 'cyfnodau clo' neu reoliadau eraill eu cyflwyno a fydd yn effeithio ar wahanol wasanaethau mewn gwahanol ffyrdd ac ar amseroedd gwahanol ac ar fyr budd);
- Dynodi hyn fel cyfle sy'n annhebyg i unrhyw un arall i feddwl yn sylfaenol am y ffordd y mae'r Cyngor yn gweithredu.

Mae'r sefydliad wedi symud ar gyflymder a graddfa sy'n cyflenwi newid nas gwelwyd o'r blaen. Cafodd yr hyn a ddysgwyd o hyn ei ffrwyno a'i ddefnyddio i ail lunio'r Cyngor.

Nid oes gwybodaeth gyflawn eto am ganlyniadau tymor byr, canolig a hir pandemig coronafeirws, fodd bynnag mae uwch reolwyr eisoes wedi dynodi risgiau gwasanaeth a fydd yn cael eu cynnwys wrth gynllunio busnes a'n cofrestr risg gorfforaethol.

Mae themâu trawstorol yn derbyn sylw gan y Grŵp Adferiad a fydd yn ceisio gweithredu polisi a newid gweithdrefnol a fydd yn ein helpu i sicrhau ein bod yn Awdurdod cydnerth ag arferion gwaith modern a defnydd mwy effeithiol o'n hystâd corfforaethol. Ymhlith y themâu allweddol mae:

1. Cynllunio'r gweithlu a'r gweithle.
2. Ail agor yr ardal gyhoeddus.
3. TGCh ac ymarferion gweithio hyblyg.
4. Llesiant a chefnogaeth y cyflogai.

Cafodd Grwpiau Adferiad Economaidd ac Ysgolion eu sefydlu i fwydo i mewn i'r Tîm Rheoli Corfforaethol, y Grŵp Adferiad, a'r Cynllun Trawsnewid a Gwella 2020-25.

Mae'n debygol y bydd cynnydd posibl o ran lefelau o amddifadedd yn sgil gofynion cysylltiedig a osodwyd ar wasanaethau'r Cyngor oherwydd y cynnydd mewn nifer o deuluoedd sy'n gwneud cais am gefnogaeth credyd cynhwysol a'r dreth gyngor. Yn ariannol rydym yn disgwyl y bydd pwysau ar gostau gwasanaeth, a gostyngiad i'r dreth gyngor ac incwm ardrethi busnes. Yn y byr dymor, bydd yn anodd meintio'r effaith ehangach, a gaiff ei ddeall pan fydd bywyd yn dychwelyd i ryw fath o normalrwydd.

4. Y FFRAMWAITH LLYWODRAETHU

Mae'r canlynol yn ddisgrifiad o'r strwythurau a'r prosesau sy'n cynnwys trefniadau llywodraethu'r Cyngor, gan gynnwys trefniadau ar gyfer:

a) Ymddwyn ag uniondeb, gan ddangos ymrwymiad cadarn i werthoedd moesegol, a pharchu rheolau'r gyfraith.

Mae'r Cyngor wedi cadarnhau nifer o Werthoedd Craidd ac ymddygiadau cysylltiedig:

- Bod yn Onest ac yn Agored
- Ymddiriedaeth a Pharch
- Atebolrwydd
- Dysgu
- Dyhead
- Gweithio mewn Tîm
- Cyfathrebu

Mae aelodau'r Cabinet yn cymryd rhan weithgar wrth adolygu'r gwerthoedd craidd hynny sy'n sail i holl orchwylion y Cyngor.

Mae'n ofynnol i bob Cynghorydd a Swyddog yn y Cyngor gydymffurfio â'r Codau Ymddygiad perthnasol fel y'u nodir yn y Cyfansoddiad, sy'n manylu ar rolau a chyfrifoldebau penodol y Cynghorwyr a'r Swyddogion.

Mae pawb sy'n dechrau yn y Cyngor yn cael Llawlyfr Staff sy'n rhoi crynodeb o bolisiâu ac arferion gwaith perthnasol y Cyngor. Mae'r Llawlyfr yn cynnwys crynodeb o God Ymddygiad y Cyflogeion. Mae Cod Ymddygiad y Cyflogeion hefyd ar gael ar Fewnrwyd y Cyngor.

Mae'r Cod Ymddygiad a Datgan Buddiannau yn rhan o Broses Cynefino'r Cynghorwyr. Disgwylir i'r Cynghorwyr ddatgan i Gyfarwyddwr neu Reolwr priodol ac yn y Gofrestr Buddiannau, unrhyw fuddiannau ariannol/anariannol a allai wrthdaro â buddiannau'r Cyngor. Rhaid i gynghorwyr hefyd ddatgan unrhyw letygarwch sy'n cael ei gynnig neu'i dderbyn.

Mae'r Cyngor wedi ffurfio Pwyllgor Safonau i hyrwyddo a chynnal egwyddorion moesegol uchel ac mae'r rhain wedi'u hymgorffori o fewn y Cod Ymddygiad i Gynghorwyr. Rhaid i bob Cynghorydd gytuno i ddilyn y Cod Ymddygiad er mwyn sicrhau safonau uchel wrth ymgymryd â'u dyletswyddau. Mae'r Pwyllgor Safonau hefyd yn gyfrifol am roi hyfforddiant a chyfarwyddyd i'r Cynghorwyr ynghylch y Cod Ymddygiad.

Pennaeth y Gwasanaethau Cyfreithiol a Democrataidd yw Swyddog Monitro'r Cyngor, gyda'r cyfrifoldeb penodol dros sicrhau bod y Cyngor, ei Swyddogion a'i Gynghorwyr yn cynnal y safonau ymddygiad uchaf ym mhob peth y maent yn ei wneud, yn unol ag adran 5 o Ddeddf Llywodraeth Leol a Thai 1989 ac fel y'i diwygiwyd gan atodlen 5, paragraff 24 o Ddeddf Llywodraeth Leol 2000.

Ymhlith swyddogaethau'r Swyddog Monitro mae cefnogi'r Pwyllgor Safonau wrth iddo hyrwyddo safonau uchel; gweithredu yn ôl adroddiadau'r Ombwdsmon; ac arwain archwiliadau i gategoriâu penodol o gwynion yn erbyn cynghorwyr ac fel cylch gwaith o'r Ombwdsmon. Caiff unrhyw gwyn a

dderbynnir yn erbyn Cynghorwyr ei gyfeirio at yr Ombwdsmon i'w archwilio. Dim ond pan fydd yr Ombwdsmon yn teimlo fod yna ganlyniad priodol i wneud hynny y caiff unrhyw gwynion a dderbyniwyd yn erbyn y Cynghorwyr eu cyfeirio at y Pwyllgor Safonau.

Derbyniodd y Cyngor 8 cwyn yn erbyn Cynghorwyr yn ystod 2019/20.

- 1 gŵyn yn aros i'w chyfeirio at y Pwyllgor Safonau
- 1 gŵyn dienw nad oedd modd ei rhoi ar waith
- 1 gŵyn a gafodd ei chyfeirio at Safonau ond y canlyniad oedd dim gweithredu ffurfiol a
- 5 cwyn a gafodd eu datrys yn anffurfiol.

Mae cwyn yn parhau i sefyll ers 2018/19 sy'n parhau i aros am wrandawriad o flaen Panel Dyfarnu Cymru.

Mae'r Dadansoddiad Anghenion Hyfforddi bellach yn ffurfio rhan o'r ffurflenni Adolygu Datblygiad Personol y disgwylir i Arweinwyr eu cwblhau gydag aelodau unigol eu Grŵp. Unigol, a oedd yn ofynnol iddynt i gynorthwyo'u dysgu a'u datblygiad parhaus. Caiff matrices hyfforddi ei gynnal sy'n cofnodi'r holl hyfforddiant a ymgwymerwyd gan y Cynghorwyr. Roedd y broses hon yn helpu Cynghorwyr i nodi'u cryfderau allweddol, ystyried eu hanghenion datblygu parhaus, a phennu pa gymorth allai fod ei angen i fodloni'u hamcanion personol a chyflawni gweledigaeth gorfforaethol y Cyngor.

Yn ôl Strategaeth Gaffael y Cyngor, 2019-2022 mae'n ofynnol i bob gweithgaredd caffael gyrraedd y safonau uchaf o ran cywirdeb a phroffesiynoldeb, a bod Cynghorwyr a Swyddogion yn deg ac yn foesegol ac yn osgoi ymddygiad a allai wrthddweud hyn neu awgrymu bod buddiannau'n gwrthdaro.

Ble y bo'n gymwys bydd y Tîm Caffael yn cydymffurfio â Chod Moeseg CIPS (Sefydliad Siartredig Caffael a Chyflenwad) ac yn hyrwyddo hyn trwy'r Cyngor i bob aelod staff sy'n gyfrifol am ymrwymo gwariant.

Er mwyn cefnogi'r dasg o reoli risg, nodir Partneriaid Allweddol ym mhob un o Gofrestrau Risg y Cyngor. Mae'r Cyngor wedi datblygu Aseiad Effaith Integredig (IIA) sy'n ymgorffori Amcanion Llesiant y Cyngor, yr egwyddor Datblygu Cynaliadwy (y pum ffordd o weithio), y Gymraeg, Cydraddoldebau a Bioamrywiaeth, i gefnogi penderfyniadau effeithiol a sicrhau cydymffurfiaeth â darnau eraill o ddeddfwriaeth y mae'r Cyngor yn ddarostyngedig iddynt. Cymhwyswyd hyn i achosion busnes a phrosiectau fel rhan o Fframwaith Rheoli Prosiectau'r Cyngor. Mae disgwyl y caiff yr IIA ei gyflwyno ar gyfer Adroddiadau'r Cyngor a'r Cabinet ym Medi 2018, a chafodd ei gyflwyno ar gyfer Adroddiadau Cyngor a Chabinet yn 2018/19.

Ar ddiwedd 2018/2019 dechreuodd y Cyngor ar drefniant gwasanaeth a rennir ar gyfer darparu gwasanaethau archwilio mewnol. Dechreuodd y Gwasanaeth Archwilio Mewnol Rhanbarthol newydd weithredu yn Ebrill 2019 a chaiff ei weithredu mewn cydweithrediad rhwng CBSMT, Cyngor Rhondda Cynon Taf, Cyngor Pen-y-Bont ar Ogwr a Chyngor Bro Morgannwg. Mae'r Gwasanaeth Archwilio Mewnol Rhanbarthol yn cydymffurfio gyda Safonau Archwilio Mewnol y Sector Cyhoeddus. Ymgwymerodd y Gwasanaeth Archwilio Mewnol Rhanbarthol â rhaglen waith flynyddol sylweddol yn seiliedig ar gynllun asesu risg.

Mae'r Cyngor yn cymryd rhan yn y Fenter Twyll Genedlaethol (NFI) ac mae gwaith Archwilio Mewnol yn cynnwys prosesu data a barwyd gan y Fenter Twyll Genedlaethol a gwaith perthnasol arall.

Mae gan y Cyngor Bwyllgor Archwilio gweithredol ac effeithiol sy'n cydymffurfio â Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2011 a Rheoliadau Cyfrifon ac Archwilio (Cymru) 2014. Mae Cylch Gorchwyl y Pwyllgor yn cydymffurfio â'r canllawiau arfer gorau. Mae Archwilwyr Allanol y Cyngor yn ymgymryd â rhaglen waith gynhwysfawr bob blwyddyn ac yn adrodd yn ei chylch.

Mae dogfennau'r Cyngor ar Reolau a Chyfansoddiad ei Weithdrefn Ariannol yn cynnwys canllawiau a chyfarwyddyd i staff a hefyd yn manylu ar y trefniadau sydd ar waith.

Mae gan y Cyngor Bolisi Gwrth-dwyll a Llygredd yn ei le. Cafodd y Polisi ei adolygu a'i ddiweddarau yn ystod 2019-2020, mae hyn yn cael ei baratoi ar hyn o bryd ar gyfer adrodd i'r Cyngor i'w gymeradwyo a'i gadarnhau cyn y gweithredu a gynllunnir yn 2020-2021.

Mae gan y Cyngor Bolisi Chwythu'r Chwiban yn ei le sy'n annog staff i godi unrhyw bryderon sydd ganddynt ynghylch camymddwyn o fewn y Cyngor. Caiff y Polisi ei hysbysebu o dro i dro er mwyn atgoffa'r staff i wneud atgyfeiriadau os oes angen.

b) Sicrhau ymgysylltu helaeth ac agored â rhanddeiliaid.

Mae'r Cyngor yn parhau i ddynodi gweithgareddau ymgysylltu ac ymgynghori newydd sy'n cydymffurfio gyda'r Siarter Ymgynghori. Mae ymgynghori ac ymgysylltu yn rhai o'r prif ddulliau a ddefnyddia'r Cyngor i lywio a deall barn a sylwadau'r trigolion lleol, y cwsmeriaid a rhanddeiliaid eraill y Fwrdeistref Sirol. Mae mabwysiadu prosesau newydd fel gwrando ac ymgysylltiad a chyd-gynhyrchu'n annog rhanddeiliaid i chwarae rhan ym mhroses y Cyngor o wneud penderfyniadau. Ar hyn o bryd mae'r Strategaeth Cyfathrebu, Ymgynghori ac Ymgysylltu'n cael ei adolygu i adlewyrchu'r elfennau o gynllun gwella'r Cyngor sy'n symud yn eu blaen. Dyma sianeli cyfathrebu mewnol ac allanol y Cyngor:

- Cylchgrawn Cyswllt
- Mewnwyd y Cyngor
- Gwneud defnydd o gyfryngau lleol, rhanbarthol a chenedlaethol
- Gwefan y Cyngor
- Cyfleusterau Arwyddion Electronig
- Gwell mynediad i sianeli yn y maes telathrebu

- Gwneud defnydd o ddefnyddwyr gwasanaeth ar gyfer grwpiau cynllunio
- Blog yr Arweinydd
- Y Cyfryngau Cymdeithasol gan gynnwys Facebook a Twitter
- Dolenni fideo
- Ymgynghoriad penodol ar raglenni'n ymwneud â newid e.e. Sesiynau Gwybodaeth y Prif Weithredwr, Blog y Prif Weithredwr
- Sesiynau ymgysylltu wyneb yn wyneb, megis sesiynau galw heibio a sioeau teithiol
-

Dros y deuddeg mis diwethaf, gwelodd y Cyngor gynnydd o 34% o ddilynwyr ar ei safle Facebook a chynnydd mewn 11% yn dilyn safle Twitter y Cyngor.

Ymgysylltwyd â'r cyhoedd fel rhan o'r broses i ymgymryd â'r Asesiad Llesiant i lywio'r Cynllun Llesiant ar ran y Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus. At hynny, cynhaliwyd ymgysylltiad ac ymgynghoriad pellach i lywio Datganiad Llesiant y Cyngor ynghyd â'r amcanion sy'n gysylltiedig â'r Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol.

Caiff gweithgareddau cyfathrebu ac ymgysylltu eu gwneud yn bennaf drwy ddefnyddio'r hyb ymgynghori digidol, Smart Survey. Caiff y porth hwn ei gyhoeddi drwy wefan y Cyngor (www.merthyr.gov.uk), safleoedd cyfryngau cymdeithasol a'r cylchgrawn cymunedol Cyswllt. Mae Panel Dinasyddion Merthyr Tudful a'r Panel Cyfun â Chyngor Bwrdeistref Sirol Rhondda Cynon Taf, yn ffurf arall ar ymgysylltu, fodd bynnag ar hyn o bryd mae aelodau'r grŵp hwn yn cael eu hadolygu i sicrhau ein bod ni'n cynnwys pob rhan o'r gymuned.

Mae ymgynghori ac ymgysylltu yn gyfrifoldeb i'r Tîm Cyfathrebu ac Ymgynghori Corfforaethol o fewn y Cyngor.

At hynny, mae'r Cyngor wedi cadarnhau nifer o Werthoedd Craidd ac ymddygiadau cysylltiol gan gynnwys Bod yn Onest ac yn Agored, a Chyfathrebu.

Mae'r Cyngor yn rhagweithiol o ran ei holl ymgynghori ac ymgysylltu ar draws ardal Cwm Taf, gan weithio'n agosach â phartneriaid trwy fynychu cyfarfodydd grŵp strategol yr ymarferwyr hynny sy'n ymgysylltu â'r cyhoedd. Mae lefel yr ymgysylltiad wedi gwella'n sylweddol drwy'r ddau fwrdd Gwasanaeth Cyhoeddus a Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Pen-y-Bont ar Ogwr.

Caiff adborth o'r holl weithgareddau ymgynghori ac ymgysylltu cyhoeddus eu hadrodd yn ôl i'r Cabinet a'r Cyngor, ynghyd â chyhoeddi canlyniad yr ymgynghoriad ar wefan y Cyngor a llwyfannau'r cyfryngau cymdeithasol.

Drwy gydol unrhyw ymgynghoriad neu ymarferiad ymgysylltu, caiff diweddariadau statws rheolaidd eu darparu i'r Tîm Rheoli Corfforaethol, yr Uwch Dim Rheoli, Cyfathrebiadau, yr Is-grŵp Ymgynghori, y Bwrdd Trawsnewid a'r Undebau Llafur perthnasol.

Mae'r Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus yn cynrychioli partneriaeth statudol o sefydliadau'r sector cyhoeddus a gwirfoddol. Ymgwymerwyd ag ymgynghoriad eang ei apel yn ystod datblygiad Asesiad Llesiant Cwm Taf a datblygiad Cynllun Llesiant Cwm Taf Morgannwg.

I gefnogi gwaith y Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus, mae Grŵp Cyfathrebu, Ymgynghori ac Ymgysylltu'n gweithio'n agos i sicrhau fod yr holl randdeilaid yn deall y gwaith a'i nod o newid y ffordd yr ydym ni'n gwasanaethu'r cyhoedd.

Wrth baratoi'r Asesiad Llesiant, siaradodd y PSB â channoedd o bobl sy'n byw, yn gweithio ac yn defnyddio gwasanaethau cyhoeddus ar draws ardal Cwm Taf, a chyda grwpiau cymunedol ac aelodau o'n cymunedau a oedd am ddweud eu dweud. Defnyddiwyd canfyddiadau'r Asesiad fel modd i

ddechrau gwaith manylach a chanfod beth oedd yn bwysig i gymunedau a'r hyn y gellir ei wneud i wella llesiant pobl. Bydd yr Asesiad Llesiant yn cael ei ddefnyddio ar draws y gwasanaethau cyhoeddus i lywio'r modd y cânt eu cynllunio a'u darparu. Er mwyn sicrhau bod pawb yn gallu gweithio gyda'i gilydd i wella llesiant yng Nghwm Taf, mae'r Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus yn cael cymorth i ymgysylltu a chyfathrebu gan swyddogion y sefydliadau hynny sy'n perthyn i'r PSB.

Mae holl agendâu, adroddiadau a chofnodion y Cyngor ar gael ar ei wefan wrth iddynt gael eu cyhoeddi, ac mae cyfarfodydd y Cyngor Llawn a'r Pwyllgor Cynllunio yn cael eu gwe-ddarlledu. Mae ystyriaeth yn cael ei roi ar hyn o bryd i we-ddarlledu'r Pwyllgorau Craffu. Yn ychwanegol at hyn, cyhoeddir pob agenda yn y Gymraeg a'r Saesneg.

Mae'r Cyngor yn gweithredu Polisi Cwynion Corfforaethol a Pholisi Cwynion y Gwasanaethau Cymdeithasol er mwyn sicrhau ei fod yn ymdrin yn effeithiol ag unrhyw bryderon neu gwynion y gallai cwsmeriaid eu cael am wasanaethau'r Cyngor.

Mae'r Cyngor yn mabwysiadu agwedd bositif tuag at gwynion ac yn eu hystyried fel adborth gwerthfawr sy'n cynorthwyo i ddatblygu a gwella gwasanaethau. Mae cwynion hefyd yn rhoi cyfle i ddysgu gwersi pan fo gwasanaeth yn perfformio'n is na'r safon ddisgwyliedig.

Yn 2019/20, derbyniwyd cyfanswm o 337 o gwynion corfforaethol yn erbyn y Cyngor; roedd 2 o'r cwynion hyn mewn perthynas â Thai Merthyr Tudful; o'r 335 cwyn a oedd yn weddill penderfynwyd o blaid 118, yn erbyn 114, cyfeiriwyd 1 at yr Adran Yswiriant, 30 eu tynnu yn ôl roedd 27 ar gyfer gwasanaeth na chafodd eu darparu gan y Cyngor ac ni chafodd 45 o gwynion eu parhau am amrywiaeth o resymau. Nid yw cwynion corfforaethol yn cael eu hadrodd i'r Cabinet.

c) Diffinio canlyniadau yn nhermau manteision economaidd, cymdeithasol ac amgylcheddol cynaliadwy.

Mae'r Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 (y Ddeddf) yn ei gwneud yn ofynnol i'r Cyngor osod a chyhoeddi amcanion llesiant a nodi sut y bydd yn gweithio tuag at fodloni'r amcanion hynny gan ddefnyddio'r egwyddor datblygu cynaliadwy. Rhaid i gyrff cyhoeddus yng Nghymru weithio mewn ffordd gynaliadwy i gyflawni'r weledigaeth gyffredin i wella llesiant economaidd, cymdeithasol, diwylliannol ac amgylcheddol Cymru. Felly, mae angen inni wneud yn siŵr, pan fyddwn yn gwneud penderfyniadau, ein bod yn ystyried yr effaith y gallent ei chael ar y bobl sy'n byw eu bywydau ym Merthyr Tudful yn awr ac yn y dyfodol.

Mae'n ofynnol i gyrff cyhoeddus sy'n dod o dan y Ddeddf, gan gynnwys llywodraeth leol, ystyried y tymor hirach wrth lunio'u penderfyniadau a chydweithio â chyrff cyhoeddus eraill i wella llesiant yng Nghymru. Mae'r Ddeddf yn gosod dyletswydd llesiant ar gyrff cyhoeddus penodol i osod amcanion llesiant sy'n gwneud y mwyaf o'u cyfraniad i gyflawni nodau llesiant. Cafodd amcanion llesiant cyntaf y cyrff cyhoeddus eu gosod a'u cyhoeddi erbyn 31 Mawrth, 2017. Mae'n ofynnol i gyrff cyhoeddus adrodd yn flynyddol ar eu cynnydd tuag at ddiwallu'u Hamcanion Llesiant.

Mae gan y Cyngor weledigaeth gymeradwy sydd wrth wraidd cyflawni'r Amcanion Llesiant Lleol ac Amcanion y Bwrdd Gwasanaethau Lleol. Mae hyn yn cyd-fynd â'r Saith Nod Llesiant a'r Pum Ffordd o Weithio (Hirdymor; Atal; Integreiddio; Cynnwys; Cydweithio). Mae gan y Cyngor hefyd Ddatganiad Llesiant a Dogfen Ffocws ar y Dyfodol sy'n nodi'r Amcanion Llesiant Lleol. Mae Cynllun Llesiant y Bwrdd wedi'i ddatblygu. Mae'r weledigaeth yn cynnwys strategaethau ar gyfer pob un o'r Amcanion Llesiant a nodwyd dangosyddion perfformiad priodol. Cynhaliwyd ymarfer helaeth wrth ddatblygu'r Amcanion Llesiant Lleol ac Amcanion y Bwrdd. Adlewyrchir hyn yng Nghynllun Llesiant y Bwrdd, Datganiad Llesiant CBSMT a'r Ddogfen Ffocws ar y Dyfodol. Defnyddir yr un dull i newid prosiectau a gosod cyllidebau. Yna, caiff hyn ei ddefnyddio wrth osod y Cyllidebau a'r Amcanion Llesiant Lleol.

Er mwyn bod yn agored ac yn dryloyw, mae gwybodaeth sy'n cefnogi pob ymgysylltiad ac ymgynghoriad cyhoeddus, ar gael ar sianeli cyfathrebu'r Cyngor, h.y. gwefan y Cyngor, gwefannau cyfryngau cymdeithasol, Facebook, Twitter a thrwy Smart Survey. Gall rhanddeiliaid ddefnyddio'r sianeli hyn i roi adborth mewn ymateb i unrhyw sesiwn ymgysylltu neu ymgynghoriad cyhoeddus, a gallant hefyd ymateb trwy gopi papur, e-bost neu ddeiseb. Caiff yr holl wybodaeth ei chofnodi a'i dadansoddi gan y Tîm Cyfathrebu Corfforaethol, a chaiff canlyniad y rhain ei anfon ymlaen er ystyriaeth Uwch Reolwyr a Gwleidyddion y Tîm Rheoli Corfforaethol a'r Tîm Arweinyddiaeth Gorfforaethol. Yn dilyn hyn, cyflwynir adroddiad i'r Cyngor Llawn gydag argymhelliad i'w gymeradwyo gan y Cyngor. Byddir yn adrodd ynghylch canlyniad ac effaith y penderfyniad trwy sianeli cyfathrebu'r Cyngor.

Caiff perfformiad ei fonitro trwy hunanasesu a herio perfformiad. Mae perfformiad y gwasanaeth hefyd yn cael ei herio mewn cyfarfodydd o'r Pwyllgor Craffu.

Mae Cofrestr Risg Gorfforaethol mewn lle gan y Cyngor sy'n rhan hanfodol o drefniadau llywodraethu corfforaethol y Cyngor. Mae'r Gofrestr Risg Gorfforaethol yn gofrestr risg sy'n caniatáu'r Cyngor i ganolbwyntio ar reoli a lliniaru'r risgiau corfforaethol mwyaf arwyddocaol a allai effeithio ar y sefydliad neu/a'r gymuned.

Caiff Cofrestr Risg Corfforaethol y Cyngor ei gyflwyno i'r Pwyllgor Archwilio a'r Cabinet i'w gymeradwyo, ynghyd ag Adroddiad Blynyddol ar reoli risg. Mae adrodd am reoli risg yn rhan annatod o drefniadau llywodraethu risg y Cyngor. Caiff Swyddogion Arweiniol Tîm Rheoli Corfforaethol y Cyngor eu gwahodd i fynychu Pwyllgor Archwilio ar sail rhaglen dreigl i adrodd am gynnydd wrth reoli eu Risgiau Corfforaethol.

Caiff ymgynghoriadau ynghylch y gyllideb eu cynnal ledled y Fwrdeistref Sirol er mwyn pwysu a mesur blaenoriaethau cwsmeriaid wrth ddyrannu adnoddau prin. Mae'r rhain ar ffurf sioeau teithiol y Cabinet, arolygon ar-lein ac ymgysylltu â'r cyfryngau cymdeithasol. Yn ogystal â hynny, ceisir barn y cwsmer ynghylch cynyddu'r Dreth Gyngor i gefnogi gwasanaethau lleol. Mae'r ymgysylltiad hwn yn gymorth i lywio'r broses o Osod Cyllideb; mae hefyd yn goleuo'r cwsmer ynghylch y pwysau ariannol sy'n wynebu'r Cyngor wrth iddo geisio dyrannu adnoddau ar gyfer gofynion sy'n cystadlu â'i gilydd. Mae achosion busnes yn cael eu datblygu a'u herio gan ddefnyddio'r Saith Nod Llesiant, y Pum Ffordd o Weithio, yr Amcanion Llesiant Rhanbarthol a'r Amcanion Llesiant Lleol.

Mae prosesau ymgysylltu cyhoeddus helaeth yn eu lle, mae'r rhain yn cynnwys rheoli disgwyliadau. Mae hyn hefyd yn wir am newid mewnol. Mae achosion busnes, dogfennau cychwyn prosiect ac

adroddiadau cyflenwi yn cynnwys asesiadau ar gyfer pennu blaenoriaethau a gwneud y defnydd gorau o'r adnoddau sydd ar gael.

Mae'r Rhaglen Gyfalaf wedi'i llunio am gyfnod o bedair blynedd yn seiliedig ar gynigion a gyflwynir gan y Prif Swyddogion/Uwch Reolwyr, eu cefnogi gan y Cabinet a'u cymeradwyo gan y Cyngor. Mae goblygiadau refeniw'r penderfyniadau cyfalaf wedi'u cynnwys fel rhan o Gynllun Ariannol Tymor Canolig Integredig; er enghraifft, y goblygiadau cost ar y cyllid cyfalaf wrth fenthg i gefnogi'r gwariant cyfalaf. Ariennir cyfran sylweddol o'r gwariant cyfalaf trwy grantiau allanol a dderbynnir gan nifer o gyrff dyfarnu allanol sy'n ddarostyngedig i amodau a thelerau llym a chyfarwyddol.

Mae Datganiad Polisi Caffael Cymru yn sbardun allweddol i weithgareddau caffael. Mae Bwrdd Caffael y Cyngor yn ysgogi'r effeithiau economaidd, cymdeithasol ac amgylcheddol sy'n ymwneud â gweithgareddau caffael. Rhwir prawf ar fuddion cymunedol pob contract dros £1 miliwn. Mae'r Cyngor yn cydweithio â chyrrff cyhoeddus eraill yn helaeth ar draws y portffolio caffael ac mae'r strategaeth gaffael yn cefnogi Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 gan gynnwys ymgysylltu â chyflenwyr. Darperir cystadleuaeth hygyrch ac agored trwy gyfrwng offer e-gaffael a ariennir gan Lywodraeth Cymru (GwerthwchiGymru, eDendroCymru, AWARD, Menter y Farchnad), a darperir proses syml a safonedig trwy P2P.

Wrth wahodd tendrau, mae'r broses yn sicrhau bod y tendr mwyaf manteisiol yn cael ei gymeradwyo gan bennu amodau sy'n cydymffurfio ag Amcanion Llesiant y Cyngor a'r Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 fel y bo'n briodol.

O ran sicrhau mynediad teg i wasanaethau, mae'r Cyngor wedi mabwysiadu Cynllun Cydraddoldeb Strategol ar gyfer 2016-2020 yn unol â gofynion y Ddeddf Cydraddoldeb 2010. Mae'r Cynllun yn nodi'r Weledigaeth ganlynol ar gyfer Cydraddoldebau ym Merthyr Tudful:

"Dyma fan ble y caiff amrywiaeth ei werthfawrogi a'i barchu a ble y gall pawb gyfranogi, llewyrchu a chael y cyfle i gyflawni ei botensial yn llwyr heb unrhyw wahaniaethu na rhagfarn."

Mae'r Weledigaeth yn cynnwys y Pedwar Amcan Cydraddoldeb canlynol i gefnogi'r Weledigaeth hon:

- Amcan Cydraddoldeb 1 - Ymgysylltiad Cymunedol:
Gosod llais y dinasyddion wrth galon penderfyniadau lleol fel bod eu cyfraniad yn cael ei ddeall, ei gydnabod a'i ddefnyddio i helpu'r Cyngor ddeall ac ymateb i anghenion ei gymunedau.
- Amcan Cydraddoldeb 2 - Ymwybyddiaeth o Gydraddoldeb a Godwyd:
Cefnogi a hwyluso Hyfforddiant Cydraddoldeb a chyfleoedd dysgu fel bod y staff ar bob lefel, Cynghorwyr a phartneriaid yn cydnabod ac yn ymgorffori Cydraddoldebau fel rhan o'u rôl.
- Amcan Cydraddoldeb 3 - Deall ein Staff a'n Cymunedau:
Datblygu systemau monitro gwydn i gasglu, coladu, monitro a chyhoeddi data cydraddoldeb am ein cyflogeion a'n cwsmeriaid, a fydd yn helpu'r Cyngor i sicrhau ei fod yn darparu gwasanaethau teg a hygyrch.
- Amcan Cydraddoldeb 4 - Cyflog Cyfartal/Rhyw'r Person:
Sicrhau tegwch o ran cyflogau ar draws Cyngor Bwrdeistref Sirol Merthyr Tudful.

Mae'r Cyngor yn cyhoeddi Adroddiad Cydraddoldeb Blynyddol sy'n nodi cynnydd ar draws pob agwedd ar ei waith cydraddoldeb, gan gynnwys cynnydd wrth gyflawni'i Amcanion Cydraddoldeb yn unol â Dyletswydd Cydraddoldeb y Sector Cyhoeddus.

Mae'r Cyngor wedi cymeradwyo'i Strategaeth ar gyfer Hyrwyddo'r Gymraeg. Mae'r Strategaeth yn nodi'r Weledigaeth ganlynol ar gyfer y Gymraeg ym Merthyr Tudful:

"Lle sydd yn hyrwyddo'r defnydd o'r Gymraeg ac yn trin y Gymraeg a'r Saesneg ar sail cydraddoldeb."

Caiff hyn ei gyflawni trwy alluogi ac annog:

- y ddarpariaeth eang o addysg Gymraeg ledled y Fwrdeistref Sirol;
- y cyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg yn y gwaith, ar yr aelwyd ac wrth chwarae;
- y cysyniad o ieithoedd fel sgiliau bywyd a'r modd y maent yn cyfoethogi bywydau'r rhai sy'n defnyddio nhw;
- pobl ledled y Fwrdeistref Sirol i deimlo balchder yn eu hiaith a'i siarad yn hyderus.

Gweledigaeth y Cyngor yw annog newid diwylliannol yn y ffordd y canfyddir dwy iaith Cymru yn y Fwrdeistref Sirol hon. Rydym am wneud gwahaniaeth."

d) Penderfynu ar yr ymyriadau sydd eu hangen i gyflawni'r canlyniadau arfaethedig i'r graddau gorau posib.

Mae'r dasg o gyflwyno newid corfforaethol yn cael ei monitro a'i chefnogi trwy'r Grŵp Llywio Rheoli Newid fel rhan o'r fframwaith caffael a'r trefniadau llywodraethu. Mae'r grŵp hwn yn cynnwys gweithwyr proffesiynol o bob cwr o'r Cyngor, e.e. Cyfreithiol, Caffael, Risg, Cydraddoldebau, Perfformiad, Cyllid, Cyfathrebu Corfforaethol, Adnoddau Dynol, Newid Busnes a Rheoli Prosiectau (fel rhan o'r fframwaith caffael a'r trefniadau llywodraethu). Ar ôl cyflwyno'r newid, mae'r Bwrdd Cyllidebol yn monitro'r sefyllfa ariannol. Caiff perfformiad ei fonitro trwy hunanasesu a herio perfformiad (fodd bynnag, nid yw hyn ar draws pob maes gwasanaeth oherwydd y llinell amser ar gyfer datblygu'r cynllun Ffocws ar Lesiant y Dyfodol). Mae perfformiad y gwasanaeth hefyd yn cael ei herio yng nghyfarfodydd y Pwyllgor Craffu.

Caiff heriau'r dogfennau eu gweithredu gan amrywiol Fyrddau perthnasol fel rhan o'r trefniadau llywodraethu. Mae pob adroddiad i'r Cabinet a'r Cyngor yn gofyn am Aseiad Effaith Cydraddoldeb. Ymgwymerir â'r her yn erbyn Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 fel rhan o'r broses hon.

Mae gan y Cyngor Fframwaith Rheoli Prosiectau sy'n asesu risg, adnoddau a chyllid (yn ogystal ag elfennau eraill y cynnig). Mae'r Templed Achos Busnes yn nodi pob opsiwn sydd i'w arfarnu. Mae'r ddogfennaeth ar gyfer cychwyn y prosiect yn nodi amserlenni a gwybodaeth ychwanegol yn ôl yr angen.

Mae'r Tîm Rheoli Corfforaethol yn asesu'r adroddiadau cyn iddynt ymddangos gerbron y Cabinet a'r Cyngor ynghyd â'r adborth a ddaw o'r dogfennau a'r byrddau.

Wrth fynd i'r afael â gofynion lleihau cyllideb, mae achosion busnes yn cynnwys nifer o opsiynau ynghyd ag aseidiadau risg a chydraddoldeb a llinellau amser a ragamcanir ar gyfer cyflawniad.

Mae cylchedau cynllunio a rheoli sy'n cynnwys cynlluniau, blaenoriaethau a thargedau strategol a gweithredol wedi cael eu sefydlu. Caiff y rhain eu cyflenwi fel rhan o swyddogaethau Craffu'r Tîm Rheoli Corfforaethol. Mae gan Wasanaethau Addysg a Chymdeithasol cylchedau rheoli ychwanegol i ddiwallu gofynion allanol (gan gynnwys protocolau diogelu).

Dadansoddir unrhyw adborth a ddaw yn sgil ymgysylltu ac ymgynghori â'r cyhoedd, gan gynnwys Ymgynghoriad Cyllideb, gan yr Adran Cyfathrebu, Ymgynghori ac Ymgysylltu, a bydd adroddiad o'r canfyddiadau yn cael ei ystyried gan y Tîm Rheoli Corfforaethol ac Aelodau'r Cabinet. Yn dilyn hyn, cyflwynir adroddiad ychwanegol i'r Cyngor Llawn er mwyn dod i benderfyniad. Bydd canlyniad y penderfyniad hwnnw'n cael ei gyfleu i bob rhanddeiliad trwy sianeli cyfathrebu'r Cyngor, e.e. gwefan y Cyngor, y gwefannau cyfryngau cymdeithasol a'r cylchgrawn cymunedol Cyswllt.

Ar gais ein trigolion, cynhelir digwyddiadau sy'n cynnig gwybodaeth ychwanegol gyda chymorth Cabinet y Cyngor.

Gwneir ymgysylltiad mewnol â'r staff trwy Fewnwyd y Cyngor, Blogiau'r Prif Weithredwr, Sioeau Teithiol, ynghyd ag E-byst a Fforymau penodol ar eu cyfer.

Caiff dangosyddion perfformiad lleol (yn ogystal â dangosyddion statudol perthnasol neu ddangosyddion perfformiad cenedlaethol) eu defnyddio i ddynodi sut gaiff perfformiad gwasanaethau a phrosiectau eu mesur.

Fel rhan o'r Ddatblygu Strategaeth ar Dudalen, digwyddodd adolygiad llawn o Berfformiad, Craffu, Partneriaethau, Yr Iaith Gymraeg, Newid Busnes, Tîm Risg a Chydraddoldeb, i sicrhau bod capasiti'n bodoli i gynhyrchu'r wybodaeth ofynnol i adolygu ansawdd y gwasanaeth yn rheolaidd.

Mae'r Cynllun Ariannol Tymor Canolig yn cynorthwyo cynllunio ariannol a gwneud penderfyniadau corfforaethol a chaiff ei integreiddio yn Nodau Llesiant y Cyngor, Cynllun Rheoli Asedau, Cynllun Gweithlu Strategol, Cyd-destun Ariannol, Cyllideb Refeniw, Rhaglen Gyfalaf, Strategaeth Cronfa Wrth Gefn a Pholisi Rheoli'r Trysorlys.

Mae Cynllun Ariannol Tymor Canolig y Cyngor am gyfnod o bedair blynedd ac mae'n integreiddio'r gwariant refeniw a'r cynlluniau cyfalaf sy'n gysylltiedig â'r amcanion strategol. Gosodir y Rhaglen Gyfalaf am bedair blynedd. Caiff amcanestyniadau cyllidebol eu llunio am bedair blynedd ar gyfer refeniw a rhagamcanir diffygion cyllidebol o flwyddyn dau i bedwar. Wrth benderfynu a yw cynlluniau'r Cyngor yn fforddiadwy ai peidio, caiff y Cynllun Ariannol Tymor Canolig ei lunio ar sail y cyllid rhagamcanol a dderbynnir oddi wrth Lywodraeth Cymru. Mae hyn yn nodi hyd a lled yr adnoddau sydd ar gael i wasanaethau'r Cyngor trwy ddiffinio'r swm sy'n fforddiadwy.

Mae Cyfrifwyr cymwysedig a rhan-gymwysedig yn gweithio gyda Rheolwyr Gwasanaeth i sefydlu gofynion y gyllideb a chanfod effaith unrhyw ostyngiadau arfaethedig i'r gyllideb. Caiff gwybodaeth am linellau amser a disgwyliadau eu hysbysu. Mae'r Cynllun Ariannol Tymor Canolig yn cyplysu'r uchelgeisiau cyfalaf a'r goblygiadau refeniw dros bedair blynedd y cynllun.

Er bod y Cynllun Ariannol Tymor Canolig ar hyn o bryd ond yn dangos diffygion rhagamcanol i'r gyllideb ym mlwyddyn 2 i 4, mae Dadansoddiad Sensitifwydd o gynnydd i Gyllid Llywodraeth Cymru a'r Dreth Gyngor yn galluogi inni gloriannu effeithiau'r newidiadau yn yr amgylchedd allanol. Mae hyn yn rhoi gwybodaeth ystyrlon bellach i'r sawl sy'n gwneud penderfyniadau.

e) Datblygu capasiti'r sefydliad, gan gynnwys gallu ei arweinyddiaeth a'r unigolion y tu mewn iddo.

Adolygir gweithrediadau, perfformiad a'r defnydd a wneir o asedau yn rheolaidd er mwyn sicrhau eu bod yn parhau'n effeithiol. Caiff asedau sy'n weddill i'r gofyniad eu hadolygu'n barhaus a'u hargymell i'w gwerthu ble y bo'n briodol.

Mae'r dasg o gyflwyno newid corfforaethol yn cael ei monitro a'i chefnogi trwy'r Grŵp Llywio Rheoli Newid fel rhan o'r fframwaith caffael a'r trefniadau llywodraethu. Ar ôl cyflwyno'r newid, mae'r Bwrdd Cyllidebol yn monitro'r sefyllfa ariannol. Caiff perfformiad ei fonitro trwy hunanasesu a herio perfformiad. Mae perfformiad y gwasanaeth hefyd yn cael ei herio yng nghyfarfodydd y Pwyllgor Craffu

Mae'r Cynllun Rheoli Asedau Corfforaethol (2014-19) yn amlinellu cynllun pum mlynedd y Cyngor ar gyfer rheoli ei asedau sy'n parhau'n berthnasol ac yn ei lle ar gyfer 2019/20. Adolygir hyn yn rheolaidd er mwyn sicrhau bod y Portffolio Eiddo'n cyd-fynd yn agos â gofynion y gwasanaeth a blaenoriaethau'r gorfforaeth. Mae yna gamau cadarn yn ei lle ar gyfer adolygu eiddo sydd: yn dadansoddi gofynion y gwasanaeth; yn argymhell bod eiddo'n cael ei resymoli lle bo'n briodol; ac yn rhyddhau eiddo dros ben i ariannu'r rhaglen gyfalaf.

Defnyddir meincnodi a thechnegau "sganio gorwel" wrth ddatblygu strategaethau ac achosion busnes ar gyfer newid. Byddir yn meincnodi ag Awdurdodau Lleol eraill, y Sector Cyhoeddus a'r Sector Preifat lle bo'n briodol, bryd bynnag y cyflwynir cynigion i arbed arian o'r gyllideb. Yn ogystal â hynny, defnyddir gwybodaeth feincnodi i gefnogi'r Polisi Rheoli Incwm ac Adennill Costau, ac i werthuso i ba raddau y mae gwasanaethau â ffrwd incwm yn adennill costau. Mae hyn wedyn yn llywio'r cynigion i gynyddu ffioedd a thaliadau. Defnyddir meincnodi hefyd i asesu gwasanaethau'r Cyngor o ran gwerth am arian, er enghraifft cyrhaeddiad addysgol.

O ran gweithredu partneriaethau'n effeithiol, mae gan y Cyngor Restr Wirio Categori Risg fel rhan o'i broses canfod risg. Mae'r Rhestr Wirio yn cynnwys y canlynol mewn perthynas â risgiau sy'n gysylltiedig â phartneriaeth:

- Ystyried, er enghraifft, yr effaith o weithio gyda sefydliadau yn y sector preifat a/neu'r sector cyhoeddus, fframweithiau atebolrwydd a ffiniau partneriaethau, prosiectau mawr gyda chyd-fentrau, gwasanaethau allanol, rheoli perthynas, rheoli newid/strategaethau ymadael, parhad busnes a rhwymedigaethau cytundebol.

Mae'r Rhestr Wirio ddiweddaraf hefyd yn ffurfio rhan o Fframwaith Rheoli Prosiect diwygiedig y Cyngor.

Mae'r Cyngor wedi datblygu Asesiad Effaith Integredig (IIA) sy'n ymgorffori Amcanion Llesiant y Cyngor, yr egwyddor Datblygu Cynaliadwy (y pum ffordd o weithio), y Gymraeg, Cydraddoldebau a Bioamrywiaeth, i gefnogi penderfyniadau effeithiol a sicrhau cydymffurfiaeth â darnau eraill o ddeddfwriaeth y mae'r Cyngor yn ddarostyngedig iddynt.

Mae'r IIA hefyd yn cynnwys risg partneriaeth fel rhan o'r pum ffordd o weithio. Mae'r IIA yn gofyn y canlynol o dan y pennawd Cydweithredu (gweithio'n weithredol gyda phartneriaid eraill - mewnol ac allanol - i gyflawni amcanion llesiant):

- A yw partneriaid yn nodi, yn deall ac yn rheoli eu rôl yn y bartneriaeth yn y ffordd fwyaf priodol - yn nodi ffactorau sy'n dylanwadu ar lwyddiant y bartneriaeth a'r perthnasoedd, ac yn nodi'r risgiau, yr hyn allai fynd o'i le, yr hyn allai atal y bartneriaeth rhag cyflawni ei hamcanion a'i deilliannau?
- A yw'r risgiau sy'n gysylltiedig â chreu, sefydlu, rheoli a chynnal partneriaethau llwyddiannus wedi'u canfod a'u rheoli? Mae enghreifftiau o'r risgiau y gellid eu hystyried yn cynnwys rhai ariannol a chyfreithiol yn ogystal â rhai sy'n ymwneud ag enw da, gwrthdaro adnoddau, dibynnu ar bartner penodol, a pha mor dda y mae partneriaid eraill yn rheoli risg.

Cymhwyswyd hyn i achosion busnes a phrosiectau fel rhan o Fframwaith Rheoli Prosiectau'r Cyngor. Disgwylir y caiff yr IIA ei gyflwyno fel rhan o Adroddiadau'r Cyngor a'r Cabinet o Hydref 2018.

Mae'r Arweinwyr Gwleidyddol yn ymwybodol o'r rheolau sy'n ymwneud ag aelodaeth pwyllgorau o ran cydbwysedd gwleidyddol a chyfyngiadau ar gyflogau uwch swyddogion. Yn sgil hynny, maen nhw'n

gweithio gyda'i gilydd i sicrhau bod enwebiadau'n cwmpasu pob sedd ar y pwyllgorau, y cyrff allanol a'r byrddau partneriaeth.

Gyda nifer fawr o Gyngorwyr newydd yn 2017, bu gwaith dwys rhwng Uwch Gyngorwyr a Swyddogion i hwyluso dealltwriaeth o rolau a gweithrediadau'r sefydliad.

Cynhaliwyd Hyfforddiant Cynefino a Hyfforddiant i Gyngorwyr Newydd ac mae'r Tîm Rheoli Corfforaethol a'r Cabinet wedi gweithio'n agos â'i gilydd gan gynnal nifer o gyfarfodydd ar y cyd.

Cafwyd eglurhad ynghylch rôl yr Hyrwyddwyr Aelodau a'u hatebolrwydd a bydd gofyn iddynt adrodd yn ôl ar eu gwaith a'i effaith ar weledigaeth ac amcanion llesiant y Cyngor.

Mae gan yr Arweinydd a'r Prif Weithredwr rolau arweinyddol diffiniedig ac unigryw sydd wedi'u nodi mewn sawl man yng Nghyfansoddiad y Cyngor. Mae'r mater hwn yn cael ei adolygu yn sgil penodi Gyngorwyr newydd a'r angen i ddiffinio'r rolau a'r cyfrifoldebau priodol yn gliriach a gwahaniaethu rhyngddynt.

Mae'r Uwch Reolwyr wedi ymgymryd ag amrywiaeth o gyrsiau dan faner Academi'r Rheolwyr i sicrhau bod sgiliau a gwybodaeth yn cael eu diweddarau a'u hadnewyddu. Mae hyn wedi creu rhwydweithiau newydd trwy gyfrwng hyfforddi a setiau dysgu gweithredol.

Mae yna nifer o bolisiâu iechyd a diogelwch ar waith i gynnal iechyd a llesiant y gweithlu, a chefnogir y staff i gynnal eu llesiant corfforol a meddyliol eu hunain. Mae'r polisiâu hyn yn cynnwys:

- Polisi Iechyd a Diogelwch Corfforaethol
- Polisi Asesu Risg – Gweithdrefn a Chanllawiau
- Polisi Cymorth Cyntaf yn y Gweithle
- Polisi Offer Sgrîn Arddangos
- Polisi Rheoli Sylweddau Peryglus i Iechyd
- Polisi Cyffuriau ac Alcohol
- Polisi Gweithiwr Unigol
- Cynllun Rheoli Asbestos; a
- Polisi Stres yn y Gweithle

Mae cefnogaeth o'r maes Iechyd Galwedigaethol ar gael i'r holl staff, gan gynnwys asesiadau gan bersonél meddygol hyfforddedig, mynediad i gwrsela, ac addasiadau i weithleoedd/ gweithfannau fel eu bod yn cydymffurfio â deddfwriaeth a gofynion anabledd. Mae gwasanaeth 24 awr ar gael ar gyfer cyngor, gwybodaeth a chwrsela ar-lein a thros y ffôn i bob aelod o staff cyflogedig y Cyngor ei ddefnyddio.

f) Rheoli risgiau a pherfformiad drwy reolaeth fewnol gadarn a thrwy reoli arian cyhoeddus mewn ffordd gadarn.

Ymgwymerwyd â Hunanasesiad o Drefniadau Rheoli Risg Corfforaethol y Cyngor er mwyn sefydlu ei Lefel Aeddfedrwydd Risg ac yn sgil hynny, nodwyd bod:

- y Trefniadau Rheoli Risg yn gweithio ac yn rhan annatod o'r sefydliad

Mae'r Cyngor wedi parhau i fireinio'i drefniadau trwy hunanadolygu ac mae wedi ailstrwythuro'i Gofrestr Risgiau i adlewyrchu gofynion y Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015.

Mae gan y Cyngor Gofrestr a Phrif Swyddog Risg Gorfforaethol ynghyd â Chofrestri Risg ar gyfer Meysydd Gwasanaeth yn eu lle. Mae'r Cofrestri Risg hyn yn cofnodi ac yn adrodd ynghylch materion sy'n ymwneud â rheoli risgiau ynghyd ag achosion allai effeithio ar:

- Gyflawni Amcanion Llesiant y Cyngor;
- Llesiant ein cymunedau a chenedlaethau'r dyfodol;
- Y sefydliad (CBSMT).

Mae Rheoli Risg yn elfen allweddol o Fframwaith Rheoli Prosiect y Cyngor i sicrhau ei fod yn cael ei ymgorffori i'r holl lefelau o raglenni a phrosiectau ar draws y Cyngor. Mae Rheoli Risg yn parhau i fod yn rhan annatod o Raglen Newid y Cyngor. Mae hyn yn cynnwys cael Rhaglen Risg a Log Cyflwyno mewn lle a gaiff eu monitro ac yr adroddir arnynt yn chwarterol.

Fel rhan o Raglen Waith Craffu'r Cyngor, caiff risgiau a phroblemau sydd â risg lliniariad perthnasol eu monitro a'u hadrodd yn yr Adroddiadau Cynllun Llesiant. Caiff y rhain eu cyflwyno i'r Pwyllgorau Craffu yn unol â Chynllun Llesiant y Cyngor.

Mae Rheoli Risg yn rhan annatod o Becyn Offer Caffaeliad y Cyngor sy'n helpu'r adrannau a staff gwasanaeth o ran caffael nwyddau a gwasanaethau. Y mae'n cynorthwyo Caffaeliad i reoli disgwyliadau'r rhanddeiliad a hwyluso deilliannau sydd o fewn goddefiant y Cyngor.

Mae Strategaeth Rheoli Risg cymeradwy gan y Cyngor sy'n cynnwys Datganiad Polisi Rheoli Risg Corfforaethol. Caiff Strategaeth a Pholisi Rheoli Risg ei adolygu'n flynyddol i sicrhau ei fod yn parhau i ddarparu proses effeithiol ar gyfer adnabod a rheoli risg yn systematig yn y Cyngor a fydd yn sicrhau fod nodau Polisi Rheoli Risg y Cyngor yn cael eu gwireddu.

Caiff pob Risg Corfforaethol ei ddynodi i Aelod Protffolio, Swyddog Arweiniol Tîm Rheoli Corfforaetho a Swyddogion Arweiniol i sicrhau fod yna linellau clir o gyfrifoldeb ac ymwybyddiaeth ar bob lefel o'r Cyngor.

I gefnogi rheoli pob Risg Corfforaethol, caiff Aelodau Tîm a Phartneriaid Allweddol eu dynodi oddi fewn i'r Gofrestr Risg Gorfforaethol.

Oddi fewn i Gofrestri Risg y Prif Swyddog a Gwasanaeth, dynodir pob risg/problem i Berchennog Risg, Aelodau o'r Tîm a Phartneriaid Allweddol. Cafodd y risgiau/problemau yn y Log Risg Rhaglen Rheoli Newid ei ddynodi i Uwch Swyddog â Chyfrifoldeb.

Mae gan y Cyngor Restr Wirio Categori Risg fel rhan o'i broses adnabod risg. Nod hyn yw sicrhau yr ymgwymerir ag adnabod risg mewn modd strwythuredig i helpu i sicrhau fod holl gategoriâu risg posibl yn cael eu hystyried yn hytrach na'r risgiau cychwynnol sy'n dod i'r meddwl.

Caiff y Rhestr Wirio ei seilio ar Fodel PESTLE (Political, Economic, Social, Technological, Legal and Environmental yn Saesneg) a gaiff ei ddefnyddio'n helaeth. Cafodd y Rhestr Wirio ei hadolygu a'i diweddarau mewn ymgynghoriad â'r gwasanaethau ar draws y Cyngor i ystyried gofynion risg Deddf Llesiant a Chenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015. Cafodd y Rhestr Wirio hefyd ei diweddarau i adlewyrchu meysydd eraill o risg mewn perthynas â phartneriaethau, caffaeliad ac enw da, er enghraifft.

Cafodd diwylliant hefyd ei ychwanegu fel Categori Risg i sicrhau fod y Cyngor yn ystyried risg o safbwynt amgylcheddol, cymdeithasol, economaidd a llesiant diwylliannol. Cafodd y pump ffordd o weithio (Tymor Hir, Integreiddio, Ymglymiad, Cydweithredu ac Ataliad) hefyd eu hychwanegu at y Rhestr Wirio i sicrhau eu bod yn cael eu hystyried wrth ddatblygu cynlluniau gweithredu risg.

Caiff Cofrestr Risg Gorfforaethol y Cyngor ei pharatoi gan ddefnyddio cyfuniad o'r ffynonellau risg canlynol:

- y Risgiau Corfforaethol a nodwyd yng Nghofrestr Risg Gorfforaethol y flwyddyn flaenorol;
- trwy ddadansoddi a grwpio:
  - y risgiau a gafodd sgôr o 12 neu uwch yng Nghofrestr y Prif Swyddog a'r Gofrestr Risg Gwasanaeth;
  - y problemau a nodwyd yng Nghofrestr y Prif Swyddog a'r Gofrestr Risg Gwasanaeth;
  - y Gweithdai Canfod Risgiau a gynhaliwyd ar gyfer y Tîm Rheoli Corfforaethol a'r Cynghorwyr.

Mae gan y Cyngor hefyd broses wedi ei sefydlu o ran Asesu Effaith Cydraddoldeb sy'n galluogi awduron adroddiadau i adnabod unrhyw fygythiadau (effeithiau negyddol) a/neu gyfleoedd (effeithiau cadarnhaol) sy'n berthnasol i gynigion yn adroddiadau'r Cyngor a'r Cabinet a allai gael effaith ar Grwpiau a Ddiogelir yn unol â gofynion Deddf Cydraddoldeb 2010.

Mae'r Bwrdd Cyllideb, sy'n cynnwys Arweinydd y Cyngor, Aelod Cabinet dros Lywodraethu a Gwasanaethau Corfforaethol, Prif Weithredwr Dros Dro (Cadeirydd), Dirprwy Brif Weithredwr Dros Dro a'r Prif Swyddog Ariannol, yn cwrdd yn fisol i graffu ar berfformiad gwasanaeth yn erbyn cyllidebau. Ble fo problemau ariannol yn bodoli, gwahoddir Prif Swyddogion gydag Aelodau Cabinet i'r Bwrdd Cyllideb i ddarparu esboniadau ac atebion posibl. Mae'r Cabinet yn ystyried datganiadau Monitro Cyllideb yn ffurfiol yn chwarterol.

Mae achosion busnes yn darparu sail resymegol ar gyfer opsiynau a gyflwynwyd ac argymhellion a wnaed, wrth gefnogi cynigion lleihau cyllideb, ac yn cynnwys ble y bo'n briodol gwybodaeth meincnodi, ac asesiadau risg a chydraddoldebau. Caiff y rhain eu hystyried gan y Cabinet, y Pwyllgorau Craffu, y Pwyllgor Archwilio a'r Cyngor ac maen nhw'n agored i ymgysylltiad ac ymgynghoriad gyda'r holl randdeiliaid.

Mae Gosod Cyllideb, Monitro Cyllideb ac Alltro Cyllideb yn dilyn templed cyson sef y fformat a adroddir i'r Bwrdd Cyllideb a'r Cabinet. Caiff cyflenwi arbedion cymeradwy ei fonitro gan Grŵp Llywio Rheoli Newid a'r Bwrdd Cyllideb.

Mae dogfennau Rheolau a Chyfansoddiad Gweithdrefn Ariannol y Cyngor yn cynnwys canllawiau a chyfarwyddyd i staff ac mae trefniadau manwl mewn lle. Maen nhw'n cael eu hadolygu o bryd i'w gilydd i sicrhau eu bod yn parhau'n ffit i bwrpas ac yn berthnasol. Mae angen diweddarau'r Rheolau Gweithdrefnau Ariannol ac elfennau eraill o'r Cyfansoddiad i adlewyrchu newidiadau sydd wedi digwydd dros y blynyddoedd diweddar.

Mae proses y gyllideb flynyddol yn cwmpasu cynllunio tymor canolig gyda'r bwriad fod penderfyniadau cyllideb yn alinio at nodau llesiant, cynllunio rheoli asedau a strategaeth y gweithlu. Mae Cynllun Ariannol Tymor Canolig cymeradwy'r Cyngor yn cynnwys cyfnod o bedair blynedd gyda chyllideb sy'n

mantoli ar hyn o bryd, wedi ei gosod ar gyfer blwyddyn un a diffyg cyllideb dangosyddol penodol ar gyfer blynyddoedd dau i bedwar (yn seiliedig ar dybiaethau a adroddwyd).

Caiff adroddiadau a dadansoddiad manwl eu darparu i'r Cyngorwyr i gefnogi gwneud penderfyniadau ynghyd â chynghor a thrafodaeth briodol.

Darperir mynediad electronig i Gynghorwyr at bapurau'r pwyllgor wrth iddynt gael eu cyhoeddi ac maen nhw'n derbyn hyfforddiant parhaus statudol ac anstatudol i'w cefnogi yn eu rôl fel gwneuthurwyr penderfyniad.

Mae gan y Cyngor chwe Phwyllgor Craffu, sef: Pwyllgor Craffu'r Drefn Lywodraethol, Perfformiad, Newid Busnes a Gwasanaethau Corfforaethol, Pwyllgor Craffu Dysgu a GAALIPPhI (Gwasanaethau Addysg yr Awdurdod Lleol ar gyfer Plant a Phobl Ifanc), Pwyllgor Craffu Gwasanaethau Cymdogaeth, Cynllunio a Chefn Gwlad, Pwyllgor Craffu Adfywio ac Amddiffyn y Cyhoedd (hefyd Pwyllgor Troseddau ac Anhwylder), a Phwyllgor Craffu'r Gwasanaethau Cymdeithasol. Mae'r pwyllgorau hyn yn cwrdd oddeutu pob chwe wythnos. At hynny, mae yna Gydbwyllgor Craffu sy'n cynnwys yr holl Gynghorwyr Craffu a'r Aelodau Cyfetholedig. Mae'r Gydbwyllgor Craffu'n cwrdd pan gwyd problem neu eitem sy'n effeithio ar bob un o'r pwyllgorau craffu. Cyfarfu'r Gydbwyllgor Craffu unwaith y llynedd i ystyried y cynigion drafft ar gyfer y gyllideb. Gwnaeth y Cyd-bwyllgor Craffu gwrdd nifer o weithiau yn ystod 2019/2020 i ystyried cynigion cyllideb.

Mae'r Cyngor yn gosod allan rolau a chyfrifoldebau perthnasol y Cynghorwyr craffu yng Nghyfansoddiad y Cyngor. Mae'r Pwyllgorau Craffu hyn yn cynnwys aelodau lleol etholedig (Cynghorwyr) nad ydynt yn rhan o Gabinet y Cyngor, ynghyd â chynrychiolwyr cyfetholedig. Eu rôl yw monitro perfformiad, herio cynigion gwariant y Cyngor, adolygu gwasanaethau, cyfrannu at ddatblygu polisiau, archwilio gwaith darparwyr gwasanaethau cyhoeddus lleol eraill a hyrwyddo ymgysylltiad y cyhoedd â'r broses ddemocrataidd. Yn ogystal â chael aelodau o'r cyhoedd a gyfetholwyd i bob un o'r pwyllgorau craffu, mae yna aelodau cyfetholedig sy'n cynrychioli'r sector gwirfoddol a'r Fforwm Ieuenctid.

Gall y Pwyllgorau Craffu "alw i mewn" holl benderfyniadau'r Cabinet. Anfonir dolen at bob Cynghorydd i agenda'r Cabinet. Hysbysir Aelodau'r Pwyllgor Craffu o'r cofnodion/penderfyniadau er mwyn iddynt benderfynu a ydynt am "alw penderfyniad i mewn". Yn ystod 2018/19, ni chafodd unrhyw un o benderfyniadau Cabinet ei "alw i mewn". Mae Aelodau'r Cabinet yn mynychu cyfarfodydd y Pwyllgorau Craffu yn rheolaidd lle cânt eu herio ynghylch eu meysydd cyfrifoldeb. Mae presenoldeb Aelodau Cabinet wedi amrywio yn ystod 2019/2020.

Mae Nodau Llesiant y Cyngor yn parhau i gael eu hadrodd i'r holl bwyllgorau craffu fel yr ardystir yn yr agendâu a chofnodion.

Mae'r Cyfansoddiad hefyd yn gosod allan cyrch gorchwyl ar gyfer y pwyllgorau craffu. Bob blwyddyn mae pwyllgorau craffu'r Cyngor yn cynhyrchu Adroddiad Blynyddol sy'n cynnwys mewnwelediad ôl-syllol o'r gwaith a gyflawnwyd gan bob un o'r Pwyllgorau Craffu'r Cyngor yn ystod y flwyddyn fwrdeistrefol. Caiff yr Adroddiad Blynyddol ar gyfer 2019/20 ei gyflwyno i'r Cyngor yn ystod mis Gorffennaf.

Cafodd Cyd-bwyllgor Craffu Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Cwm Taf ei sefydlu yn ystod 2016/17 (CBSMT a CBSRhCT) gyda'r nod o graffu a herio gwaith Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Cwm Taf. Cafodd hyfforddiant eu ddarparu i Gynghorwyr ar y Cyd-bwyllgor Craffu Bwrdd Gwasanaethau

Cyhoeddus am eu rôl gan y CLILC. Yn dilyn etholiadau Llywodraeth Leol ym Mai 2017, mae'r Cyngor wedi cael rhaglen o hyfforddiant i Gynghorwyr.

Ymhlith aelodau'r Bwrdd Rheoli Newid ceir Aelodau Cabinet. Yn hynny o beth caiff diweddariadau eu derbyn. Caiff deilliannau a chynnydd eu hadrodd i'r Tîm Rheoli Corfforaethol, a'r Uwch Dîm Arwain, eto, yn fisol. Caiff adroddiadau chwarterol eu darparu i'r Cabinet ar gyfer gwybodaeth am gynnydd. Caiff cynnydd tuag at gyflawni deilliant ei herio mewn cyfarfodydd pwyllgor craffu llywodraethu. Mae cyfarfodydd Uwch Reolwyr mewn lle ar gyfer pob cyfarwyddiaeth i gyflwyno adroddiadau ar gynlluniau cyflenwi gwasanaeth.

Yn Ebrill 2019 gwnaeth Swyddfa Archwilio Cymru gyflwyno ei Llythyr Archwilio Blynyddol ar gyfer 2017-18, sy'n amlgu ei phryderon o'r heriau ariannol sy'n wynebu'r Cyngor gan ddatgan fod "*yr heriau sy'n wynebu'r Cyngor yn sylweddol.*" Gwnaeth llythyr dilynol oddi wrth Swyddfa Archwilio Cymru dyddiedig Mai 2019 hefyd amlgu ei phryderon dros lywodraethu a threfniadau craffu yn CBSMT gan argymhell cyhoeddi rhaglen waith mynd rhagddi i'r Cabinet, cafodd cynllun symud ymlaen ei gymeradwyo gan y Cyngor Llawn ar 18 Rhagfyr 2019. Nododd y llythyr hefyd yr heriau allweddol y mae'r Cyngor yn eu hwynebu fel:

- *Sefyllfa ariannol;*
- *Pwysau'r gwasanaeth;*
- *Arweiniad a chapasiti; a*
- *Llywodraethu.*

Gwnaeth Archwilio Cymru gyflwyno Llythyr Archwilio Blynyddol ar gyfer 2018-19, ym mis Ionawr 2020, y tri phrif gasgliad oedd:

- Gwnaeth y Cyngor gydymffurfio â'i gyfrifoldebau sy'n berthnasol i adrodd yn ôl ariannol a'r defnydd o adnoddau;
- Ni ddynodwyd unrhyw faterion arwyddocaol o'r hawliadau a'r ffurflenni ardystio grant;
- Ar y pryd, nid oedd Archwilio Cymru'n fodlon fod gan y Cyngor drefniadau priodol mewn lle i sicrhau'r economi, effeithiolrwydd ac effeithlonrwydd o'i ddefnydd o'i adnoddau.

Ar ddiwedd 2018/2019 gwnaeth y Cyngor ddechrau ar drefniant gwasanaeth a rennir ar gyfer darparu gwasanaethau archwilio mewnol. Dechreuodd y gwasanaeth archwilio mewnol rhanbarthol ar weithredu yn Ebrill 2019 a chaiff ei weithredu mewn cydweithrediad rhwng Cyngor Merthyr Tudful a Chyngor Rhondda Cynon Taf, Cyngor Pen-y-bont ar Ogwr a Chyngor Bro Morgannwg.

Mae Rheoli Risg yn llywio'r Cynllun Archwilio Mewnol a gaiff ei roi mewn lle ar gyfer y flwyddyn, a phob blwyddyn bydd Archwilio Mewnol yn canolbwyntio ar sawl Risg Corfforaethol fel rhan o'u gwaith archwilio.

Caiff y cynllun Archwilio Mewnol ei ddyfeisio drwy ddefnyddio strategaeth yn seiliedig ar risg. Mae Archwiliadau Mewnol Unigol yn rhoi safbwyntiau ar reoli risg a threfniadau rheoli mewnol. Mae swyddogaeth Rheoli Risg yn amodol ar adolygiad Archwilio Mewnol cyfnodol yn unol â'r Cynllun Archwilio.

Cafodd Adroddiad Archwilio Mewnol Blynyddol ar gyfer y flwyddyn ariannol 2019/2020 sy'n cynnwys Gwasanaeth Archwilio Mewnol Rhanbarthol ei gynhyrchu a'i adrodd i Bwyllgor Archwilio'r Cyngor ar 3 Awst 2020. Yn seiliedig ar y gwaith a ymgwymerwyd ag ef yn ystod y flwyddyn, rhoddodd Archwiliad Mewnol ei safbwynt ar yr amgylchedd y rheoli mewnol, trefniadau rheoli risg a threfniadau llywodraethu ar gyfer 2019/2020.

Mae'r Pwyllgor Archwilio yn cwrdd oddeutu bob chwe wythnos. Fe'i cadeirir yn annibynnol gan aelod o grŵp gwleidyddol nad yw mewn grym. Mae cynrychiolwyr o'r Gwasanaeth Archwilio Mewnol a'r

Archwilwyr Allanol yn bresennol ym mhob cyfarfod. Mae'r holl gyfarfodydd yn cael eu cofnodi ac yn agored i'r cyhoedd. Caiff yr holl gofnodion eu cyhoeddi. Mae cofnodion ac agendâu'r cyfarfodydd yn cael eu cynnal a'u cadw ar system weinyddol y Gwasanaeth Democrataidd. Darperir hyfforddiant i'r Cynghorwyr o bryd i'w gilydd ac yn ôl y gofyn.

Mae'r Cyngor yn cyfranogi yn y Fenter Twyll Cenedlaethol / National Fraud Initiative (NFI) ac mae gwaith Archwilio Mewnol yn cynnwys prosesu a chydlynu data sy'n cydweddu â data NFI gydag Adrannau Gwasanaeth a gwaith perthnasol arall.

Mae gan y Cyngor Bolisi Chwythu Chwiban a Pholisi Gwrth-dwyll a Llygredd y mae'n eu gweithredu, sy'n cynnwys canllawiau a llwybrau y gellir eu defnyddio i adrodd am dwyll i nifer o bwyntiau cyswllt oddi fewn i'r Cyngor ac yn allanol e.e. yr heddlu, archwilwyr allanol, yr ombwdsmon ac yn y blaen. Cafodd y polisiau hyn eu diweddarau ond mae angen eu cymeradwyo'n ffurfiol.

Cyhoeddodd Archwilio Cymru adroddiad cenedlaethol 'Raising our Game': mynd i'r afael â thwyll yng Nghymru, yn 2020 a ddynododd nifer o argymhellion cenedlaethol a lleol. Mae'r Cyngor yn datblygu cynllun gweithredu i fynd i'r afael â'r argymhellion hyn ac mae eisoes wedi ymateb i rai o'r materion a godwyd.

Mae trefniadau effeithiol mewn lle ar gyfer casglu, cadw, defnyddio a rhannu data yn effeithiol, yn cynnwys prosesau i ddiogelu data personol. Ers gweithredu Rheoliadau GDPR ar 25 Mai 2018, mae'r Swyddog Diogelu Data wedi paratoi'r holl ddogfennau perthnasol a bydd y Tîm Llywodraethu Gwybodaeth yn parhau i gynnig hyfforddiant i staff a Chynghorwyr weithredu'r ddeddfwriaeth. Mae adolygiadau o'r prosesu data cyfredol wedi digwydd.

Mae'r Cyngor fel aelod o Gytundeb Rhannu Gwybodaeth Bersonol Cymru / Wales Accord on the Sharing of Personal Information (WASPI), ac yn hynny o beth bydd yn dechrau ar gytundebau WASPI pan fydd yn rhannu gwybodaeth gyda phartneriaid sydd hefyd yn rhan o'r cytundeb. Pan nad yw rheolwr y data yn aelod o'r cytundeb, ceir protocolau rhannu gwybodaeth mewn lle a fydd yn cefnogi rhannu'r wybodaeth bersonol.

Mae adolygu ac archwilio ansawdd a chywirdeb data a ddefnyddiwyd wrth wneud penderfyniadau a monitro perfformiad yn ffurfio rhan o'r hel ynghylch ffurflenni chwarterol, ffurflenni pwyllgor craffu, a chyfarfodydd bwrdd perfformiad a hunan-werthuso. Mae'r gwaith hwn yn cael ei adolygu ar hyn o bryd i alinio gyda Deddf Llesiant a Chenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015.

g) Defnyddio arferion gweithio da o ran tryloywder, adrodd ac archwilio i sicrhau atebolrwydd effeithiol.

Mae holl agendâu, adroddiadau a chofnodion y Pwyllgor yn cael eu hysgrifennu, eu cyfathrebu a'u cyhoeddi ar wefan y Cyngor er sylw'r cyhoedd a rhanddeiliaid eraill. Mae'r rhain ar gael yn y Gymraeg a'r Saesneg. Caiff cyfarfodydd llawn y Cyngor a chyfarfodydd Cynllunio eu gwe-ddarlledu.

Caiff adroddiadau eu herio gan swyddogion fel rhan o'r drefn llywodraethu (e.e. Grŵp Llywio Rheoli Newid) a chyn iddynt gael eu cyflwyno i'r Cabinet a'r Cyngor trwy'r Tîm Rheoli Corfforaethol a chyfarfodydd y Rheolwyr Gwasanaeth. Mae hyn yn fodd o sicrhau cydbwysedd rhwng y lefel gywir o wybodaeth ar gyfer tryloywder a'r gallu i wneud penderfyniad cywir.

Mae Aelodaeth y Pwyllgorau, Presenoldeb, Datganiadau mewn Cyfarfodydd, Buddiannau Cofrestredig a Chynrychiolaeth Cyngorwyr ar Gyrrff Allanol, yn cael eu monitro a'u cyhoeddi ar wefan y Cyngor a'u cynnwys yn Adroddiadau Blynyddol y Cyngorwyr.

Caiff adroddiad ar y Taliadau a roir i Gynghorwyr etholedig ei gyhoeddi'n flynyddol ar Wefan y Cyngor a'i ddiweddarau gydag unrhyw newidiadau trwy gydol y flwyddyn ariannol. Mae'r holl wybodaeth hon hefyd yn cael ei hadrodd i Banel Cydnabyddiaeth Annibynnol Cymru (IRPW).

Cyhoeddwyd Adroddiad Perfformiad a Chynnydd Blynyddol ar gyfer 2018/19 ar 23 Hydref 2019. Mae'r Cyngor wedi cyhoeddi cynllun blaengar sy'n dwyn y teitl "Ffocws ar y Dyfodol - Llesiant yn ein Cymuned 2017-2022".

Cyflwynir Datganiadau Ariannol Blynyddol er cymeradwyaeth y Cyngor Llawn yn dilyn Archwiliad Allanol gan Swyddfa Archwilio Cymru. Mae hyn yn ofniad statudol. Fel rhan o gymeradwyaeth flynyddol y Cyngor o Gyllideb y flwyddyn nesaf ("Gofynion y Gyllideb a'r Dreth Gyngor - Dadl ar Gyflwr y Cyngor"), bydd y Prif Swyddog Cyllid yn rhoi sylwadau ar gadernid yr amcangyfrifon a digonolrwydd y cronfeydd wrth gefn.

Dangosir y ffordd y defnyddir adnoddau'r Cyngor i gyfrannu at yr Amcanion Llesiant yn Adroddiad y Gyllideb.

Mae argymhellion o Adroddiad Gwella Blynyddol Swyddfa Archwilio Cymru (gan gynnwys yr arferion gorau) hefyd yn cael eu hystyried.

Cyflwynir diweddariadau'r Cynllun Ariannol Tymor Canolig i'r Cyngor hefyd cyn iddynt gael eu cymeradwyo'n ffurfiol.

Mae'r Datganiad o Gyfrifon Blynyddol yn cael ei lunio yn ôl Cod Ymarfer Sefydliad y Chartered Institute of Public Finance and Accountancy (CIPFA) y mae pob Awdurdod Lleol yn ei ddilyn. Mae hyn yn sicrhau cysondeb o ran adrodd sy'n caniatáu cymariaethau a meincnodi ystyrlon. Caiff cwblhau a chyhoeddi eu llywodraethu gan gyfraddau amser statudol. Caiff data cyfyngedig ei gynnwys oddi fewn i'r cyfrifon blynyddol a archwiliwyd.

Ymgwymerir ag asesiad blynyddol o'r modd y cymhwysir egwyddorion y Fframwaith Llywodraethu sy'n ymwneud â nifer o swyddogion allweddol ac aelodau'r Tîm Rheoli Corfforaethol gan gynnwys y Prif Weithredwr, y Dirprwy Brif Weithredwr, y Swyddog Monitro, y Swyddog Adran 151, a hefyd y Cyngorwyr yn rhinwedd eu cyfrifoldebau pwyllgor, e.e. Pwyllgor Archwilio, Pwyllgor Craffu'r Drefn Lywodraethol, Perfformiad, Newid Busnes a Gwasanaethau Corfforaethol.

Mae'r broses asesu yn golygu cymharu trefniadau presennol y Cyngor yn erbyn y rhestr wirio a gyhoeddir gan CIPFA/SOLACE.

Mae'r swyddogion allweddol yn cyfrannu at y rhestr wirio hon a darperir tystiolaeth i gefnogi unrhyw sylwadau a ddaw i'r fei. Mae'r rhestr wirio, y gwerthusiadau a'r dystiolaeth yn cael eu gwerthuso'n annibynnol gan y Gwasanaeth Archwilio Mewnol. Bydd y Tîm Rheoli Corfforaethol, y Pwyllgorau Craffu ac Archwilio, a Swyddfa Archwilio Cymru yn adolygu ac yn gwerthuso unrhyw gamau gwella sy'n deillio o gwblhau'r Rhestr Wirio a fersiwn drafft y Datganiad Llywodraethu Blynyddol.

Mae'r broses asesu a chanlyniadau'r asesiad yn cael eu cyhoeddi yn y Datganiad Llywodraethu Blynyddol.

Mae gweithredoedd ar gyfer gwelliant yn cael eu cynnwys yn system monitro cynllun corfforaethol yr awdurdod sef y 'System AAP' neu Gynlluniau Gweithredu Archwiliad ac Arolygiad.

Ceir nifer o drefniadau gwasanaeth a rennir sy'n bodoli y gall y Cyngor gyfranogi ynddynt. Caiff gwasanaethau a rennir eu harwain gan yr Awdurdod Arweiniol gyda'r gwasanaethau hynny yn dilyn trefniadau llywodraethu sydd mewn lle gyda'r Awdurdodau Arweiniol hynny. Ceir hefyd drefniadau penodol mewn lle ar gyfer adrodd am berfformiad, defnyddio adnoddau a materion llywodraethu pwysig eraill a sefydlwyd ar gyfer gwahanol bartneriaethau neu wasanaethau a rennir.

Mae'r Cyngor wedi cyflwyno proses ar gyfer monitro adroddiadau Archwiliad Allanol, Rheoleiddio ac Archwilio a'u gweithredoedd/argymhellion. Mae hyn yn cynnwys Archwiliad Mewnol sy'n gwirio'r holl adroddiadau ac yn cynnal system fonitro. Caiff adroddiadau eu cyflwyno i'r Tîm Rheoli Corfforaethol a'r Pwyllgor Archwilio gan gynnwys diweddarau adroddiadau am gynnydd o ran gweithredu'r argymhellion cytunedig.

Caiff her cymheiriaid ei adeiladu i mewn i drefniadau herio perfformiad. Ar hyn o bryd caiff y gwaith ei adolygu i alinio gyda Deddf Llesiant a Chenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015.

Caiff heriau cymheiriaid, adolygiadau ac arolygiadau o'r cyrff Rheoleiddio eu croesawu fel modd o ddarparu sicrwydd pellach dros gyflenwi gwasanaeth neu i ddynodi cyfleoedd er gwelliant. Mae cysylltiadau da yn bodoli gyda Archwilio Cymru, ESTYN, Rheoleiddwyr Gwasanaethau Cymdeithasol a rheoleiddwyr, comisiynwyr a rhanddeiliaid allweddol.

Ar ddiwedd 2018/2019 dechreuodd y Cyngor ar drefniant gwasanaeth a rennir ar gyfer darparu gwasanaethau archwilio mewnol. Dechreuodd y gwasanaeth archwilio mewnol rhanbarthol newydd weithredu yn Ebrill 2019, a chaiff ei weithredu mewn cydweithrediad rhwng Cyngor Merthyr Tudful, Cyngor Rhondda Cynon Taf, Cyngor Pen-y-bont ar Ogwr a Chyngor Bro Morgannwg. Mae'r Gwasanaeth Archwilio Mewnol yn cydymffurfio gyda Safonau Archwilio Mewnol y Sector Cyhoeddus / Public Sector Internal Audit Standards (PSIAS). Gwnaeth y Gwasanaeth Archwilio Mewnol ymgymryd â rhaglen gynhwysfawr flynyddol o waith yn seiliedig ar gynllun risg a asesir.

Mae gan y Cyngor Bwyllgor Archwilio sy'n weithredol ac yn effeithiol ac sy'n cydymffurfio gyda Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2011, a Rheoliadau Cyfrifon ac Archwilio (Cymru) 2014, a Rheoliadau Cyfrifon ac Archwilio (Cymru)(Diwygio) 2018. Mae Cylch Gorchwyl y Pwyllgor yn cydymffurfio gyda canllawiau arfer gorau. Caiff ei gadeirio'n annibynnol gan aelod o'r grŵp gwleidyddol nad yw mewn grym.

Caiff y Pwyllgor Archwilio, Tîm Rheoli Corfforaethol a'r cynghorwyr a swyddogion allweddol eraill eu hymgyngori am feysydd ynghylch archwilio ar gyfer cynhwysiant yn y cynllun blynyddol. Ar ddiwedd y flwyddyn ariannol mae Pennaeth Archwilio yn ysgrifennu Barn ac Adroddiad Blynyddol am yr amgylchedd rheoli, rheoli risg a threfniadau llywodraethu yn y cyngor gan ddefnyddio gwaith a gwblhawyd drwy gydol y flwyddyn ar y sail y caiff y farn ei ffurfioli. Mae'r farn hon hefyd yn cael ei chynnwys oddi fewn ac yn llywio Datganiad Llywodraethu Blynyddol y Cyngor.

Mae gan y Cyngor Restr Wirio Categori Risg fel rhan o'i broses canfod risg. Mae'r Rhestr Wirio wedi'i hadolygu a'i diweddarau mewn ymgynghoriad â meysydd gwasanaeth ar draws y Cyngor er mwyn ystyried gofynion risg y Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015. Mae'r Rhestr Wirio hefyd wedi'i diweddarau i adlewyrchu meysydd risg eraill mewn perthynas â phartneriaethau, caffael ac enw da.

Mae risg yn rhan annatod o'r broses gaffael. Mae'r Bwrdd Caffael a'r Grŵp Llywio Rheoli Newid yn ystyried risgiau trwy bob adroddiad ar byrth caffael.

Mae gan y Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Gylch Gorchwyl manwl sy'n nodi'r trefniadau ar gyfer nifer o faterion gan gynnwys rolau a chyfrifoldebau, cyfranogiad y cyhoedd, llywodraethu a rheolaeth, yn ogystal ag atebolrwydd i'r Bwrdd ac amrywiaeth o bartneriaethau eraill.

5. ADOLYGU EFFEITHIOLRWYDD

O leiaf unwaith bob blwyddyn, mae'r Cyngor yn gyfrifol am gynnal adolygiad o effeithiolrwydd ei Fframwaith Llywodraethu, gan gynnwys y system rheolaeth fewnol.

Bob blwyddyn, cynhelir adolygiad ac asesiad o effeithiolrwydd y modd y cymhwysir egwyddorion y Fframwaith Llywodraethu, gan nifer o swyddogion allweddol ac aelodau'r Tîm Rheoli Corfforaethol, megis y Prif Weithredwr, y Dirprwy Brif Weithredwr, y Swyddog Monitro, y Swyddog Adran 151, a hefyd Cynghorwyr trwy gyfrifoldebau eu pwyllgorau, e.e. y Pwyllgor Archwilio a Phwyllgor Craffu'r Drefn Lywodraethol, Perfformiad, Newid Busnes a Gwasanaethau Corfforaethol.

Mae'r broses asesu yn golygu cymharu trefniadau presennol y Cyngor yn erbyn y rhestr wirio a gyhoeddwyd gan Sefydliad Siartredig Cyllid Cyhoeddus a Chyfrifyddiaeth (CIPFA)/ Cymdeithas Prif Weithredwyr ac Uwch Reolwyr Awdurdodau Lleol (SOLACE). Mae'r swyddogion allweddol yn cyfrannu at y rhestr wirio hon a darperir tystiolaeth i gefnogi unrhyw sylwadau a ddaw i'r fei. Yna, mae'r rhestr wirio, y gwerthusiadau a'r dystiolaeth yn cael eu gwerthuso'n annibynnol gan y Gwasanaeth Archwilio Mewnol. Bydd y Tîm Rheoli Corfforaethol, Pwyllgor Craffu'r Drefn Lywodraethol, y Pwyllgor Archwilio, a Swyddfa Archwilio Cymru, yn adolygu ac yn gwerthuso fersiwn drafft y Datganiad ac unrhyw gamau gwella sy'n deillio o gwblhau'r Rhestr Wirio.

Mae'r broses asesu ynghyd â'i chanlyniadau yn cael eu cyhoeddi yn y Datganiad Llywodraethu Blyneddol.

Cynhaliodd y Gwasanaeth Archwilio Mewnol a swyddogion allweddol y Cyngor adolygiad yn seiliedig ar ganllawiau CIPFA/SOLACE er mwyn sicrhau bod tystiolaeth ar gael i gefnogi'r Datganiad Llywodraethu Blyneddol, nodi'r bylchau lle nad oedd hynny'n wir, ac adolygu effeithiolrwydd y trefniadau presennol.

Isod ceir nifer o argymhellion i gryfhau trefniadau llywodraethu a wnaed:

Rhif	Argymhelliad
1	Mae'n ofynnol cwblhau ffurflenni Adolygiad Datblygiad Personol i sicrhau fod Cynghorwyr yn cwblhau'r holl hyfforddiant a datblygiad perthnasol i gyflawni eu rolau a'u dyletswyddau.
2	Mae angen cymeradwyo'n ffurfiol bolisi a phrotocolau cysylltiedig â Gwrth-dwyll, Llygredd a Llwgrwobrwyath.
3	Rhaid hysbysu'r Polisi Chwythu Chwiban i'r staff.
4	Dylid adrodd am Adroddiad Blyneddol am gwynion corfforaethol i'r Cabinet a'r Pwyllgor Archwilio neu Graffu.
5	Dylid sicrhau fod Cynlluniau Symud Ymlaen ar gael ar y fewnwyd.
6	Mae'n ofynnol bod y Cynllun Rheoli Ased Corfforaethol yn cael ei ddiweddarau a'i adolygu.

Rhif	Argymhelliad
7	Mae angen i ddatblygiad Fframwaith Rheoli Perfformiad y Cyngor barhau gan gynnwys y Dashfwrdd Corfforaethol yn unol â Chynllun Gwella'r Cyngor.
8	Argymhelliad blaenorol Mae angen diweddarau Rheolau Gweithdrefn Ariannol ac elfennau eraill o'r Cyfansoddiad i adlewyrchu'r newidiadau a ddigwyddodd dros y blynyddoedd diwethaf.
9	Argymhellion Blaenorol Oddi fewn i Gyfansoddiad y Cyngor mae'r Arweinydd a'r Prif Weithredwr wedi diffinio rolau ymarfer penodol sydd wedi eu gosod allan mewn nifer o feysydd. Mae angen adolygu'r meysydd yn sgil penodi Cynghorwyr newydd a'r angen i ddiffinio a gwahaniaethu'n glir rhwng rolau a chyfrifoldebau priodol.
10	Mae angen diweddarau Polisi a Strategaeth Rheoli Risg 2014.
11	Argymhelliad Blaenorol Mae adolygu ac archwilio ansawdd a chywirdeb data a ddefnyddir wrth wneud penderfyniad a monitro perfformiad yn ffurfio rhan o'r her o gwmpas ffurflenni chwarterol, ffurflenni statudol, cyfarfodydd pwyllgor craffu, a chyfarfodydd bwrdd hunanwerthuso a pherfformiad. Mae angen adolygu'r gwaith yma i alinio gyda Deddf Llesiant a Chenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 ac i fod yn unol gyda Chynllun Gwella'r Cyngor.

Drwy gydol 2019/20, mae'r Cyngor wedi cynnal ac adolygu'i system rheolaeth fewnol mewn sawl ffordd. Yn benodol:

Mae'r Gwasanaeth Archwilio Mewnol wedi cynllunio adolygiadau o'r gweithdrefnau rheoli mewnol, a threfniadau rheoli risg a llywodraethu ar draws adrannau ac ar draws ystod o swyddogaethau o fewn y Cyngor. Mae'r Gwasanaeth Archwilio Mewnol wedi gweithio i'w Gynllun ar gyfer 2018/19. Cyhoeddwyd adroddiadau ar ôl cwblhau aseiniadau a'u dosbarthu i'r rheolwyr. Mae cynlluniau gweithredu wedi'u cynnwys yn system y Cyngor ar gyfer Archwilio ac Arolygu (yr AAPs).

Ychydig o effaith gafodd pandemig Covid-19 ar gyflenwi'r cynllun archwiliad mewnol ar gyfer 2019/20 gan fod profi perthnasol wedi ei gyflawni i alluogi'r adroddiadau i gael eu cyflwyno ac i gytuno arnynt.

Mae cofnodion ac agendâu'r Pwyllgor Archwilio yn dangos bod archwiliadau mewnol, archwiliadau allanol (Swyddfa Archwilio Cymru) ac adroddiadau asiantaethau rheoli/arolygu allanol eraill, wedi'u cyflwyno i'r Pwyllgor hwnnw; maen nhw hefyd yn dangos bod swyddogion wedi'u galw i ymddangos gerbron y Pwyllgor Archwilio i drafod eu hadroddiadau a'u cynlluniau gweithredu perthnasol, ac i gyflwyno diweddariadau pellach ar gynnydd yng nghyfarfodydd dilynol y Pwyllgor.

Cafodd Adroddiad yr Archwiliad Mewnol Blynyddol am y flwyddyn ariannol 2018/19 sy'n ymgorffori barn y Rheolwr Archwilio, ei gynhyrchu a'i gyflwyno i Bwyllgor Archwilio'r Cyngor ar 3 Awst 2020.

Wrth ystyried canlyniadau'r gwaith archwilio mewnol a gwblhawyd ar gyfer y flwyddyn ariannol 2019/20 canfyddwyd fod rheolyddion a rheoli risg yn foddhaol.

Wrth ystyried y pryderon a fynegwyd dros agweddau am lywodraethu a chapasiti mewn adroddiadau allanol yn enwedig gwaith Archwilio Cymru ac adroddiad y tîm craidd o'r Bwrdd Gwelliant a Sicrwydd a gyhoeddwyd ym mis Rhagfyr 2019 – "Asesiad Cyflym ar gyfer Llywodraeth Cymru", mae barn Pennaeth yr Archwiliad Mewnol am lywodraethu yn anfoddhaol.

Yn sgil y pryderon a fynegwyd dros agweddau o lywodraethu a chapasiti, mae'r gefnogaeth a ddarparwyd eisoes gan Lywodraeth Cymru ar gais y Cyngor, a'r gefnogaeth ychwanegol sydd i'w darparu, mae barn flynyddol Pennaeth Archwiliad Mewnol am ddigonolrwydd ac effeithiolrwydd cyffredinol fframwaith llywodraethu'r Cyngor, rheolyddiad a rheoli risg yn annigonol. Fodd bynnag, caiff ei gydnabod fod y Cyngor eisoes wedi mynd i'r afael â nifer o weithredoedd a ddynodwyd gan y Bwrdd ac wedi datblygu Cynllun manwl ar gyfer Adferiad, Trawsnewid a Gwelliant. Os gaiff hyn ei weithredu'n llwyr, bydd hyn yn helpu i wella llywodraethu yn sylweddol a bydd yn cynorthwyo'r Cyngor i fynd i'r afael â'r heriau maen eu hwynebu.

Mae'r pwyllgorau craffu wedi astudio wedi archwilio nifer o faterion fel rhan o'u rhaglen waith yn 2019/20. Caiff y rhain eu hadrodd yn eu Hadroddiad Blynyddol i'r Cyngor Llawn yn ddiweddarach yn 2020.

Ymhlith y wybodaeth a gaiff ei hystyried ar gyfer cynhyrchu Datganiad Llywodraethu Blynyddol mae gwybodaeth rheoli perfformiad, gwaith a gwblhawyd gan y Gwasanaeth Archwilio Mewnol, gwaith a gwblhawyd gan yr Archwiliwr Allanol ac asiantaethau archwilio allanol eraill, gwaith Craffu, Rheoli risg a'r Fframwaith Rheolyddol Mewnol yn cynnwys gweithdrefnau, codau ymarfer a pholisïau rheolyddol ariannol fel y'u hamlinellir yng nghanllawiau'r rheoli arian CIPFA/SOLACE.

O safbwynt llywodraethu eang, cododd nifer o faterion yn ystod y flwyddyn yn cynnwys penodi Bwrdd Gwelliant a Sicrwydd gan y Gweinidog Tai a Llywodraeth Leol gyda'r aelodau allanol annibynnol gan gynnwys y Cadeirydd a benodwyd gan y Gweinidog. Diben cyffredinol a gorchwyl y Bwrdd yw cynorthwyo'r Arweinydd wrth lywio'r newid gofynnol a'r gwelliant gofynnol yn y Cyngor. Caiff hyn ei nodi mewn mwy o fanylder o dan faterion llywodraethu arwyddocaol yn Adran 6.

Mae Materion Llywodraethu Sylweddol a ddynodwyd ar gyfer 2019/20 i'w gweld yn adran 6 ac maen nhw'n cymryd i ystyriaeth y diffiniad a ddynodwyd yn Atodiad 1.

Mae'r Materion Llywodraethu Sylweddol a ddynodwyd yn 2018/19 ynghyd â'r safle presennol a ddiweddarwyd o ran eu statws wedi eu cynnwys yn adran 7.

6. MATERION LLYWODRAETHU ARWYDDOCAOL 2019/20

Materion	2019/2020 Sefyllfa'r DLIB a'r Camau a Gymerwyd/Gynlluniwyd
<p>Pwysau Ariannol: adnoddau ariannol cyfyngedig yn erbyn galw cynyddol am wasanaethau a phrosiectau cyfalaf yn peri pwysau cyllideb sy'n effeithio ar gyflenwi gwasanaethau cyhoeddus.</p> <p>E.e. Lleihau arian oddi wrth Lywodraeth Cymru, diffyg buddsoddiad incwm, derbynebau cyfalaf, pecynnau gofal costus mewn arian grant.</p>	<p>Cymeradwyodd y Cyngor y Cynllun Ariannol Tymor Canolig (y Cynllun Ariannol) 2019/20 i 2022/23 ar 4 Mawrth, 2019 a 20 Mawrth 2019 a dynododd amcangyfrif diwygiedig o ddiffyg cyllideb o £15.0 miliwn dros y cyfnod o 4 blynedd 2019/20 i 2022/23. Cafodd y Cynllun Ariannol 2020/21 i 2023/24 ei gyflwyno i'w gymeradwyo i'r Cyngor ar 4 Mawrth 2020 a dynododd amcangyfrif cronol o ddiffyg cyllideb o tua £10 miliwn dros gyfnod y Cynllun Ariannol yn seiliedig ar dybiaethau sy'n cael eu cynnwys yn y Cynllun Ariannol.</p> <p>Er i'r Cyngor sicrhau bod ei Gynllun Ariannol Tymor Canolig yn gydnaws â'i flaenoriaethau a'i amcanion llesiant, rhaid gwerthfawrogi bod y Cynllun hwn yn rhaglen dreigl sy'n cael ei diweddar'u'n barhaus i ddiwallu amgylchiadau, datblygiadau a blaenoriaethau newydd. O ganlyniad, cydnabuwyd bod angen cryn dipyn o waith o hyd i gysoni'r gofynion gwariant yn llawn â'r Amcanion Llesiant Corfforaethol a'r cyllid oedd ar gael. Mae Cynllun Gweithredu Enghreifftiol y Cyngor yn diffinio'r ffordd y mae'r Cyngor yn cyflawni'i fusnes, ac mae'n ategu Strategaeth Gorfforaethol y Cyngor, yr Amcanion Llesiant a "Strategaethau Un Dudalen" y Prif Swyddog. Bydd y Bwrdd Perfformiad yn monitro cyflawniad yn erbyn y mesurau llwyddiant a'r deilliannau dymunol. Ar ben hynny, mae'r Prif Swyddog Cyllid yn monitro cynaliadwyedd a chydnerthedd ariannol y Cyngor.</p> <p>Argymhellir y bydd y Gronfa Gyffredinol Wrth Gefn ar isafswm o £5 miliwn yn ystod cyfnod y Cynllun Ariannol 2020/21 i 2023/24. Byddai hyn yn galluogi'r hyblygrwydd i'r Cyngor ymateb yn briodol i'r risg o orwariant cyllidebol posibl mewn cyllidebau gwasanaeth cyfnewidiol wrth fynd i'r afael â goblygiadau ariannol pwysau demograffig. Nid yw'n cael ei ystyried yn gall i'r Cyngor ddefnyddio Cronfeydd Cyffredinol Wrth Gefn ymhellach i gefnogi cynlluniau cyllideb refeniw'r dyfodol oherwydd y risg annerbyniol i'r Cyngor a'i amlygrwydd at lefel annigonol o gronfeydd wrth gefn i fynd i'r afael â gorwariant refeniw posibl yn y dyfodol. Yn ychwanegol, mae lefel a digonolrwydd cronfeydd cyffredinol wrth gefn y Cyngor hefyd yn amodol ar graffu gan rheoleiddwyr allanol.</p>
<p>Goblygiadau pellach COVID-19</p>	<p>Bydd goblygiadau Covid-19 yn cael effaith sylweddol ar y perfformiad ariannol yn 2020/21 gan y cydnabyddir heb gefnogaeth Llywodraeth Cymru y bydd yn amhosibl cadw oddi fewn i'r Gyllideb. Mae hefyd yn amhosibl rhagweld Setliadau Refeniw'r Dyfodol yn sgil effaith niweidiol Covid-19 ar yr economi.</p>

Materion	2019/2020 Sefyllfa'r DLIB a'r Camau a Gymerwyd/Gynlluniwyd
Effaith y llifogydd	<p>Yn anochel, cafodd pandemig Covid-19 a datganiad am y cyfnod clo dilynol gan Lywodraeth DU ar 23 Mawrth 2020 effaith sylweddol ar economi'r DU. O ganlyniad, mae'r Cyngor yn wynebu heriau ariannol sylweddol o ganlyniad i gostau ychwanegol, colli incwm a chefnogi'r economi leol a thalwyr y dreth gyngor, a fel yr holl Awdurdodau Lleol eraill yng Nghymru mae'n ddibynol ar gefnogaeth Llywodraeth Cymry yn y byr dymor i'r tymor canolig i'w cynorthwyo gyda chynaliadwyedd ariannol.</p> <p>Mae Llywodraeth Cymru'n darparu peth cymorth ariannol yn y Chwarter cyntaf ond wedi hynny mae'r sefyllfa'n fwy ansicr. Yn anochel, fodd bynnag, er gwaetha'r cyfnod clo bydd cyfyngiadau'n llacio'n gynyddol dros weddill y flwyddyn ariannol bydd yr Awdurdodau Lleol yn parhau i wynebu heriau sylweddol o ran costau ychwanegol a cholli incwm. Heb gefnogaeth barhaus Llywodraeth Cymru bydd Merthyr Tudful yn wynebu diffyg cyllideb sylweddol sy'n gofyn am ostyngiadau mewn gwasanaeth am bum mlynedd a/neu ddefnyddio cronfeydd wrth gefn.</p> <p>Yn ystod Chwefror 2020, gwnaeth Storm Dennis achosi llifogydd helaeth a difrod storm helaeth mewn ardaloedd penodol yn y Fwrdeistref Sirol a chanlyniad hyn oedd goblygiadau refeniw a chyfalaf ariannol ar gyfer y Cyngor. Cafwyd gwariant refeniw o £337,000 a'i osod oddi fewn i alltro diffyg cyllideb ar gyfer 2019/20, gan gynnwys £89,000 mewn perthynas â Chronfa Caledi Llifogydd y Cyngor, ble y cafodd taliadau o £500 a £1,000 eu dyfarnu i gartrefi a busnesau yn y drefn honno, a oedd wedi eu heffeithio'n uniongyrchol gan y llifogydd. Mewn perthynas â refeniw Cyfalaf, mae'r Cyngor wedi cyflwyno i Lywodraeth Cymru amserlen o waith atgyweirio cyfalaf i gyfanswm o £8.5 miliwn am y cyfnod o dair blynedd 2020/21 i 2022/23. Mae'r Cyngor wedi derbyn hysbysiad o'i gymorth ariannol ar gyfer 2020/21 ond mae'n parhau i aros am gydnabyddiaeth ar gyfer y blynyddoedd dilynol.</p> <p>O safbwynt llywodraethu eang, cafwyd nifer o faterion sydd wedi codi yn ystod y flwyddyn. Yn gryno dyma nhw:</p>
Bwrdd Gwella a Sicrwydd	<p>Yn gynnar yn y flwyddyn ariannol 2019/20, yn dilyn nifer o bryderon a godwyd gan Archwilio Cymru gydag Arweinydd y Cyngor – anfonwyd llythyr at y Gweinidog Tai a Llywodraeth Leol yn gofyn am gefnogaeth i roi cymorth i'r Cyngor fynd i'r afael â'r heriau yr oedd yn eu hwynebu.</p> <p>Cafwyd ymateb cadarnhaol gan y Gweinidog i hyn a chytunodd i ddefnyddio ei phwerau i gomisiynu cam cychwynnol o gefnogaeth yn cynnwys ymgynghorydd allanol yn ymgymryd ag adolygiad cwmpasu i ddarparu Llywodraeth Cymru a'r Arweinydd gydag asesiad trylwyr ac annibynnol o heriau allweddol y cyngor a chynghori am weithredoedd gofynnol di-oed a'r gefnogaeth bellach gofynnol.</p>

Materion	2019/2020 Sefyllfa'r DLIB a'r Camau a Gymerwyd/Gynlluniwyd
	<p>Canlyniad hyn oedd adroddiad gan John Gilbert, Ymgynghorydd Allanol, a benodwyd gan Lywodraeth Cymru, a gyhoeddwyd ym mis Medi 2019 – “Heriau Allweddol, Capasiti a Galluedd Arwain, Llywodraethu a Strategaeth 2019”. Amlygodd yr adroddiad heriau roedd y Cyngor yn eu hwynebu a gwnaeth nifer o argymhellion yn cynnwys bod y Cyngor yn cael pecyn cefnogaeth gwell oddi wrth Lywodraeth Cymru.</p> <p>Yn dilyn hyn, cytunodd y Gweinidog gyda'r Arweinydd i sefydlu Bwrdd Gwelliant a Sicrwydd (y Bwrdd), gydag aelodau allanol annibynnol, gan gynnwys y Cadeirydd a benodwyd gan y Gweinidog. Diben cyffredinol a chylch gwaith y Bwrdd oedd cynorthwyo'r Arweinydd i symud y newid a'r gwelliant gofynnol yn ei flaen yn y Cyngor.</p> <p>Byddai'r Bwrdd yn cynnwys Arweinydd, Dirprwy Arweinydd a chynrychiolwyr o'r wrthblaid yn ogystal ag aelodau allanol annibynnol. Byddai pecyn cefnogaeth pellach penodol hefyd yn cael ei ddarparu ynghylch nifer o agweddau.</p> <p>Cyhoeddwyd adroddiad Tîm Craidd y Bwrdd Gwelliant a Sicrwydd (yr aelodau annibynnol penodedig) ym mis Rhagfyr 2019 – “Aseiad Cyflym ar gyfer Llywodraeth Cymru”. Cododd hyn nifer o bryderon ynghylch agweddau ehangach llywodraethu, pwysau ariannol, capasiti swyddog yn gyffredinol ac mewn meysydd penodol oddi fewn i'r Cyngor a gofidion dilynol ynghylch gwytnwch gwasanaethau. Dynododd yr adroddiad hefyd nifer o weithredoedd i'w symud yn eu blaen.</p> <p>Cafodd Cynllun Adfer, Trawsffurfio a Gwelliant ei ddatblygu gan y Cyngor i fynd i'r afael â'r heriau maen eu hwynebu. Cafodd hyn ei gyflwyno i a'i graffu gan y Bwrdd a chafodd ei rannu gyda'r Gweinidog bellach.</p>

Materion	2019/2020 Sefyllfa'r DLIB a'r Camau a Gymerwyd/Gynlluniwyd
Materion Capasiti i'r Cyngor	<p>Mae Archwilio Cymru wedi mynegi pryderon sy'n berthnasol i ddiffyg capasiti yn y Cyngor sy'n amharu ar gynllunio effeithiol a chynllunio olyniaeth hanfodol. Mae gennym gynnydd mewn capasiti mewn meysydd allweddol ar draws y cyngor. Er enghraifft, mae gennym: adnodd ychwanegol at y gwasanaeth lechyd Amgylcheddol yn dilyn canlyniadau adroddiad Archwilio Cymru; ychwanegu ein strwythur Peirianyddol yn dilyn canfyddiadau o'n hymarfer capasiti; gweithredu ar ddeilliannau o'r ymarfer Asesiad Cyflym a gyflawnwyd gan ein Bwrdd Gwelliant a Sicrwydd drwy benodi Swyddog Polisi Cabinet; bod yn llwyddiannus wrth gael mynediad at ariannu allanol o'r Gronfa Drawsffurfio i benodi Uwch Swyddog Rheoli Newid i gefnogi a chyflenwi newid oddi fewn i Wasanaethau Cymdeithasol; cryfhau ein Tîm Tai i fynd i'r afael â gofynion a pherfformiad y dyfodol; a pharhau i gynyddu ein niferoedd prentisiaeth drwy benodi Prentis Rheoli Adeilad (i wella ein model gweithredu mawr ei ganmoliaeth; rydym yn cadw 92% o waith rheoleiddio adeiladau, pan fod Cyngorau eraill De-ddwyrain Cymru'n cadw tua 70%) a Phrentis Gweithredol y Priffyrdd (i fynd i'r afael gyda materion y dyfodol ynghylch cynllunio olynol). Mae'r cynlluniau graddedigion a phrentisiaid yn mynd i fod yn rhan bwysig o'n cynllunio olynol ac o gefnogi'r gweithlu.</p>
Cyrhaeddiad Addysgiadol	<p>I gefnogi gwelliannau mewn cyrhaeddiad ar ddiwedd cyfnod allweddol 4 mae'r awdurdod lleol wedi cyflwyno paneli gwella corfforaethol gyda lleoliadau ysgolion a chynradd sy'n tanberfformio ac sy'n peri pryder. Mae un o'r ysgolion uwchradd hefyd wedi bod yn rhan o beilot amlasiantaethol Llywodraeth Cymru i ysgolion sy'n peri pryder. Yn ychwanegol, mae'r consortiwm rhanbarthol yn gweithio gyda'r holl ysgolion uwchradd a'r Uned Cyfeirio Disgyblion ar raglen ddatblygu i uwch arweinwyr, arweinwyr canolog, ac addysgu a dysgu sy'n canolbwyntio ar godi safonau. Mae'r adran addysg hefyd allan am ymgynghoriad am strategaeth Codi Dyheadau, Codi Safonau a fydd yn cynnwys amrywiaeth eang o bartneriaid gwella addysg gyda'r nod yn y pendraw o sicrhau 'llwyddiant i bob plentyn'.</p>

7. MATERION LLYWODRAETHU ARWYDDOCAOL 2018/19 - DIWEDDARIAD

Materion	SEFYLLFA BRESENNOL (2019/20)
<p>Pwysau Ariannol: adnoddau ariannol cyfyngedig yn erbyn galw cynyddol am wasanaethau a phrosiectau cyfalaf yn peri pwysau cyllideb sy'n effeithio ar gyflenwi gwasanaethau cyhoeddus.</p>	<p>Adroddir bod diffyg cyllideb dros dro o £2.891 miliwn ar gyfer 2019/20 yn arwain at ddim gofyniad am gyfraniadau wedi eu cyllidebu o'r Cronfeydd Cyffredinol Wrth Gefn a £1.295 miliwn o Gronfa Wrth Gefn y Gyllideb. Yn wir, mae'r diffyg cyllideb dros dro yn caniatáu cyfraniad o £1.113 miliwn i Gronfa Wrth Gefn y Gyllideb – a gellir gosod hwnnw i'r naill ochr i gefnogi newid sefydliadol cynaliadwy sy'n cefnogi buddsoddiad.</p> <p>Mae Cronfeydd Cyffredinol Wrth Gefn ar 1 Ebrill 2020 yn dod i gyfanswm o £5 miliwn, sef 3.9% y gyllideb refeniw net, gan felly gydymffurfio gyda nod y Polisi Cronfa Wrth Gefn Gorfforaethol, ble mae'n ofynnol i'r Cronfeydd Cyffredinol Wrth Gefn fod rhwng 3.5% a 4% o'r gyllideb refeniw net. Mae Cronfeydd a glustnodwyd ar 31 Mawrth 2020 yn 51% (£3.521 miliwn) yn fwy nag a gyllidebwyd.</p>
<p>E.e. Lleihau arian oddi wrth Lywodraeth Cymru, diffyg buddsoddiad incwm, derbynebaw cyfalaf, pecynnau gofal costus mewn arian grant.</p>	<p>Gweler Adran 6 – 'Materion Llywodraethu Sylweddol 2019/20' ar gyfer y safle presennol a gweithredu a gafwyd/ a gynlluniwyd i fynd i'r afael â'r broblem.</p>
<p>Gwnaeth Archwilio Cymru gyflwyno eu Llythyr Archwilio Blynyddol yn Ebrill 2019 a amlygodd eu pryderon am yr heriau ariannol a wynebai'r Cyngor a datgan "Mae'r her sy'n wynebu'r Cyngor yn arwyddocaol."</p>	<p>Yn dilyn Llythyr Archwilio Blynyddol Archwilio Cymru ar gyfer 2017-18, a dderbyniwyd yn Ebrill 2019, gofynnodd CBSMT am gefnogaeth oddi wrth Lywodraeth Cymru. Yn hynny o beth darparodd Llywodraeth Cymru CBSMT ag ymgynghorydd (cyn brif weithredwr Cyngor Swindon) i gyflawni darn o waith i ffurfio gwaelodlin o'n safle ar yr heriau sy'n wynebu'r Cyngor (Sefyllfa ariannol, Pwysau ar wasanaethau, Arweinyddiaeth a Chapasiti a Llywodraethu). Mae'r gwaith hwn wedi ei gwblhau. Yn dilyn hyn, cafodd 'Bwrdd Gwelliant a Sicrwydd' ei sefydlu (pedwar ymgynghorydd ychwanegol) ac mae'n parhau i fod yn weithredol. Yn ychwanegol, mae Llywodraeth Cymru wedi darparu swyddogion CBSMT â chefnogaeth drwy ddynodi tri swyddog allanol ychwanegol: un ar gyfer Addysg; un ar gyfer y Ganolfan Gorfforaethol; ac un ar gyfer Gwasanaethau Cymdeithasol. Caiff cyfarfodydd eu cynnal yn fisol rhwng swyddogion, Arweinwyr Grŵp a'r Bwrdd.</p>

Mae llywodraethu da yn ymwneud â rhedeg pethau yn y ffordd gywir. Dyma'r modd y mae'r Cyngor yn dangos ei fod yn gwneud penderfyniadau er lles y bobl yn yr ardal, mewn ffordd deg, gyfiawn ac agored. Mae hefyd yn gofyn am safonau ymddygiad sy'n cefnogi gwneud penderfyniadau da – integriti cronol ac unigol, bod yn agored ac yn onest. Dyma'r seiliau ar gyfer cyflenwi gwasanaethau o ansawdd da sy'n diwallu anghenion pobl leol. Y mae'n greiddiol i ddangos bod arian cyhoeddus wedi ei wario'n dda. Heb lywodraethu da, bydd cynghorau'n cael trafferth i wella eu gwasanaethau.

Or arolwg, asesiad, a'r gwaith monitro cyfredol a ymgwymerwyd, rydym wedi dod i'r casgliad fod yna gydymffurfio cyffredinol gyda threfniadau llywodraethu cyfredol, ond mae yna nifer o welliannau a ddynodwyd sydd angen eu gweithredu er mwyn cryfhau'r trefniadau. Bydd cefnogaeth y Bwrdd Gwella a Sicrwydd yn ein cynorthwyo ni i fynd i'r afael â'r heriau y mae'r Cyngor yn parhau i'w hwynebu.

Gallwn gadarnhau hyd eithaf ein gwybodaeth a'n cred, fod y datganiad hwn yn darparu safbwynt cywir a theg.

Y Cynghorydd
Arweinydd y Cyngor

Ellis Cooper
Prif Weithredwr Dros Dro

Atodiad 1

Wrth bennu'r hyn a allai gael ei gynnwys fel mater o lywodraethu arwyddocaol, cafodd y canlynol ei ystyried:

Nid yw'n bosibl cael diffiniad sengl ar gyfer mater llywodraethu arwyddocaol. Mae angen i gynghorau ddefnyddio eu crebwyll wrth benderfynu a ddylid ystyried fod mater penodol yn syrthio i'r categori hwn ai peidio, ond ymhlith y ffactorau a allai fod yn ddefnyddiol wrth ddefnyddio'r crebwyll hwnnw mae'r canlynol:

- Mae'r mater wedi rhagfarnu'n ddifrifol yn erbyn neu atal gyflawni prif nod.
- Mae'r mater wedi arwain at yr angen i geisio cael arian ychwanegol i'w alluogi i gael ei ddatrys, neu wedi arwain at ddargyfeiriad sylweddol o adnoddau o agwedd arall o'r busnes.
- Mae'r mater wedi arwain at effaith materol ar y cyfrifon.
- Mae'r pwyllgor archwilio, neu gyfwerth, wedi hysbysu y dylid ei ystyried yn arwyddocaol am y rheswm hwn.
- Mae Pennaeth Archwilio adrodd amdano fel arwyddocaol, i'r diben hwn, yn y farn flynyddol ar yr amgylchedd y rheoli mewnol
- Mae'r mater, neu ei effaith, wedi denu diddordeb sylweddol o ran y cyhoedd neu wedi niweidio enw da'r sefydliad yn ddifrifol.
- Mae'r mater wedi arwain at gamau ffurfiol yn cael eu cymryd gan y Prif Swyddog Cyllid a/neu'r Swyddog Monitro.